

О. КОБЕЦЬ

СХОДИТЬ СОНЦЕ

diasporiana.org.ua

OLEXA KOBEC

SCHODYT SONCE
(THE SUN IS RISING)

Poems and stories for children and youth

Ukrainian Writers Association
SLOVO

New York
1961

О. КОБЕЦЬ

СХОДИТЬ СОНЦЕ

УКРАЇНСЬКИМ ДІТЯМ І МОЛОДІ

ДЕКЛЯМАТОР-ЧИТАНКА
(Поезії, казки, оповідання)

Об'єднання Українських Письменників
С Л О В О

Нью-Йорк

1961

Авторські права застережені

Copyright, 1961, by Olexiy Voronin

**

*Ілюстрації й обкладинка
Олега й Олександра Ворониних*

*Ілюстрації до „Христової Ялинки”
П. П. Холодного*

*Передмова
Проф. д-ра Г. Г. Ващенко*

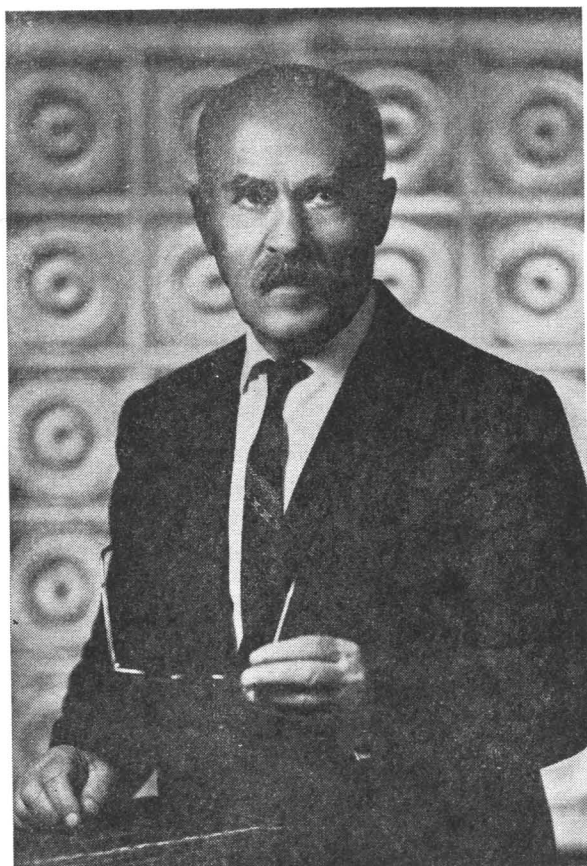
**

*Видано коштом українського емігранта,
залізничного робітника-чорнороба в Америці,
Маркіяна С. Чорнокосинського.*

Друковано 2100 примірників.

Printed in USA.

О. Кобець

ПЕРЕДМОВА

Майбутнє народу великою мірою залежить від його молоді. Коли молодь розвивається нормально, коли вона любить свою Батьківщину, шанує кращі традиції свого народу, живе високими ідеями, — народ буде йти вперед, сили його будуть зміцнюватись, культура матеріальна й духовна буде розвиватись. Навпаки, коли молодь денационалізується й деморалізується, націю чекає сумне майбутнє: занепад у житті політичному й культурному.

Все це повністю стосується українського народу. Історія ставила й ставить перед нами складні й тяжкі завдання. Багата природа України, родюча земля, гарне підсоння, великі підземні багатства завжди вабили й ваблять до себе сусідів — окупантів. За княжих часів Україна боролася з навалами диких азійських орд і кінцець-кінцем упала під натиском їх. Далі вона підпала під владу Польщі, а з половини XVII ст. — під владу Москви. Але український народ не скорився. Він боровся і бореться з найзніжками за свою Самостійну Соборну Державу, за свою національну культуру. І тепер перед ним стоїть завдання — вибороти кінцець-кінцем собі волю й творити своє національне життя. Хочеться вірити, що це завдання виконає наша молодь.

Але на шляху до виконання цього завдання стоїть багато труднощів. Мало того, — над нашою молоддю нависла загроза денационалізації. Це перш за все стосується молоді, що перебуває під ярмом більшовицької Москви. Більшовики всіма засобами експлуатують український народ і поставили собі завдання знищити його національну свідомість, зробити його „советським народом”, цебто, русифікувати його. Це завдання більшовики виконують з властивою їм наполегливістю й жорстокістю. Жертвою більшовицької русифікаційної по-

літики в першу чергу стає українська молодь, на яку вони діють через школу, пресу, радіо, кіно, театр, комсомольські й професійні організації; яку вони масами вивозять з України в азійські степи.

Інше становище української молоді — на еміґрації. Розсіяна по всьому світі, вона все ж таки живе на волі і в більшості випадків не знає тих злиднів, які терпить наш народ на рідних землях. А проте, не можна сказати, що наша молодь на еміґрації позбавлена небезпеки щодо духового розвитку її.

Як і молоді на рідних землях, їй також загрожує денационалізація. Але остання на еміґрації має інший характер, ніж на рідних землях. В країнах вільного світу ніхто свідомо не примушує нашу молодь забувати свою мову, нехтувати свої звичаї, зневажливо ставитися до традицій свого народу.

А проте, процес денационалізації нашої молоді на еміґрації відбувається темпами, можливо, швидшими, ніж на рідних землях. Щоб переконатися в цьому, досить лише прислухатися до розмов українських дітей на вулиці і на дитячих майданах. Навіть між собою українські діти часто розмовляють мовою того народу, серед якого вони живуть. А коли ви поцікавитесь родинним життям цих дітей, то довідаєтесь, що чужою мовою вони розмовляють дома між собою, а іноді і з батьками. Відходячи від своєї рідної мови, діти відходять і від своїх українських традицій.

Але цього мало, — денационалізація часто веде за собою й деморалізацію. Діти перестають поважати своїх батьків, в родинному житті виявляють грубість, а іноді навіть доходять до хуліганства.

Де причина такого сумного явища?

Причин тут декілька. Перша з них — оточення, в якому живуть наші діти на еміґрації. Серед старших українських еміґрантів немало є людей, що байдуже ставляться до національного життя. На першому місці для них стоїть матеріальний добробут. Для здобування його вони витрачають усі свої сили. Їм байдуже, в якому напрямку виховуються й розвиваються їхні діти. А деякі батьки навіть бувають задоволені, коли

чують, що їхні діти розмовляють чужою мовою: мовляв, їм легше буде улаштуватися в житті.

Великий денационалізуючий вплив на наших дітей має й вулиця, де вони зустрічаються з дітьми інших національностей і вступають з ними в стосунки.

Велику ролю в денационалізації нашої молоді має також школа. Чуючи тут виклади чужою мовою й з чужим змістом, українські діти часто проймаються думкою, що це є справжня культурна мова, і у них виникає непошана до своєї рідної мови. Здійснюється те, про що сто років тому писав геніяльний педагог Констянтин Ушинський. На його думку, мова є найціннішою скарбницею, в якій зберігаються культурні здобутки народу. Коли останній забуває свою мову, він не тільки відмовляється від скарбів минулого, а й губить свою національність. Разом із тим він розкладається і сприяє розкладові того народу, серед якого він живе. Зрозуміло, що денационалізована й деморалізована українська молодь не тільки не зможе, а й не захоче боротись за свою самостійну державу й розбудовувати свою національну культуру. Тому українські патріоти мусять ужити всіх засобів, щоб припинити денационалізацію української молоді на еміграції й прищепити їй любов до своєї Батьківщини, виховати з неї борців за її волю та за її національну культуру.

Таке високе завдання й поставив перед собою Олекса Кобець, автор читанки-декляматора під назвою „Сходить Сонце”. Як засіб виховання української молоді, автор узяв рідне слово. Це цілком відповідає поглядам К. Ушинського, про що ми згадували вище.

Слово, як засіб виховання, починає діяти на дитину з самого народження її. Тоді вона ще не розуміє мови. Психологічне життя її складається з елементарних відчуттів, інстинктивних рухів і рефлексів. Початок розвитку мови у дитини можна помітити лише на третьому місяці життя. Це період так зв. „гуління”. Дитина багато разів повторює „гу-гу-гу” або подібні до цього звуки. Це тільки підготовка до мови, інстинктивні справи мовного апарату. Перші слова дитина починає вимовляти лише в кінці першого і в початку дру-

гого року. Але все це не означає, що мова в цей період життя дитини зовсім не має на неї впливу. Навпаки, цей вплив дуже великий. Вражіння, що їх одержує мала дитина від навколишнього світу, глибоко западають в її душу і мають вплив на все її життя. Зокрема, великий вплив на дитину має мова людей, що оточують її. Хоч дитина й не розуміє того, про що розмовляють дорослі, але звуки мови залишаються в її душі; вона бодай несвідомо засвоює вимову слів, інтонацію голосу і т. ін. Особливо великий вплив на дитину має мова матері — найближчої, наймилішої для дитини істоти. Тому то велике виховне значення в національному розвитку дитини має колискова пісня. Дитина не розуміє слів пісні, але відчуває голос матері й любов, що звучить у ній.

На дуже високому рівні стоять українські колискові пісні. Більшість їх складено ще в старі часи. В них відбито дух українського народу, його світогляд, вони пройняті глибокою любов'ю до дитини, мають прекрасні мотиви. Тому було б бажаним, щоб якесь українське видавництво на еміграції видало збірник українських колискових пісень з нотами. Кожна українська мати на еміграції мусить засвоїти ці пісні і співати їх над колисками своїх дітей, виховуючи у них любов до рідного слова й своєї Батьківщини.

Пишучи свій декляматор-читанку, О. Кобець не мав на увазі дітей-немовлят. Його книжка починається з творів, присвячених вихованню дітей 3-4 років. Це дуже важливий період у розвитку людини. Тепер дуже швидко розвивається мова, що має міцний зв'язок із розвитком усіх психічних функцій і, в першу чергу, з розвитком уяви й мислення.

За Штерном, словник дитини в 3 роки складається з 1000-1100 слів, в 4 роки — з 1600, в 5 — з 2200, в 6 років — з 2500-3000. Дитина в цей період цікавиться назвою речей, що оточують її й часто запитує дорослих: „Що це?” Приблизно з 4 років дитина починає цікавитись причиновими зв'язками між речами, і тому часто ставить питання дорослим: „Чому? Від чого?” Це є початок розвитку так зв. каузального мислення, що має таке велике значення в практичній і теоретичній діяльності людини. Крім того, в період від 3 років

у дитини інтенсивно діє фантазія, що виявляється в дитячих іграх і в цікавості до казки. До цього ще слід додати, що вражіння дитини дошкільного й молодшого шкільного періоду часто залишаються у людини на все життя. Люди на старості часто забувають те, що вони пережили декілька місяців тому, але добре пам'ятають те, що вони пережили в дитинстві.

Всі ці особливості дитячої психіки треба мати на увазі при вихованні дітей дошкільного віку. Треба дбати про збагачення мови дітей, а також про те, щоб слова, які вживає дитина, не були „порожніми”, а відповідали певним конкретним речам. Слід також звертати увагу на те, щоб діти засвоювали українську мову в її чистій милозвучній вимові.

З метою розвитку у дітей уяви, слід частіше розповідати їм казки. Останні мусять бути пройняті українським духом, відбивати в собі природу України, її побут і світогляд. При цьому слід уникати страшних казок, що викликають у дітей гнітючі почуття і можуть шкідливо впливати на нервову систему їх. Навпаки, слід добирати казки, що будять у дітей бадьорі настрої, сприяють вихованню у них почуття життєрадісності.

**

Всім вказаним вище вимогам дитячої психології цілком відповідає читанка О. Кобця. Уже в першому вірші під назвою „На світанку”, присвяченому „найменшим”, вірно відбита психіка малих дітей, що часто наче в снах летять у якийсь радісний світ. Вірш взагалі пройнятий духом радості й бадьорості й кінчається привітанням:

„Добрий день тобі, ясний,
Невсипуший ранку!”

Вірші, присвячені „найменшим”, закликають любити „безмірно рідний край наш Україну”. Яскравою любов'ю до України пройнятий вірш „Я люблю”. Дитина любить рідну землю, рідну хату —

„Бо мене в цій кращій з хат
Колисала рідна мати,
Вчила перший крок ступать,
Перше слово вимовляти...”

А у вірші „За Україну” мати наказує доньці щовечора й щоранку молитись за Україну, за яку в бою загинув її татко. Але дівчина молиться, крім того, за це ще й по обіді.

У віршах „для найменших” часто звучить любов до рідних, особливо до матері, а також любов до природи й тварин. Ця любов не є лише споглядальна, а й діяльна. Хлопчик у вірші „Яблунька” не тільки милується з яблуньки, що весною цвіте, як дівчина у вінку, а й допомагає дідушеві розпушувати землю в саду й гусинь оббирати. У вірші „Котик-Воркотик і я” дівчинка не тільки просить Котика, щоб він воркотав їй чарівну казочку, а й ще обіцяє ранком поділитися з ним молочком.

Як зразок працездатності, у читанці О. Кобця введена бджілка, що не гається —

„...ні хвилинки,
Ані квітки не минає,
Солоденькі порошокинки
Все збирає та збирає...”

У віршах О. Кобця дуже влучно відбиті зміни в природі протягом року. Це вірші: „Літом у гайку”, „Осінь прийшла”, „Не плачте, берізки”, „Прийшла зима”, „В метелицю”, „Зимою”, „Різдвяна Ніч”.

Вміщені в збірнику також вірші, спрямовані на те, щоб викликати у дітей релігійну свідомість, любов до церкви, пошану до українських релігійних звичаїв. Таким, наприклад, є вірш „Хочу до церкви”. В читанці є також вірші, пройняті гумором, який цілком відповідає психіці малих дітей — „За крашанку — писанка”, „Три мисливці”.

Форма віршів О. Кобця стоїть на високому рівні. Вірші його дуже милозвучні; діти безперечно з великою приємністю будуть слухати їх. Можна радити батькам, щоб вони по декілька разів прочитували своїм дітям вірші О. Кобця. Тоді вони на все життя залишаться в пам’яті, і коли діти стануть дорослими, будуть нагадувати їм про радісні хвилини дитинства. Було б також бажаним, щоб деякі з віршів О. Кобця були покладені на ноти, і щоб матері не тільки проказували,

а й співали їх своїм дітям. Слово в поєднанні з музикою має особливо великий вплив на душу людини.

У першій частині читанки О. Кобиця вміщено дві казочки: „Хто пташці життя врятував?” і „Два уперті”. Перша з них пройнята високою гуманністю, друга — гумором. Обидві написані живо й цікаво.

**

Друга частина читанки призначена для дітей „трохи старших”, цебто, для дітей дошкільного і початку шкільного віку. Старший дошкільний вік має багато спільного з молодшим. І тепер у житті дитини велику роль має фантазія, що відбивається в дитячих грах і любові до казок. Але дитина тепер має більше вражень. Мислення її значно зміцнюється. Тому й гра в цей період має інший характер, ніж у період попередній. Гри дітей тепер значно складніші. Коли дитина, граючись, часто не доводила гри до кінця, то тепер діти граються більш організовано, гра їх часто не тільки доводиться до кінця, а й може тягтися більш-менш довгий час. Коли раніш діти, навіть граючись із своїми однолітками, фактично грались самі, то тепер переважає гра колективна, що часто буває організована за певним пляном і за певними правилами. Те ж саме треба сказати й про казку. Діти тепер слухають казки ще з більшою цікавістю, ніж в попередній період. В процесі слухання увага дітей тепер значно збільшується, так що вони можуть із цікавістю слухати не тільки короткі й прості за своїм змістом казки, а й казки складні й довгі.

В шкільному періоді фантазія, що домінувала раніш, тепер поступається перед процесами логічного мислення. Дитина тепер вступає в період так зв. об'єктивних інтересів. Її дуже цікавлять явища природи; вона не тільки сприймає їх, а й хоче знати зв'язки між ними й причини, що викликають їх. Тому в цей період таке велике значення має школа. Діти опановують грамоту. Для них відкривається нове джерело знання, яким є друковане слово. Воно значно поширює обсяг дитячих знань. Останні не обмежуються тим, що оточує дитину, а включають у собі й те, чого вона не може безпо-

середньо спостерігати. Цікавість дітей до знання слід підтримувати, і не тільки подавати їм готові знання, а й стимулювати у них прагнення до самостійного думання.

Крім того, в шкільному періоді діти починають розуміти значення праці дорослих, і з охотою беруть участь у ній. Це дуже важлива риса дитини шкільного віку. Дорослі, і в першу чергу батьки, мусять доцільно використовувати її. З одного боку, не слід перевантажувати дітей працею, особливо тяжкою, бо це буде шкідливо відбиватися на здоров'ї дитини і шкодити шкільному навчанню, а з другого — слід привчати дітей до праці. Це матиме велике значення в майбутньому житті дитини, а також підтримуватиме у неї добрі відношення до батьків, бо праця включає дітей в життя родини, як активних членів її. Діти, що з малих років тільки використовували працю батьків і не допомагали їм, часто бувають невдячними до них. Праця дітей в родині починається ще в дошкільному віці. Діти 5-6 років мусять де в чому обслуговувати себе й слідкувати за чистотою приміщення тощо. В шкільному віці вони вже можуть допомагати батькам у домашньому й сільському господарстві.

Відповідно до цих властивостей дітей, складено другу частину читанки О. Кобця. До неї входять вірші і казки, написані прозою. Як ті, так і другі вимагають для свого зрозуміння більшого розвитку, ніж вірші й казки, вміщені в першій частині читанки. Це слід сказати вже про перші вірші, вміщені у другому розділі. У вірші „Хотів би я знати”, відбито цікавість дитини до різноманітних явищ навколишньої природи: до зростання берізки, до щебетання синички, до струмочка і т. ін. В такому ж дусі написаний вірш „Влітку”. Виведений у ньому хлопець з великою цікавістю слухає розповідь батька про зорі, як світи далекі і незнані, і в нього виникають питання, щоправда, найвні, але вони свідчать про те, що розповідь батька дуже зацікавила його.

Участь дітей у сільсько-господарській праці відбита у вірші „На Теплому Олексія”. Виведений у ньому малий хлопець в день своїх іменин волочить засіяне по-

ле — ходить „за бороною вслід за „Вороною”, що „вже віку доживала, часто приставала . . .” Зміст вірша свідчить про те, що автор, дотримуючись думки про користь для дітей праці в господарстві батьків, стоїть на тому, що праця дітей не мусить бути для них тяжкою. На мою думку, читаючи цей вірш українським дітям на еміграції, слід пояснювати їм, що він відбиває становище селянських дітей у минулому. До цього треба додати, що тепер становище в підсоветській Україні значно тяжче, бо діти там працюють у колхозах, відповідно до вимог большевицької освітньої системи, і, крім того, живуть, як і їхні батьки, у великих злиднях.

Друга частина читанки О. Кобця, як і перша, побудована відповідно до частин року. Спочатку йдуть вірші, в яких змальовується природу України весною, потім літом, восени й зимою. Всі вони пройняті любов'ю до чарівної української природи й високим гуманізмом. Як ілюстрацію цього, подаємо коротко зміст вірша „Чайка”. Хлопець іде лугом, а над ним — „в небі б'ється, скиглить чайка лугова”. Своїм кизиканням вона відволікає хлопця від гніздечка в траві, де вона висиджує чаєнят. Але хлопець заспокоює чайку, кажучи:

„...Грій своє гніздечко рідне,
Дожидайся чаєнят!
І не бійся: хоч і пильно
Зором я тебе ловлю,
Та гнізда твого свавільно,
Чайко, я не зачеплю...”

Любов'ю до тварин пройнятий також вірш „Невгамовні”, в якому зображені ластівки, що багато часу й сили вживали, поки збудували гніздечко під дахом і невтомно годують ластовинят.

При поясненні цього вірша педагог мусить звернути увагу дітей на невтомну працю ластівок і ту бадьорість, що звучить у їхньому щебетанні. Вони ніби промовляють:

„Сонце ясне! Світе білий!
Та які ж ви прехороші!..”

Зворушливий за своїм змістом і формою вірш „На пасіці”. Зворушлива любов між пасічником-дідом і малим хлопцем, що з великою охотою допомагає дідусяві в його праці на пасіці.

Любов'ю до батька й матері пройнятий вірш „Мій вінок”. Пускаючи вінок у воду на Івана Купала, дівчина висловлює бажання:

„Щоб мій татко був здоровий
Та прийшов з війни...
Ой, віночку мій хрещатий,
Пливи, не тони!
І щоб мама перестала
Плакати ночі й дні,
Щоб співала знов веселі,
Як колись, пісні...”

Дуже гарно у віршах О. Кобця описані наші релігійні свята і пов'язані з ними українські традиції. Так у вірші „Найсолодше свято” автор згадує, як урочисто відбувалося в українських селах свято Спаса, коли —

„...Із хуторів і з дальніх сіл
Народ нестримано пливе...
У церкві Служба Божа йде,
І від свічок в очах мигтить,
І лине спів, і дзвін гуде
На весь Господній світ!..”

Вірші, вміщені в другій частині читанки, для Грунтовного розуміння їх, вимагають пояснень з боку старших, і це мусять мати на увазі батьки й педагоги. Взагалі, пояснення не тільки допоможуть дітям зрозуміти вірші, а крім того, поширюватимуть обсяг їхніх знань. Особливо корисними можуть бути зв'язані з віршами розповіді про Україну, про її природу, звичай населення і т. ін. Живучи на еміграції в чужих країнах, українські діти, на підставі цих розповідів, будуть мати уявлення про свою Батьківщину і виховуватимуться в душі любови до неї.

В другій частині вміщені дві казки: „Про трьох ведмедиків” і „Про зайчика доброго, про зайчика хворобного, про зайчика дужого і про зайчика байдужого”. Обидві вони цікаві за своїм змістом, повні гумору, і тому їх з великою охотою будуть слухати й читати діти.

**

На високому рівні — як за змістом, так і за формою — стоять вірші, вміщені в третій частині читанки, призначені „Ще трохи старшим”, цебто, так зва-

ним підліткам. Однією з властивостей дітей цього періоду є зростання свідомості власного „Я”, про що завжди мають пам’ятати батьки й педагоги. Ця властивість дуже влучно відбита в першому вірші, вміщеному в третій частині, під назвою „Школярка”. Виведена в ньому дівчина, що вже третю осінь ходить у школу, старанно вчиться, разом з подругами ранком поспішає до школи, і хоч багато вже знає, але хоче ще більше знати. Не лінується вона й дома: допомагає матері посуд помити, прибрати хату, сходити до крамниці, щось купити й принести. Її дивує, що для мами вона „й досі мов мале якесь дівча . . .”

Вірші, призначені для підлітків, подібно до віршів для дітей молодшого віку, пройняті красою й гуманізмом. Так, наприклад, в вірші „Косар” зображено діда, що енергійно косить траву в лузі. Але він свідомо лишає нескошеною латку, де чайка звила собі гніздо, і, йдучи додому, він з приємністю загадує, що —

„... в гніздечку живі чаєнятка
У високій, пахучій траві...”

Гумором пройнятий вірш „Два хоробрі молодці”. В ньому виведені два хлопці, що, йдучи лісом, заспорили, хто з них більш хоробрий. Один із них самовпевнено сказав:

„Хоч який бн стрів нас звір,
Я і лева не злякаюсь...”

Проїшли хлопці декілька кроків, і з-під їхніх ніг вискочив заєць, і тут „хоробрий” хвалько з ляку сів і зашепотів:

„Не... люблю я тих... зайців,
Що такі... вже (вони) по-лох-ли-ві...”

Гумором пройнята також казочка у віршах під назвою „Про мудру лисицю і про півника-простака”. Виведений в ній півник-простак виявив себе мудрішим за хитру лисицю.

З великим поетичним хистом О. Кобець змальовує природу у віршах: „Берізка”, „Восени”, „Не журися, яблунько”. Як живі істоти, журиються восени дерева, що вже не світить сонце, що їх шарпає вітер, що осипалося з них листя. І автор потішає їх: знайте, що —

„Хоч небо хмариться,
Вітер хоч і лютий,
Бог нам не забариться
Знов весну вернути...”

Глибокий змістом, пройнятий любов'ю до України та її природи, вірш „Різдвяна Ніч”. Описуючи красу Різдвяної Ночі, автор зазначає:

„Ця ніч цвіте краще на Україні,
Її краса відчутна тільки нам”.

Пояснюючи цей вірш українським дітям на еміґрації, слід підкреслити, що кожній людині наймиліша й найближча природа Батьківщини; тільки її красу вона може відчувати всією своєю істотою.

В кінці третьої частини читанки зміщені казка „Був собі дід та баба” й оповідання „Справжній солдат”. Оповідання заслуговує на велику увагу. В ньому зображена гідна поведінка хлопця і негідне поводження з ним батька.

**

Четвертий розділ читанки призначений для „найстарших”, цебто, для юнаків. Це дуже важливий період у житті людини. Тепер в основному оформлюється світогляд, і тому більшість юнаків цікавляться питаннями, що їх розглядає філософія. Тепер будуються плани майбутнього життя, визначаються професійні нахили, а разом із тим починає діяти статеве почуття. В багатьох випадках творча діяльність в галузі мистецтва починається в період юнацтва. Отже, життя дорослої людини великою мірою залежить від того, чим і як вона жила в період юнацтва. Коли в перший період вона виробила світогляд на засадах високого християнського ідеалізму, коли в неї зформувалися правила поведінки на засадах християнської моралі, коли вона, відповідно до своїх поглядів, вибрала собі професію, — можна бути певним, що в дальшому житті вона буде гідною особистістю і вартісним членом суспільства.

Навпаки, коли в період юнацтва людина бодай в основному не виробила світогляду, а тим більше, коли вироблений нею світогляд побудований на засадах аморальності, то і в майбутньому від такої людини труд-

но чекати чогось доброго. Тільки якась надзвичайна подія може поставити її життя на вірний шлях.

Спостерігаючи сучасну молодь, можна прийти до висновку, що значна частина її йде хибним шляхом життя. Особливо це помічається в Америці. Американська преса часто інформує читачів про зростання розпусти і злочинства серед молоді, про вбивства, непошану до батьків, порушення статевої моралі. Все це примушує ґрунтовно призадуматися над справою виховання українського юнацтва на еміґрації.

Як ми зазначили в початку нашої передмови, майбутнє України великою мірою залежить від нашої молоді. Тому то треба прикласти всіх зусиль, щоб виховати її в дусі християнського ідеалізму й любови до України та застерегти від шкідливого впливу оточення. Перш за все треба виховати у нашої молоді ідеалістичний християнський світогляд. Минуле й сучасне людства доводить, що тільки на засадах християнства може бути побудоване ідне життя окремої людини й суспільства. Християнство принесло з собою світові заповіді любови до ближнього, пошани до людини, як образу й подоби Божої. Воно заперечує насильство й рабство. В тих країнах, населення яких прийняло християнство, поступово зникло рабство, а далі й кріпацтво, тим часом, як у народів нехристиянських вони трималися значно довше. Разом із тим християнство сприяло розвитку всіх галузів культури. Мистецтво і наука в країнах, що прийняли християнство, стоїть незрівняно вище, ніж у країнах нехристиянських. Заперечити це ніби можуть такі факти, як інквізиція в країнах Європи, війни на ґрунті релігії, експлуатація робітників і селян у країнах капіталізму. Визнаючи існування цих фактів, мусимо зазначити, що причиною їх не є і не було християнство, а порушення засад його. З погляду християнської моралі не можна виправдати, а слід засудити всяке насильство, жорстокість і експлуатацію. І коли християнство не на словах тільки, а й на ділі стане для більшості людей основою їх поведінки особистої й суспільної, життя людей буде пройняте духом любови й справедливости, бо метою його,

за наукою Христа, є Царство Боже як на небі, так і на землі.

Повною протилежністю християнства і найбільшим ворогом його є комунізм. Побудований на засадах матеріалізму й атеїзму, він в основу суспільного життя кладе класову боротьбу, цебто, ненависть між людьми. З погляду послідовного комунізму моральним є все те, що корисне для пролетаріату. Отже, моральними комуністи визнають убивство, шантаж, шпигунство, коли це корисне для пролетаріату, або стисліше — для комуністичної партії, в першу чергу, для її вождів. Людина, згідно з комуністичною системою, не є абсолютна вартість, — вона розцінюється з погляду користі для большевицької системи, і коли людина з цього погляду некорисна, її безжалісно нищать. Побудований на таких антиприродних засадах, комунізм став для людства великим нещастям. Численні мільйони ні в чому неповинних розстріляних, засланих на каторгу людей, неймовірні злидні, нечувана в світі експлуатація робітників і селян, занепад культури, — такі наслідки большевизму у внутрішньому житті комуністичних країн. Большевики жорстоко переслідували і переслідують релігію, закривали церкви, арештували, заслали на каторгу або розстріляли багатьох єпископів, священників, численні тисячі віруючих. У зовнішній політиці большевики широко застосовують брехню і провокацію. Тримуючи в тяжкій неволі численні народи, вони в той же час виставляють себе, як оборонців поневолених народів, організують у країнах Азії й Африки повстання, страйки, антиурядові демонстрації. Все це робиться з метою підкорити собі цілий світ.

Хиби й небезпеки комунізму для всього людства треба з'ясувати українській молоді. При цьому треба доводити, що вони виникають із самої природи комуністичної системи і тому виявляються не тільки в СРСР, а й у всіх комуністичних країнах, як Китай, Югославія, Румунія, Болгарія, Польща. Тому українська молодь мусить бути готова до боротьби з комунізмом у всіх його формах. На конкретних фактах слід доводити, що й українські комуністи приносили й приносять багато лиха українському народові. Тому з україн-

ськими комуністами треба вести систематичну наполегливу боротьбу. При цьому слід доводити, що боротьба з комунізмом не є безнадійна. Про це свідчать такі події, як повстання в концентраційних таборах, демонстрації в Києві й Тбілісі, а особливо повстання комсомольців у Казахстані. Починають розуміти небезпеку комунізму для світу й політики демократичних країн, про що теж слід інформувати нашу молодь.

Кінцевою метою боротьби з комунізмом є звільнення України з неволі й організація своєї власної Самостійної Держави. Не тільки чужинці, а й дехто з українців дотримуються думки, що український народ не здібний до самостійного державного життя. Як на доказ цього, вони вказують на те, що Україна протягом століть перебувала під владою чужих народів і не змогла здобути собі державної самостійності в 1917-1920 роках. Слід рішуче поборювати цю шкідливу думку. Про здібність українського народу до самостійного державного життя з великою переконливістю свідчить княжий період історії України, коли вона була однією з наймогутніших і культурніших країн Європи. Україна попала в неволю завдяки своєму географічному положенню й своїм великим природнім багатствам, що завше вабили до себе сусідів-окупантів. Але й будучи в неволі, Україна уперто боролась і бореться за свою самостійність, про що свідчать численні факти з нашої історії, про які необхідно інформувати нашу молодь.

Ідеї боротьби з більшовицькою Москвою за самостійну Україну й покладені в основу четвертої частини читанки. Починається вона віршем „Земле моя!“. В стислій формі вірш відбиває історію України, яку довгі віки топтали копита окупантів, але вона завжди вставала з попелу згарци, руїн. Вірш кінчається словами:

„Вірим: ще будеш ти бити і гнати
Геть до Москви й москаля!“

В інших віршах, вміщених у четвертій частині читанки, відбитий жах більшовицького панування на Україні: голод, заслання, праця на каторзі, дитяча безпритулність. Всі ці терпіння українського народу в стислій формі подані у вірші „Що співав мій тато на

Україні далекій". Трагічна боротьба українського народу з жорстоким більшовицьким пануванням зображена у віршах „Крути”, „На Крути”, „Герої Базару”.

Не витримуючи тяжкого життя під більшовиками, багато українців тікають у чужі землі. Вони знають, що їх чекає далека путь, великі терпіння, але вони хочуть звільнитися від Грода новітнього, від тиранів із Москви. На цю тему читач знайде в читанці О. Кобця вірш „Втікачі”.

В кінці четвертої частини вміщені оповідання: „Дід Єремія бідніший за мене” (Різдвяне), „Коли зазвонить Великий Дзвін” (Великоднє), „Великий злочин маленького Михася” і „Христова ялинка”.

Великою зворушливістю визначається останнє з цих оповідань. Змістом його є дійсна подія. Дванадцятьро дітей, що завдяки жахливим умовам життя під більшовиками стали безпритульними, збираються в криївці в підземеллі під залізничним двірцем справити перед Різдом Христовим Свят-Вечір. Але їх викривають агенти більшовицької організації, що „бореться” з дитячою безпритульністю, ув’язнюючи дітей у колекторах. Тікаючи від них, діти ховаються в копиці гречаної соломи на полі і всі замерзають, бо надворі стояв лютий мороз.

В цілості книжка написана з великою майстерністю, виявляє глибоке розуміння автором дитячої душі, український патріотизм і щирю релігійність. Потреба такої читанки на еміграції дуже велика. Її можна вживати в умовах родинного виховання, в процесі шкільного навчання, на вечірках і академіях.

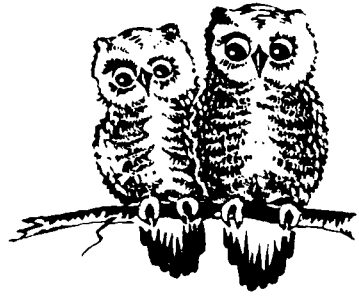
Тому від щирого серця бажаємо, щоб вона широко розійшлася між емігрантами з України.

Професор, д-р Г. Г. Ващенко.

Маркіян С. Чорнокосинський

(Його коштом цю книжку видано).

НАЙМЕНШИМ

НА СВІТАНКУ

Хтось постукав у вікно:
„А пора вставати!
Та пташки ж уже давно
Почали співати!”

А я чую, та мовчу:
От, немов не чую,
Бо неначе в снах лечу —
Десь у світ лечу я.

Стука ще раз... Тануть сни...
Відхилю фіранку:
„Добрий день тобі, ясний,
Невсипущий ранку!”

ХТО МІЙ ДРУГ?

Я дружу й дружить не кину
Поки віку, тільки з тим,
Хто всім серцем молодим
І в ясну й лиху годину
Непохитно, палко, вірно
Любить — так, як я — безмірно —
Рідний край наш — Україну!

РАННЬОЮ ВЕСНОЮ

Стежечками та доріжками
По зеленому саду —
Ту-пу, ту-пу, ту-пу ніжками —
Я піду, та й піду, та й піду...

Ту-пу, ту-пу, та й дочапаю
Аж до самого лужка,
Заряснілого кульбабою.
І з кульбаби сплету я вінка.

Синім рястом, забавляючись,
Я вінок той перев'ю,
Та й надіну, не вагаючись,
На біляву голівку свою.

І до копанки — обніжками,
Що по них — густий чебрець,
Ту-пу, ту-пу, ту-пу ніжками —
Я піду та й піду навпростець.

Гляну в копанку — здивуюся:
Там — красуня... та чия?
Задивлюся, залюбуюся:
Чи це я, чи це, може, не я?!

ЯБЛУНЬКА

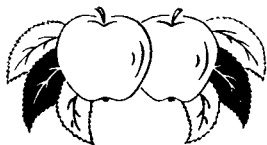
У дідуся мого в садку
Маленька яблунька росте.
Вона це перший рік цвіте, —
Як дівчинка в вінку.

В садку дерев-дерев рясних!
Вони тепер усі в цвіту.
Але я яблуньку оту
Люблю найбільше з них.

Їй на весні — ледь лід розтав, —
Ще не було й бруньок тугих, —
Я спушив землю навкруги,
Всю гусінь обібрав.

І вапном густо помастив
Її тоненький стовбурець...
„Та ти — насправді молодець!” —
Дідусь мене хвалив.

„Діждемось осени, й тоді
З гіллячок цих густих
Нарвеш ти яблучок собі
Рожево-золотих!”

КОТИК-ВОРКОТИК І Я

Мамі часом ніколи
У робочі дні
Надобраніч казочку
Розкажуть мені.

Але маму Котик мій
Зможе заступить,
Якщо його дуже вже,
Дуже попросить:

Воркочи, мій Котику,
Казку чарівну —
Буду тебе слухати,
Поки аж засну.

А ти, мій Воркотику,
Йй далі воркочи:
Хочу тебе слухати
Навіть і сплючи.

І за те віддячити
Я не забарюсь:
Молочком з Воркотиком
Ранком поділюсь!

МАЛЕНЬКА

Я ще не знаюся, де в мене права,
Де в мене ліва рука, —
Я ще така собі, кажуть, роззява, —
Я — ще така!

Часом гуляю я, та й задивлюся
На горобців у саду...
Ну, і не зчуюся, як спотикнуся,
Як і впаду...

Носом — униз, а там травка м'якенька,
І не колюча ніяк, —
Тільки на носику вава маленька,
Тільки — синяк.

Але не смійтеся, хай Бог боронить! —
Трохи ось я підросту, —
З вітром гулятимусь навперегони,
Й то не впаду!

ХОТІЛА Б Я ЛІТАТИ...

Як горобчик пролітає
Вище всіх дерев, тоді я
Зажурюся, та й питаю:
Чому я того не смію?
Чому я літати не вмію?

Вгору, в синяві простори
Я б летіла, та й летіла:
Я б купалась там, де зорі,
Я б на сонці крильця гріла, —
Коли б я літати вміла!

Прилітала б додомоньку
Привітати маму й тата,
Що так люблять свою доньку,
Та... не вмію я літати, —
Тільки граюсь коло хати...

ЗА КРАШАНКУ — ПИСАНКА

Сидить Котик на вгороді —
Розважається:
Лапку вмочить собі в роті —
Утирається.

Прибіг Песик під ворота —
Придивляється:
„Гав-гав! Чий то Котик з рота
Умивається?..”

Тоді Котик з огороду
Обзивається:
„Няв-няв! Чий то Песик зроду
Не вмивається?!”

ХОЧУ НА ВОЛЮ...

Любо, мило з вами, дітки,
А надворі — ще миліш...
Відчиніть дверцята клітки,
Хай і я дихну вільніш!

Бо надворі сонце грає,
Бо прийшла весна-красна:
Це ж вона ввесь світ вітає,
Це ж виспіває вона!

Їй назустріч полечу я
В золотаво-синю путь —
Аж де сонечко ночує,
Аж де праліси гудуть.

Сонце! Воле! Ясний світку!
Як же люблю вас вітать!..
Відчиніть! не хочу клітки,
Хоч вона і золота!

БДЖІЛКА

Від світання до смеркання,
Переборюючи втому,
Я літаю безнастанно
То від дому, то додому:

Я не гаюсь ні хвилинки,
Ані квітки не минаю, —
Солоденькі порошинки
Все збираю, та збираю.

Зношу й зношу їх додому,
У свій вулик під наметом,
Щільники воцані в ньому
Заливаю чистим медом.

Щоб було що взимку їсти
Бджоляній усій громадці,
Охороні нашій — війську —
І Цариці нашій — Матці.

Я не гаюсь ні хвилинки,
Ані квітки не минаю,
Солоденькі порошинки
Все збираю, та збираю.

Щоб не тільки нашим бджілкам
Бідувать не довелося,
А й слухняним людським діткам
З медом, солодко жилося.

А для діток вередливих,
Неслухняних і лінивих,
Дуже я недобра й зла:
Дззз! — відразу дам жала!..

ХОЧУ ДО ЦЕРКВИ

Попрошу сьогодні маму,
Щоб до церкви повела:
Від минулої неділі
Я ще там і не була.

В церкві гарно ладан пахне,
Світять зоряно свічки,
А співають — Боже милий! —
Наче янголи які.

Люди в будній день похмурі,
Як запряжені воли:
Мовчазні та непривітні,
Ще й сердиті, як коли.

А в неділю, в церкві, гляньте:
Хоч і сонечка нема,
Наче світяться всі люди,
Наче й я свічусь сама!

Той підійде — усміхнеться,
Той питає: „Як живеш?..”
Мамо! Ще й на ту неділю
Доцю в церкву поведеш?!

Я ЛЮБЛЮ ...

Більше, ніж саму себе,
Я люблю свою хатину,
Рідне небо голубе,
Рідну землю — Україну.

Бо мене в цій кращій з хат
Колисала рідна мати,
Вчила перший крок ступать,
Перше слово вимовляти.

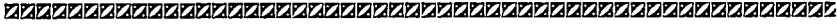
Більше, ніж саму себе,
Я люблю свою хатину,
Рідне небо голубе,
Рідну землю — Україну.

Бо ніде, ніде в світах
З неба сонце так не гріє,
І в блакитних небесах
Стільки зірок не зоріє.

Більше, ніж саму себе,
Я люблю свою хатину,
Рідне небо голубе,
Рідну землю — Україну.

Бо земля в нас, як ніде,
Кров'ю прадідів полита,
Родить збіжжя золоте —
Життедайне, соковите!

ЗА УКРАЇНУ

Десь за горами, морями,
Де пливе Дніпро могутній,
Є країна — Україна —
Рідний край наш незабутній.

Це за Неї — Україну —
Каже мама мені часто, —
В битві тато мій загинув,
Бо хотів для Неї щастя.

Каже мама, щоб молилась
Я щовечора й щорання,
Щоб ту нашу Україну
Бог позбавив безталання...

Але я собі сама вже —
(І нікому не хвалюся) —
Кожний день ще й по обіді
Гаряче за те молюся.

СХОДИТЬ СОНЦЕ ЗОЛОТЕ...

Дітки, вранішніми снами
Ще ви солодко спите,
Як над нашими ланами
Сходить сонце золоте.

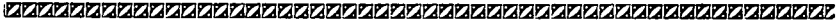
Може сниться вам надворі
Ніч, і темінь, і вовки,
Й тільки очі ночі — зорі
Мерехтять вам здалеки.

Може сниться вам, що мама,
Чи веселий ваш татусь
Почали казати саме
Гарну казочку якусь...

Може сниться, що пташками
Десь у світ ви летите,
І далеко перед вами
Сходить сонце золоте...

Летите ви ближче й ближче —
Аж до променів ясних;
Потім сонце в вічі блище,
І зажмуристь треба їх.

Сонце ніч жене поволі,
Ясним світлом темінь б'є,
І тоді, в прозорій льолі,
День веселий настає;

Крізь вікно до вас загляне,
В ліжко кине променців,
А як сонних там застане,
Надає і штовханців:

День загляне в самі очі,
Стане просто пустувать,
Залоскоче, зашепоче:
„Ну, лінько, пора вставать!”

*
**

Раннім рано непогано
Поринати в теплих снах,
А ще краще — бути рано,
З сонцем разом, на ногах!

ПРО НЕСЛУХНЯНЕ ЛИСЕНЯТКО

У лісі густолистому
Звіряткам добре жить:
І пити є, і їсти є,
І є де відпочить.

Було в Лисички Бурої
Маленьке Лисеня,
І дуже Мама слухалось
Аж до якогось дня.

А в той день на галявині,
(Де вчора був пікнік)
Знайшло воно коробочку,
І в ній — один сірник.

„Яка гарненька паличка!
Матусю, подивись:
Такої не знаходив ще
Ніхто на ввесь наш ліс...”

Озвалась Мама: „Цур йому!
Покинь і не бери:
Сірник страшним огнем цвіте
І родить пожари...”

Схотілось Лисеняткові
Погратися з огнем,
То Мама не послухалось —
Сховалось за кущем.

І там аж доти гралося,
Покіль сірник розцвів,
І скоро ліс — увесь, як є —
В огні палахкотів.

То й мусіли звірятка всі
Світ-за-очі тікати...
І де тепер їм їсти-пить,
І де ж тепер їм спати?!

В ЛІС ПО ЯГОДИ

У неділю ми підемо
У лісок, у зелений гайок,
Повний кошик наберемо
Полуниць і суниць — ягідок.

Ой, сунички-полунички,
Запашні ви такі та смачні!
Хоч ховайте свої личка
У тіні, в гущині, а хоч ні, —

Колір ваш, як жар гарячий,
Повсякчас мимохить зрадить вас;
Наші очі добре бачать:
Там і тут віднайдуть вас ураз!

По галявах найрясніше
Вас цвіло — це весною було;
Тут вас сонце найповніше
Цукорком і медком налило!

В лісі срібне павутиння
Мерехтить і під сонцем блищить...
В лісі спів пташиний лине,
Аж лящить: хороше в світі жить!

ДОЩИК

Довго сонце парило,
Землю напекло . . .
Хоч би раз нахмарило,
Тінню затягло!

І земля стомилася,
Квіти полягли . . .
Боже! — все молилося:
Дощику пошли!

Божа Воля сталася,
Втішився ввесь світ:
Хмара насувалася
З Заходу на Схід.

З Заходу повіяло
Теплим вітерцем,
Потім враз засіяло
Бризками-дощем!

Иди, іди, дощику,
Не переставай!
Спраглу землю-матінку
Щедро напувай!

Дай снаги набратися
Врунам молодим!
Нам земля віддячиться
Збіжжям золотим!

Квітами веселими
Дні замиготять,
Радісні над селами
Співи задзвенять!

Іди, іди, дощику,
Довго не вгавай!
Хай росте й пишається
Наш багатий край.

ТРИ МИСЛИВЦІ

Тихо втрюх вони сиділи
На причілку хати:
Котик Сірий, Котик Білий,
Котик Волохатий.

Потім раптом затремтіли,
Як ловці, з утіхи:
Три горобчики злетіли
Просто в двір із стріхи.

Посідали тут близенько
Зерен поклювати:
Два гладенькі, чепурненькі,
А один Кошлатий.

„Я Кошлатого хапаю!” —
Звузив Білий очі, —
А вам тих обох лишаю:
Хто якого хоче!”

„Ні, не ти, бо я вже цілюсь —
Я його впіймаю!”

„А насмілься!” „І насмілюсь —
Тебе й не спитаю...”

„Ах, такий ти!” — нявкнув Білий,
Рявкнув Волохатий...

І таке в дворі зчинили,
Хоч тікай із хати!

А горобчики тим часом
Зерна наклювались —
Пурх! знялись усі три разом,
І не попрощались!..

КУРОЧЧИНА ПОМИЛКА

Як було у Курочки
Семеро курчат,
Та й одно згубилося:
Де його шукать?

Двір увесь оббігала,
І десь у кутку
Дівчинку надибала —
От такісіньку!

Ще дівча не дуже то
Й видне від землі,
Ледве-ледве тупають
Ніженьки малі.

Сонячне волоссячко,
Вбрання пухове
Золотом аж світяться...
Ну — курча живе!

Курочка задумалась,
Тільки — глип! та глип!
І в дівча вчепилася:
„Цип-цип-цип-цип-цип!

Ну бо, йди до гуртку вже!
Де це ти було?!”
Тягне за рукавчика,
Щоб до неї йшло...

А дівча насупилось:
„В нашому роду́
Рóду всі козацького...
От, і не піду!!”

ГОВІРЛИВА ДІВЧИНКА

Я давно казала мамі,
Що сестричку хочу мати,
Щоб було з ким забавлятися,
Щоб було з ким розмовляти.

Але мама — неслухнянка:
Тільки скаже: „Відчепися!”
Мов не знає, як сумує
В самоті її Орися:

Тато піде на роботу,
Мама кухню дуже любить:
Рідко словом обізветься,
Рідко доцю приголубить...

Аж учора, на порозі
Мого п'ятого вже року,
Приніс тато мені ляльку
Кучеряву, синьооку.

„Ось тобі й сестричка!” — каже, —
Бачиш, очі як склепляє,
І всміхається привітно,
Тільки ще не розмовляє...”

„То дарма! Чи ти не знаєш,
Тату, донечки своєї:
Та я справлюсь говорити
І за себе, і за неї!..”

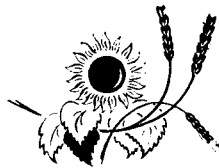

СОНЯШНИК

Любим соняшник за те,
Що так соняшно цвіте,
Любить сонце золоте,
І за ним усюди йде:

Ранком дивиться на схід,
А як зверне на обід,
Підіймає вгору цвіт —
Все за сонцем — слід-у-слід.

І як сонце спатки йде,
Аж за обрій проведе,
Й сам тужливо ранку жде,
Поки сонце знов зійде.

ЛІТОМ У ГАЙКУ

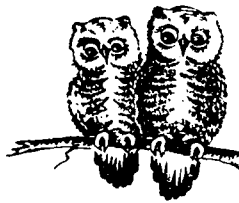
Ліском-ліском — переліском,
Стежками й без стежок —
Юрбою галасливою
Наскочим на гайок.

Сполошать сон перегуки
У тиші лісовій
І вивіркам, і зайчикам,
І стомленій Сові.

Очима невидючими
Заблимає Сова:
„Та я ж не спала ніченьку...
Увва, увва, увва!..”

Шугнуть урозтіч вивірки,
Гукнуть: „Ану, ловіть!” —
І вже вони на дереві,
У гущі верховіть...

А зайчики у кущиках,
Де цвів весною ряст,
Питатимуть, причаєні:
„Та й що ж це за напасть?!”

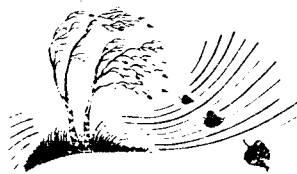
ОСІНЬ ПРИЙШЛА

Небо вгорнулося в сіру намітку,
Землю сховало від сонця, від зір:
Там, де так гарно гулялося влітку —
Голий пустир.

Там, де пташки захлиналися співом,
Вітер — то скиглить, то грізно гуде;
Вслід за оспіваним літом пестливим
Осінь іде.

Вітер дозривує рештки листочків
З осиротілих, тремтливих дерев;
Глушить дзвінке дзюркотання струмочків
Буряний рев.

Зелень, — вся зелень, що вабила очі,
Килимом жовтим під ноги лягла;
Дощ хлюпотить од світанку до ночі, —
Осінь прийшла!

ЛЮБЛЮ ЛІС

Літо відспівало
Всі свої пісні,
Ночі довші стали
І коротші дні.

Місяць повновидий
Над землею звис...
Золотом повитий,
Шепче казку ліс.

Хочу зрозуміти
Казку до кінця.
Щоб не пропустити
Жодного слівця, —
Вухом серця здаля
Шепіт той ловлю...
Ой, як би ви знали,
Як я ліс люблю!..

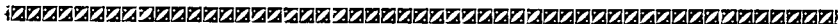

НЕ ПЛАЧТЕ, БЕРІЗКИ...

Не плачте, берізки, що осінь прийшла,
З вас одяги пишні зриває,
Туманами смутку весь світ обтягла,
І сонце ховає...

Не плачте! Ви ж знаєте так, як і ми,
Що станеться: сонечко Боже
І осени смуток, і лютість зими
Таки переможе!

ПРИЙШЛА ЗИМА

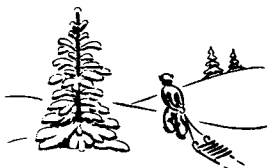
Учора вітер лютував,
І всюди гамір був та свист:
Учора вітер обірвав
З дерев останній лист.

Тепер стоять вони сумні, —
Такі зажурені стоять,
Бо вкрив їх сніг, холодний сніг
Од верховіть до п'ят.

Бо сніг ввесь світ позамітав —
Ніде ні стежечки нема...
Минула осінь золота,
Прийшла до нас зима.

А з нею Дід — старий-старий
Мороз у білій бороді:
Пройшов він кручі і яри,
І пагорби круті.

Прийшов, у вікна загукав
(Він ходить скрізь і без стежок):
„А хто ще, хто не змайстрував
На зиму саночок?”

В МЕТЕЛИЦЮ

Питаю мами: чи було,
Щоб так снігами занесло
Стежки, дороги і хати,
Що й саночок не протягти?

І каже мама: „Ой, було,
Ой, не раз мело-мело,
Що ні з хати, ні до хати
Ні проїхать, ні пройти...“

Та ми брались за лопати,
Щоб доріжки прогрібати —
Із засніженої хати
Видиратись у світи!”

ЗИМОЮ

День такий ясний, блискучий,
Бо тепер — зима.
Дід Мороз такий щипучий,
А мені — дарма!

В кожушок по самі вуха
Одягли мене:
Хай подмуха завірюха, —
От і не вщипне!

Нагуляюсь — п'оце поки!
В хату прибіжу,
Червоненькі свої щоки
Мамі покажу.

Мама скаже: „От такої!
Вік я прожила,
Та й не знала, щоб зимою
Рожа в нас цвіла!”

В РІЗДВЯНУ НІЧ

Різдвяна ніч. Золотосяйні
Зірки звіщають з височин:
„У Віфлеємській вбогій стайні
Родився сю-ніч Божий Син”.

Гудуть дерева про те саме,
Шумлять моря, тремтить Земля,
І хори діток колядками
Вітають-славлять Немовля.

ХТО ПТАШЦІ ЖИТТЯ ВРЯТУВАВ?

Був собі Дід і Оріся. І ще як Орісі сповнилось тільки один рік, їй купили подарунок — дві пташки. Дві маленькі папуги, що їх паракетами звать. Одна на колір золотава, друга — голубенька. І стали вони жити в гарній кліточці з кількома сідалами й однією гойдалкою. Пташки дуже рухливі, веселі і невгамовно щебетливі.

Але через рік, восени, Золотава пташка раптом занедужала. Сиділа весь день настобурчена, не хотіла їсти і безперестанку тремтіла.

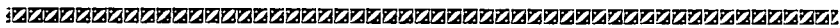
Що його робити? На жаль, ніхто в хаті не знав, чим їй допомогти. І на другий уже день пташка перестала жити. Пташки ці родом із далеких-далеких країв, де зими не буває, і через те вони дуже чутливі на всяке згіршення погоди, на раптову зміну тепла в хаті.

Поховали бідну пташку в садочку — саме там, де весною гарні тюльпани рясно цвітуть. А Орісі навіть не сказали. І в той же день купили нову подругу Голубенькій — таку саму Золотаву.

Велику втіху мала Оріся з пташок.

Хоч вони і не вмiли по-нашому відповідати їй, вона щодня з ними розмовляла, розказувала хатні новини й надвірні. І була певна, що вони все розуміють.

І от, цієї вже осені, коли надворі раптом похолодніло, а в хаті може ще не нагрілося як слід, гукає ранком Оріся:

— Діду, а наша Голубенька тапшка (вона ще не вміла вимовити пташка) — наша Голубенька тапшка захворіла. Ходім подивимось, як вона тремтить.

Дідові відразу стало моторошно. Пригадалася торішня втрата.

Підійшли до клітки. Золотава метушиться, цвірінькає, жваво стрибає з сідала на сідало, а Голубенька сидить долі непорушно, пір'я їй усе настовбурчене, і тремтить-тремтить...

Що його робити?

Узяв її Дід із клітки в руки — пташка кричить і кусається. Люто кусається, як кусалась і та, торішня. А кричить — неначе скаржиться. І на кого скаржиться? Та, напевне, на господарів, що не доглянули — дали занедужати.

І ще раз: що його робити? Де тут такого лікаря пташиного шукати? Та чи й є такі лікарі? А як є, то що це коштуватиме в Америці?

А Оріся турбується:

— Може тапшці булянса викликати? — питає. Бо знає, що до раптово захворілих людей викликають амбулянса. І дуже його не любить, чи боїться. Бо сказала про амбулянса, та й, мабуть, злякалася: притулилася щільніше до Діда і з жалем поглядає на пташку.

— А може, Діду, ми її сами полікуємо? — питає.

— Давай, спробуємо, — сказав Дід. Бо тільки тепер пригадав, що як купували пташок, то дали їм ще й книжечку — як їх доглядати. У тій книжці Дід і знайшов тепер якраз те, що потрібне.

Тоді вони з Орісею одяглися й швидко пішли до аптеки (драгстору) містера Горвіца, недалеко від їхньої хати. На ліки треба було рецепта від лікаря, але в книжечці написано, що як аптекар кого знає й вірить, що це для пташок, то може дати таких ліків і без рецепта.

А їх аптекар знав. Та й ще як тільки ввійшли вони до аптеки, Оріся відразу гукнула:

— Містер Горвіц, у нас тапшка хвора!

І коли Дід переклав її заяву аптекареві, він, видно, повірив їй і продав ліки без рецепта.

Прийшли додому, приготували все, як написано, Дід узяв пташку в ліву руку, притиснув їй крильця, щоб не борсалась, і двома першими пальцями тієї самої руки роззявив їй ротика й правою рукою капнув ліки. Пташка відбивалась, кричала й кусалася.

На другий день — ще одну краплю. Цього дня пташка вже менше кричала і майже не кусалася. І помітно було, що тремтить менше. Але їсти не сідає. Це трохи турбувало.

На третій день, коли Дід знову дав пташці краплю ліків і пустив до клітки, пташка тремтіла вже зовсім мало. Але все ще не їла. Дід з Орісею тривожно дивилися.

І згодом побачили, що сусідка її — Золотава — починає крутитися навколо хворої, і все наче хоче підіпхнути її ближче до коробочки з їжею. І з цього боку забіжить, і з того, і спереду, і ззаду, та все попихає, та все щось приговорює по-своєму...

Нарешті, притиснула Голубеньку до самої коробочки, стрибнула на приступець біля коробочки, хапає хвору за чуба й нахилиє до їжі . . . Аж не наче вимовляє:

— Та їж, кажу тобі, то будеш здорова!

Це тяглося довгенько. Аж, нарешті, хвора клюнула раз, клюнула другий раз, і третій.

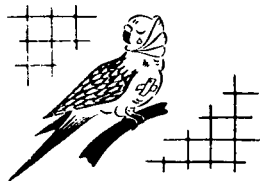
Як це побачила її сусідка, то втішно розщебеталася, як у найясніший, радісний день.

До вечора того самого дня Голубенька перестала тремтіти. І відтоді — здорова й весела. І добре їсть.

А Оріся з Дідом почали вгадувати (та й досі ще не вгадали): хто ж саме пташці життя врятував?

Чи Оріся, що перша побачила хвору й напоумила Діда самим пташку полікувати, чи Дід, що ліків добув, чи Золотава папужка, що змусила хвору подругу їсти в тяжкий для неї час?

Чи, може, — всі гуртом?

ДВА ВПЕРТІ

Був собі Зайчик Капловухий.

І був собі Осел Вухатий.

Зайчик жив у лісі густолистому з Зайчихою-Мамою та сестричкою Плаксою, а Осел — у пана-господаря в стайні.

І хоч то були зовсім різні куточки світу Божого, вдачу обидві ті тварини мали однаковісіньку. І Зайчик і Осел були вперті.

От, візьмемо Зайчика. Коли його родина лягає на світанку спати, сестричка просить:

— Посунься, Капловухенький, трішечки, бо мені тісно.

— Не посунуся!

— Посунься, бо мені вітер дме...

— Ні!

Хатка у заячої родини тісна: маленька ямка, трохи в ній постелено сухого листячка, і ніякого даху.

Тоді сестричка плаче.

А Зайчиха-Мама пробує умовляти:

— Та посунься, Капловухенький, вона ж маленька...

— Ні!

— Але ж і впертий ти, як Осел Вухатий! — спересердя скаже Мама, та й відсунеться сама аж у сніг, щоб більше місця донечці було.

А тоді починає вітер дмухати на Капловухого. Проте, він терпить:

— А все таки, по-моєму вийшло! — думає.

Або Зайчиха-Мама просить:

— Збігай, Капловухенький, на вгород на узліссі — пошукай на вечерю моркви — там ще є подекуди покинуті корінці.

— Не піду! — огризнеться Капловухий, — хоч і сам не вечерятиму, нехай по-моєму буде!

— Ох, ти ж Осел упертий! — скаже Зайчиха-Мама, і потупає шукати моркви сама.

Аж надокучило Капловухому слухати, що його все Ослом дражнять.

— І що то воно за Осел, хотів би я знати? — подумав собі.

А як подумав, то й вирішив сходити до Осла в гості та й придивитися до нього ближче. Пішов, заховався в стайні та й придивляється.

А пан-господар саме запряг Вухатого в воза, сам сів на віз, узяв віжки в руки, та:

— Гей, Оселику, гей!

А Вухатий — ні з місця.

— Гей, Оселику, гей!

Ані руш...

І пан-господар чого вже тільки не робив: і сіном виманював Оселика, щоб тяг воза з двору, і ставав поперед нього та з усієї сили за уздечку тяг, і бив Вухатого дошкульно батогом — ніщо не помагає...

Утомився пан-господар, знову сів на воза та й задумався.

І прийшло йому в голову таке: раз Вухатий упирається назад, коли його тягти вперед, то спро-

бую я тягти його назад — чи не рушить він тоді вперед.

Так і зробив. Ухопив Вухатого за його довгого хвоста, натужився й потяг з усієї сили.

Тоді Осел рушив уперед і потупав, і потупав, і повіз воза, куди панові-господареві треба було.

А Зайчик аж за животика хапається та регоче. Насміявся-насміявся, та раптом і задумався:

— А доброго хвоста дав Бог Оселикові! От би мені такого! Та я б із таким хвостом — о-го-го!.. А йому ж він тільки шкодить! От, бачите, як його обдурих пан-господар!..

І як вернувся Осел з роботи, Капловухий підійшов до нього та й каже:

— Я — Капловухенький. Будьмо знайомі. Я бачив, як пан-господар знущався з тебе. А все через той хвіст...

Осел уважно слухав, помахував довгим хвостом із китичкою на кінці, і нічого не казав.

— Так, так, друже, — вів далі Капловухенький, — усе через твій довгий хвіст... І навіщо він тобі здався? Щоб пан-господар і далі мучив тебе?.. Знаєш що: давай поміняємося хвостами: бери ти мою пухнасту пампушечку — за неї вже тебе ніхто тягати не буде, а мені дай свого хвоста — я на весь ліс густолистий пишатимусь ним, усі стежки засніжені замітатиму... І додачі з тебе не візьму, ні...

Осел довго-довго думав та передумував, а тоді й каже:

— А що я з твоєю пампушечкою робитиму, як мене мухи обсядуть? Чим я тоді відганятиму їх?

Зайчик засміявся:

— Які ж тепер мухи? Зимою мух не буває, а до весни ще далеко та й далеко...

— І справді, — подумав Осел.

А тоді ще подумав, а тоді відчепив свого довгого хвоста, прив'язав його Зайчикові, а той приліпив йому свою сріблясту, пухнасту пампушечку.

І вони дуже привітно попрощалися.

**
*

І як там уже Осел далі жив із своїм паном-господарем, не знаємо, а от Зайчик Капловухий став у лісі густолистому славетним звірятком. Ходить по лісі та тільки й знає, що пишається своїм довгим осячлим хвостом — іде й не гляне ні на кого...

А всі звірята і пташки в лісі дуже дивувалися, і в один голос казали:

— Ах, ах, ах, який у Зайчика Капловухого чудовий хвостик!

І Зайчик тішився.

Тішився, та недовго. Бо як тільки погнався за ним одного разу Старий Вовк, він, як звичайно, кинувся навтіки: Вовк женеться, а він тікає, Вовк іще женеться, а він тікає; він тікає, а Вовк — за ним: ось-ось дожене, ось-ось ухопить Капловухого, бо Зайчикові довгий хвіст заважає...

А тут колючий кущ на дорозі: чи глід, чи шипшина — зачепився Капловухенький виміняним хвостом і впав...

— Оце ж і моя смерть! — майнуло йому в голову.

•

Але він був спритний Зайчик. Мерщій осячого хвоста відв'язав, покинув позад себе, а сам — драла!

Добіг Старий Вовк до куща, побачив хвоста, понюхав:

— Ффе! Та за ким же це я гнався?! Це, виходить, був Осел, а зовсім не Заєць... Охо-хо! Старосте моя, немічносте моя!..

І, зажурений, подався шукати іншої поживи в лісі густолисту.

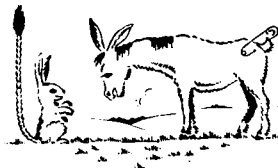
Капловухий згодом свого осячого хвоста знайшов, приніс додому й почепив на дереві коло своєї заячої хатки:

— Хай вивірюється, щоб ні Ослом, ні Старим Вовком не смердів... А як настане весна та будуть мухи, напевне Осел Вухатий прибіжить розмінюватися... Тільки я до нього перший не піду, ні!

Так само думав у себе в стайні Осел Вухатий, що з його пампушечки, дарма, що вона була і срібляста, і пухнаста, дуже кепкував увесь курячий рід у подвір'ї пана-господаря.

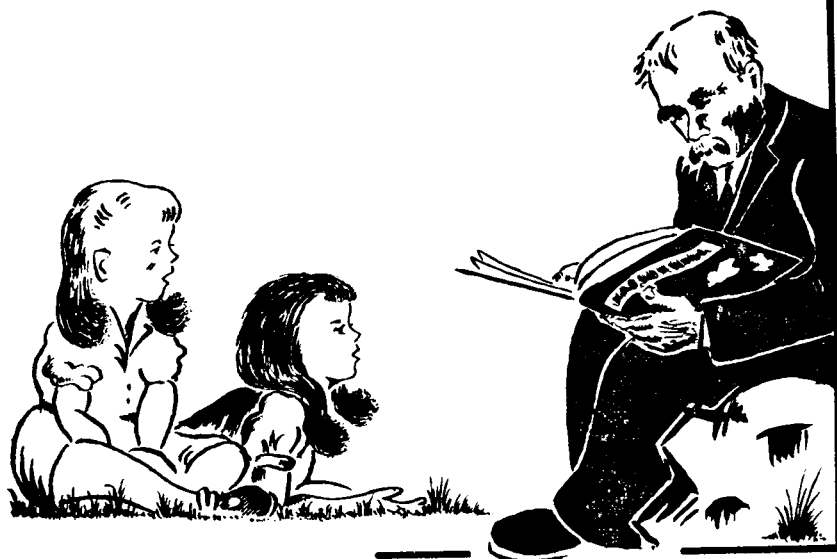
— Щоб я перший пішов до нього розмінюватися? Та нізащо в світі! І не подумаю! Нехай він перший до мене прибіжить! А як же?..

І здається, що так вони й досі не розмінялися своїми хвостами.

ТРОХИ СТАРШИМ

ХОТІВ БИ Я ЗНАТИ...

Хотів би я знати,
Про що розмовляє
Берізка з берізкою рано в гайку?
Про що невгамовна
Синичка співає,
Стрибаючи з гілки на гілку в садку?

Хотів би я знати,
Про що то воркоче
Бентежна голубка у нас під дашком?
Про що загадково
Струмочок шепоче,
Збігаючи в пишну долину ярком?

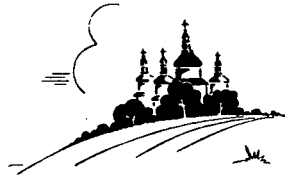
Хотів би я знати,
Про що завжди мріє
Лелека, забівши в високу траву?
Яка саме зірка
У небі зоріє
Для мене, аж поки я в світі живу?

Хотів би я знати,
Що риба говорить,
Коли табуниться в прозорій воді?
Хотів би я знати,
Чи дихають гори,
Чи біль відчувають лани золоті?

Хотів би я знати,
Що справді віщує
Сумним завиванням у лісі сова?
Хотів би я знати,
Хто з Янголів чує
У небі молитви моєї слова?

Хотів би пізнати
Я все достеменно,
Бо так же життя я під сонцем люблю,
Що всякі новини
Про світ незбагнений
Душею і серцем жадібно ловлю!

ПРОЛЕТІЛИ ЖУРАВЛІ...

Сніг розтав, і ждані гості
Над ланами вже розкутої землі, —
У блакитній високості
Пролетіли гострокуттям журавлі.

Пролітали, клекотали,
Мов хвалилися просторам, що вони
Кращі дні заповідали —
Перші прояви прозорої весни.

І надворі, на просторі
Розгулялися нестримно, дружньо ми:
Всі веселі, всі бадьорі,
Бо збулися осоружної зими!

Довго-довго проводжаєм
В небі синім журавлині табуни,
Бо за ними, — добре знаєм, —
Прийдуть гарні дні чарівної весни!

Сонце щедрими руками
Килими порозстеляє по землі
Оксамитні, з квіточками...
Бо вже в небі пролетіли журавлі!

СОНЦЕ КЛИЧЕ

Тільки вихоплюся з хати —
Сонця, сонця повний світ:
Он пішло над лісом вигравати,
По кульбабі в лузі мерехтить!

Там — зелений гай золотить,
Там — голубить квіточки;
Там — над ставом сині тіні котить,
В небі протинаючи хмарки...

Стану, гляну, завагаюсь:
То й куди ж його піти?
Чи до лісу, чи до того гаю,
Чи до золотої води?

Чую: кличе луг квітчастий,
Бачу: манить гай і ліс;
Знаю: жде мене і став хвилястий...
І... відразу хочу бути скрізь!

НА ТЕПЛОГО ОЛЕКСІЯ

На Теплого Олексія
Вийшли в поле сіяць.
І взяли й мене — учити
Землю волочити.

Я ходив за бороною,
Вслід за „Вороною”,
Що вже віку доживала —
Часто приставала.

Тягне, тягне, бідна, й стане,
Косо вбік погляне:
Чи не буду підганяти —
Пужалном вихляти?

А я геть батіг відкину,
Стану й сам спочину;
Поділюся з Вороною
Словом-новиною:

„Ти й не знаєш, конячино,
Що таке йменини?
А я ж нині їх справляю:
Вісім років маю...

То вже, вибач, татко винні,
Що на іменини,
На самого Олексія
Вийшли в поле сіяць.

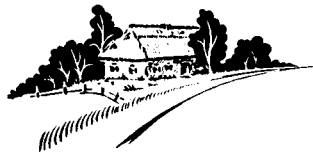
А годилось би цю днину
Пиріжками стрінуть,
І для тебе, ради свята,
Десь вівса дістати...

А то бачу: ти, небого,
Ледве тягнеш ноги.
Та й мені груддя прокляте
Позбивало п'яти...

Я б це плакав, — признаюся, —
Тільки що — боюся:
Хтось піддивиться не впору —
Буде поговору!"..

.....

Но, старенька! Відпочили —
Є ще трохи сили...
Мабуть нам не святкувати,
А — хазяйнувати!

ЧАЙКА

В лузі стежка в'юнко в'ється,
І густа-густа трава...
Надо мною в небі б'ється —
Скигнуть чайка лугова...

Ледь я в луг вступив, — знялася
В мене просто з-під ноги,
І гірким плачем зайшлася:
„Ки-и-ги!” та „ки-и-ги!”

Знаю я, чого ти плачеш,
Знаю, чайко, замір твій:
Ти своє гніздечко бачиш
Десь отут в траві густій.

Ти мене відволікаєш
Далі — в далі голубі,
Бо не віриш, бо не знаєш,
Що не ворог я тобі...

Чуєш, чайко, як привітно
В лузі коники бринять?
Грій своє гніздечко рідне,
Дожидайся чаєнят!

І не бійся: хоч і пильно
Зором я тебе ловлю,
Та гнізда твого свавільно,
Чайко, я не зачеплю!

ВЛІТКУ

Ночували з татом ми надворі,
На пухкому, запашному сніні,
І над нами — тільки зорі
Й оксамитне небо темносинє...

І казав мені про небо татко,
Що воно — безмежне і безкрає:
Що ніде йому початку,
Ні кінця йому ніде немає...

Що нікому в світі не збагнути
Таємниці величі такої...
Довго я не міг заснути,
Все питався — тата непокоїв.

І дізнався я, що всі ті зорі —
То світи далекі і незнані,
Що між ними ми — в просторі —
І не перші, певно, й не останні...

Пахло сіно... Тихо спав мій тато.
А мені хоч би хоч задрімалось:
Щось хотів я ще спитати,
А що саме — в думку не вкладалось.

Аж уже вві сні майнуло тінню
Те, про що спитать хотів жагуче:
„Чи й на зорях сплять на сніні,
Й чи таке ж воно, як тут, пахуче?..”

ВИВІРКА

Як же то гарно в сосновім бору
Взимку, і влітку, і в дощ, і в жару!
Весело, любо живеться мені
В вічнозеленій цій гущавині!

Ось я по стовбуру вгору промчу,
З гілки на гілочку перелечу:
Хвіст мене пишний в дорозі держить...
Як же то втішно та весело жить!

З сосни на сосну лечу я — в лісок,
В царство горішків, кислиць і грушок:
Зрання до ночі горішки трушу,
Поки дупло повне вщерть наношу,

Щоб не забракло для мене харчів
Аж до прийдешньої осені днів...
Ну, та й скажіть, чи не добре мені
В вічнозеленій цій гущавині?!

НЕВГАМОВНІ

Пташки милі, легкокрилі,
Що червоні в них грудинки,
В нас під дахом поліпили
Чарівні свої хатинки.

Скільки вклали часу й сили,
Поки з яру та з долини
На хатинки наносили
І піску, і мулу, й глини!

Та й тепер не відпочинуть
Працьовиті мама й татко:
То полинуть, то прилинуть
Годувать ластовинятка!

І щебечуть, скільки сили,
Невгамовні пташки Божі:
„Сонце ясне! Світе білий!
Та які ж ви прехороші!”

ДВІ ХМАРИНКИ

Куди пливеш, хмариночко?
Спинися, не тікай;
Іди до мене бавитись
У наш зелений гай.

Сплету тобі вінок рясний
З пахучої трави,
Вберу тебе у стрічечки
З своєї голови.

Удвох за ручки візьмемось,
Та й підем танцювать —
Хай спробують метелики
Тоді нас доганять!

Аж мама з хати вигляне
(А ми собі в танку):
„Це звідки дві хмариночки
У нашому гайку?”

І я озвусь, здивована:
„Матусенько моя!
Та це ж одна — хмариночка,
А друга? — Друга — я!”

НА ПАСІЦІ

Перехресними рядами
Пасіка в саду...
Я до пасічника-діда
Не по мед піду!

Я зайду, коли додому
Буду з школи йти:
Може зможу дідусеві
Чимось допомогти.

Може вийде так, що мрії
Збудуться мої:
Може вирояться в діда
Молоді рої!

Посідають на деревах,
Гудом загудуть...
Дідусеві ж — ні дістать їх,
Ні гілляк зігнуть.

Я полізу на черешню,
В торбу рій струшу, —
Тим старенькому моєму
Справді поможу.

Друзі ми, хай в нас нерівні
В десять раз літа:
В діда пахне медоцвітом
Сива борода...

І тому його й не жалить
Ні одна бджола...
От, коли б уже й у мене
Борода була!..

Дід засипле рій у вулик,
Радісно зітхне,
Потім візьме й поцілує
Солодко мене.

І погладить чуб мій ніжно
Дідова рука,
І простягне повну миску
Меду в щільниках...

Я скажу: „Та бійтесь Бога!
Щоб я стільки з'їв?!
Та до меду я й не дуже...
Та я й не просив...”

Тепло, лагідно всміхнеться
Пасічник-дідусь:
„Їж, синочку, заробив ти!”
І я... не зречусь!

Миска повна, мед пахучий —
Їж аж досхочу!
...Я до пасічника-діда
Не по мед ходжу!..

ЗАКУЙ МЕНІ, ЗОЗУЛЕНЬКО...

Закуй мені, Зозуленько,
У зеленому гайку:
Скільки в мене літ щасливих
Буде на віку?
— Ку-ку! Ку-ку!..

Закувала Зозуленька
Раз, і два, і три, і п'ять...
Я стараюсь у затінку
Пильно рахувать:
— Ку-ку! Ку-ку!..

Довго-довго так кувала,
Аж я збилась на лічбі...
Буду далі рахувати
Мамі, — не собі!
— Ку-ку! Ку-ку!..

Відпочила Зозуленька,
Потім знову за своє:
Це ж вона моїй матусі
Доленьку кує!
— Ку-ку! Ку-ку!..

Буду добре пильнувати
Точної лічби:
Скільки років мамі жити
В світі без журби!
— Ку-ку! Ку-ку!..

Похвалюся вдома мамі,
Що Зозуля у гайку
Віщувала їй багато
Щастя на віку!..
— Ку-ку! Ку-ку!..

МІЙ ВІНОК

Ой, хрещатий барвіночок
Рясно як цвіте!
Не журися, люба мамо,
Бо — дочка росте!

Ти стелися, барвіночку,
У нас у садку:
На Купального Івана
Буду я в вінку...

Я з дівчатками надвечір
Вийду до води,
Мій вінок на синій хвилі
Я пущу пливати.

Пливи, пливи, мій віночку,
Барвінковий цвіт,
У далекий, невідомий,
У казковий світ

Пливи, пливи, мій віночку,
Рівно по воді:
Все, що я не загадаю,
Збудеться тоді:

Щоб мій тато був здоровий,
Та прийшов з війни...
Ой, віночку мій хрещатий,
Пливи, не тони!

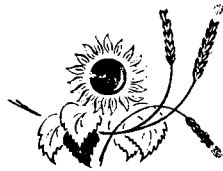
І щоб мама перестала
Плакать ночі й дні,
Щоб співала знов веселі,
Як колись, пісні...

Й ще таке щось загадаю
Над моїм вінком,
Що хіба собі признаюсь
Тільки на вушко:

Пливи, пливи, мій віночку,
Як вода пливе....
Може мама мені справить
Вбраннячко нове!..

**

Ой, стелися, барвіночку,
У нас у садку:
На Купального Івана
Буду я в вінку!

ЦАРІВНА КВІТОК
(Дівчинці Вірі Бідній)

За вікном садок рясніє.
За вікном, у вишняку,
Мак червоний пламеніє
У моєму квітнику.

Королевий-Цвіт, любисток,
Рута-М'ята, звіробій,
І нагідки золотисті,
І волошки голубі,

І красоля, і гвоздики,
І півонії рясні,
І троянд кущі великі,
І патлашки чепурні;

Чорнобривці, і ласкавці...
Та чого там лиш нема?!
Я садила все без мамці,
Ї доглядала все сама!

Вийду ранком, поки роси
Ще на віях пелюсток,
І сплету вінок на коси
З найдобріших квіток.

І сама всміхнусь до себе...
Бо — кому ж я похвалюсь?
Та чи треба, чи й не треба
Ще хвалитися комусь?..

Вийде з хати мама, гляне
І на мене й на вінок.
„Правда ж, мамо, що троянда —
То Царівна між квіток?”

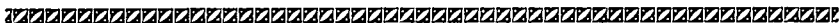
Усміхнеться мама втішно,
І підійде ближче ще,
І пригорне мене ніжно,
Й поцілує гаряче...

Скаже щирими словами:
„Безліч квітів знаю я,
Та Царівна між квітками —
Ти, дитиночко моя!...”

Засоромлюсь, задивлюся
На росинки в квітнику,
І для чогось доторкнуся
До троянди у вінку...

Мама наче й не жартує,
Та не вірю я ніяк...
А сама собі міркую:
„Може й справді? Може й так?!”

УКРАЇНСЬКІЙ ДІВЧИНЦІ, ЩО ЇЇ ЗВУТЬ ЗІРКА

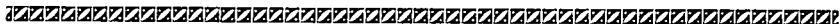
Квітки цвітуть весною й літом
В садку, чи в лузі, раз на рік,
А ти яснітимеш над світом
І з року в рік, і з віку в вік.

Найчарівніша між зірками,
(Немає кращої ніде!)
Рости, цвіти на втіху Мамі,
Бо в Мами серце золоте!

Нехай і в тебе серце буде
По вінця сповнене добром,
Щоб вічно ним пишались люди
І над Стриєм, і над Дніпром.

Рости, на славу Україні,
На втіху Матері цвіти,
І в чужині, в лихій годині,
Нам сірі дні озолоти!

ПЕТРУСЬ ІМЕНИННИК

Я на Пётра іменинник.
Буде свято, та й гучне!
Не забудьте ж привітати
З іменинами мене!

Я в той день устану рано,
На світанковій зорі...
„Це ж йому вже десять років!” —
Крикне півень у дворі.

„Та вже десять”, — обізвуться
Кури, гуси і качки, —
„Виріс парубок, нівроку,
Подивіться — он який!”

До вікна почнуть спинатись:
Всім поглянути кортить...
Кіт прокинеться вусатий,
Скочить в ліжку, замурчить:

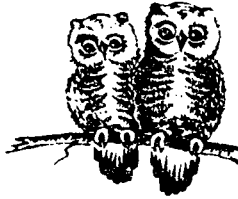
„Це ж тобі вже десять років...”
Знаю, знаю, чув уже!
Та не парубок я зовсім,
А півпарубка лише!

То вже курка Зозуляста
Перебільшує про все:
Звикла часто кудкудакати,
Хоч яєчка й не знесе...

Хочу сердитись на курку,
А на серці — все ясне:
Це ж вони мене вітають!
Привітайте й ви мене!

САМ-ХАЗЯЇН

В торбі скибка паляниці,
Цибулин пучок,
І весь день — я сам-хазяїн,
А не просто пастушок!

В мене дудка бузинова,
Майстрував я сам...
Як заграю — все вліває...
Де там птичим голосам!

Рано ранком на світанні
Вийду на лужок:
„Ду-ду-ду!” — буджу, гукаю
Лінькуватих хазяйок.

„А женіть уже худобу!
Я вже тут, як стій!
В лузі паша соковита
Ї дуже добрий водопій.

Сонце сходить, годі спати,
Виганяйте, жду...
Грай, сопілко бузинова:
Ду-ду-ду-ду-ду-ду!”

**

Я корови до Покрови
Тільки допасу,
І додому за все літо
Заробіток принесу.

„Нате, мамо, нате, тату,
Та не пастушком
Величайте мене далі,
А — своїм помічником!..”

Я — РИБАЛКА

Наша хата на горі,
На порослій лободою.
Щосвітанку, до зорі,
Ми вже з татом над водою.

Ми ще звечора вудки
Обдивились, поладнали;
Хліба з сіллю два шматки,
Й що Бог дав — у торбу вклали.

І тепер ось сидимо:
Я смикну, то знов закину...
Не їмо і не п'ємо,
Поки ще нема почину.

Тато зорить поплавки...
І не втомиється ж глядіти!
Я ж пильную, навпаки,
Чути й бачить все на світі:

Як у лозах солов'ї
Розспівались на світанку,
Як прокинулись рої
Комарів назустріч ранку...

Як скидається щупак,
Сколихнувши тиху воду...
І на сході сонце як
Розсипає позолоту.

Поки новий день встає,
Не впіймаю я нічого...
В тата вже з десяток є...
Хоч рибалка й я у нього!

Красноперки ж, окуні,
Щуки десь під осокою
Ні йому, ані мені
Не дають життя-спокою...

Над водою, що Бог дав,
Так приємно пожувати...
Хоч почину я й не мав,
Так за те — рибальчив з татом!

НАЙСОЛОДШЕ СВЯТО

Сьогодні Спаса! Звідусіль
На наше свято храмове —
Із хуторів, і з дальніх сіл —
Народ нестримано пливе.

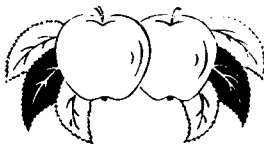
У церкві Служба Божа йде,
І від свічок в очах мигтить,
І лине спів, і дзвін гуде
На весь Господній світ!

І купки яблук золотих
Круг церкви — колом запашним:
Сьогодні тут посвящать їх,
Щоб можна їсти всім.

А так за церквою — намет.
Під ним — на гарбах, у бочках
Варений мед, і просто мед,
І мед у щільниках.

Не можна повз намет пройти,
Хоч як би там не уникав,
Щоб сивий пасічник пустив
І не почастував...

Ну, й добрий мед! Та що й казать?
Хто з діток гірко не зітхне,
Що Спаса — найсолодше з свят —
На рік лише одне?..

ЛАСТІВКА

Важко ластівку збагнути
В леті, в далі голубій...
Так і хочеться гукнути
Навздогін у вирій їй:

„Пташко, стій! Куди ти линеш?
Годі вже тобі кружлять!
Якщо ти не відпочинеш,
В тебе крильця заболять!

Я для тебе, пташко мила,
Й для твоїх ластовинят
Наберу в коморі силу
Золотих, смачних зернят.

І посиплю коло ганку,
Тільки ти не погордуй:
Прилітай до мене зранку,
Сядь, і — скільки хочеш — клюй!”

Мимо ластівка промчала,
Чула, що гукала я...
І, здається, відказала:
„Люба дівчинко моя!

Ще до сонечка встаю я,
Бо діток своїх люблю:
Цілий Божий день працюю —
Все комах для них ловлю!

Щоб росли пташки рухливі,
Ще бадьоріші, ніж я;
Щоб жили весь вік щасливі
Й славословили життя!

Ждуть вони мене терпляче
У гніздечку кожну мить:
Як полюю я — все бачать,
Вчаться, як у світі жить;

Як ту їжу здобувати
У трудах та в боротьбі...
А за ласку — за зернята —
Дуже вдячна я тобі!"

Відказала, і метнулась
В вирій, потім — знов назад,
Знов з комашками вернулась
До своїх ластовинят...

Отоді то я збагнула
Лет пташиний, і собі
Щиро, голосно гукнула:
„Слава праці й боротьбі!"

МУДРИЙ ДІД І ДУРНІ ЗАЙЧИКИ

Щоб з городу коло хати
Хтось капусти не покрав,
Дід трьох Зайчиків Вухатих
Сторожами взяв.

Дуже Зайчики трудились
Літо все, і восени
На вгороді залишились
Тільки качани.

І Вухаті в свою хату
Повтікали в темний ліс,
Не ждучи, щоб Дід їм плату
На вгород приніс.

Дід прийшов, оглянув пустку
Й гірко чухатися став:
„Люблять Зайчики капустку —
Це я добре знав.

Та заждіть, дурні створіння,
Я ж і вас також провчу:
Ні шага за сторожіння
Вам не заплачу!”

ПРО СИВЕНЬКОГО БИЧКА
(Казочка)

Був у Бабусі Сивенький Бичок.
Дуже любив він малих діточок,
Дуже любили і діти Бичка —
Пасти водили на луг, до ліска.

Часто з Бичком забігали в лісок
Слухати співу невидних пташок,
Гратися в піжмурки у холодку
В соняшні дні, в затишному ліску.

Потім у лузі, грайливим гуртком,
Наперегони гуляли з Бичком.
Тільки... позаду лишалися всі:
Що ж, як у нього чотири нозі!

А як боротись ставали з Бичком,
Смішно він буцався голим лобком,
Мекав, аж лісом луна вглиб ішла...
Втіха була всім, і радість була!

Але Бичок скоро ріжок діждав —
Нехотя боляче буцатись став...
Ну, то Бабуся налігач сплела —
В череду пастись Бичка відвела.

Сумно було відтоді діточкам —
Думали: „Нащо ті ріжки бичкам?
Хай би малі бички завжди були,
Хай би їм ріжки ніяк не росли!..”

ДВА І ТРЕТІЙ

(Народне)

Два горобчики зерняток
Купку десь знайшли колись:
По зернинці проковтнули,
А за решту завелись.

„Це мої! — один гукає, —
„Перший я побачив їх!”
„Ні, мої!” — цвірінька другий, —
„Я сів перший коло них!”

„Ах, такий ти! Ось же, маєш!..”
„Ой-ой-ой! Так на й тобі!..”
Наїжачились обидва
І зчинили справжній бій...

Світу Божого не бачать,
Вихром куряву метуть...
Про зернятка вже й забули —
Один одного скубуть...

Поки так невдахи бились,
Їх сусіда прискакав,
Поклював усі зернятка,
І спасибі не сказав...

Схаменулись, озирнулись:
„Отака тобі ловись!” —
Два горобчики гукнули:
„Та завіщо ж ми скублись?!”

НЕ ДЛЯ ЧОГО У КОТИКА ХВОСТИК?

Раз приснилося Васькові,
Що стоїть він на розмові
Із улюбленим дружком —
Сірим котиком Мурком.

Котик наче й каже: „Друже,
Ти — хлопчина мудрий дуже,
Та не знаєш, мов на злість,
Не для чого в мене хвіст?”

„Не щоб мухи відганяти?..
Не щоб песиків лякати?..” —
Став угадувать Васько.
„Ні”, — сказав йому Мурко:

„В мене хвостик не для того,
Щоб тягать мене за нього
З хати задом-наперед,
Щоб болів мене хребет...”

І Васько спросоння буркунув:
„Ну, то я не буду, Мурку...”
А Мурко, що поруч спав,
Глибше хвостик підібгав.

БІДНИЙ РЯБКО

Ліг Рябко у підворітті
Й так же гірко скавуть:
„Вушка, вушка мої бідні,
Хвостик, спинка — все болить!..”

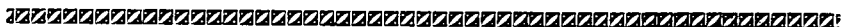
Йшли дівчатка повз ворота,
Стали песика жаліть:
„Чи Івасик — твій господар —
Не глядить тебе як слід?”

„Ой, глядить і дуже любить
Безталанного мене:
То за хвостика поцупить,
То за вушка скубоне...”

„Бідний ти, Рябко, у нього:
Як же з ним у світі жить?..”
„Авв! — озвавсь Рябко, — такого
Про Івася не кажіть:

Не ледачий він, не впертий...
Ні, він хлопець не з таких...
Тільки що... немилосердний
До твариночок живих...”

А Івась за ганком слухав,
Та й озватись не посмів,
Бо чогось по самі вуха,
Наче рак, почервонів...

ВОСЕНИ

Ти чого зажурена,
Яблунько, сьогодні?
„Бо земля нахмурена,
Бо вітри холодні.

Сонце заховалося
За густою млою,
Вранці й не віталоя
Зо мною малою.

А я ж хочу в піжмурки
З сонцем забавлятися,
Сяйвом його тішитися,
В золоті купатися...”

Не журись, схились тільки
Над ставок, над воду,
Глянь на своє листячко,
Глянь на свою вроду.

Не журись ні стілечки:
Сонце ж на прощання
Вбрало твої гілочки
В золоте убрання.

Знай: хоч небо хмариться,
Вітер хоч і лютий, —
Бог нам не забариться
Знов весну вернути.

Будеш ти пишатися
Знов рожевим цвітом,
З сонечком вітатися
Радісним привітом!

Не журись ні крапельки,
Не впадай у скруту...
І озвалась яблунька:
„Ну, то я не буду...”

ПРО ЗАЙЧИКА-НЕДБАЯ

Зажурилися Звірята,
Що вже йде зима мерзка:
Треба всім на зиму хати,
Треба теплого кутка.

Бо врятує звіря хатка
І від бурі, й від снігів,
А якесь дрібне звірятко
Навіть і від ворогів!

От усі — ще вдень, завидна —
Той дрючки, той хмиз несе...
Тільки Зайчика не видно:
От... не видно, та й усе!..

Всі майструють, всі будують,
Бо подумайте ж: зима!
І не бачать, і не чують,
Що десь Зайчика нема...

Аж коли побудували —
Хто хатинку, хто — курінь, —
Раптом стали, загукали:
„Ось і Зайчик! Ось і він!

Де це ти гуляв, Вухатий?
Завірюха набіжить, —
Як це будеш ти без хати
В світі, в люту зиму жить?!”

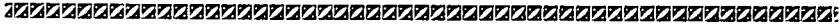

Зайчик став, по самі вуха
Осміхнувся, і крізь сміх:
„Я не дбаю... Бо кожуха
Маю кращого за всіх!”
Ну й сказали всі, хто слухав:
„То й живи собі здоров,
Та... добра з твого кожуха,
Як тепла з вербових дров!”

А як перша хуртовина
Розгулялась над ліском,
Всі Звірята — по хатинах,
Тільки Зайчик — під пеньком...

І не журяться Звірята:
Хай за стінами гуде!
А Недбай не може спати —
Зуб-на-зуб не попаде!..

РІЗДВЯНІ ПРИГОДИ ТРЬОХ ВЕДМЕДИКІВ *)

(Казочка)

(У цій казочці діють: Ведмедик Малий-Рудий, Ведмедик Маленький-Руденький, Ведмедик Малесенький-Рудесенький, Вивірка, Коза, Зайчик-Стрибайчик, Мудра Корова, Сорока Білобока та Бабуся).

1

(Жили собі, були собі в лісі три Ведмедики: один Малий-Рудий, другий Маленький-Руденький і третій Малесенький-Рудесенький.

А ліс шумить-шумить. Ліс день і ніч шумить... Знаємо, що Ведмеді й Ведмедики міцно сплять цілу довгу зиму. Але, як почали наближатися Великі Різдвяні Свята, прокинулись три Ведмедики. Перевернулися всі три в пухкій постелі на один бік, потім перевернулися на другий бік, та й зажурилися. Довго-довго журилися мовчки, а тоді давай радитись.

Перший заговорив Малий-Рудий, за ним Маленький-Руденький, а наприкінці — Малесенький-Рудесенький).

МАЛИЙ. А чого це ми журиємось?

МАЛЕНЬКИЙ. Бо хіба ми, хлопці, найгірші в світі?..

МАЛЕСЕНЬКИЙ. ...що святий Миколай ще ніколи до нас не приходив?..

МАЛИЙ. Я знаю, чому не приходив.

МАЛЕНЬКИЙ. То кажи...

МАЛЕСЕНЬКИЙ. Що він не знає нашої адреси?..

МАЛИЙ. Ні, не тому.

МАЛЕНЬКИЙ. Бо ліс густий та шумливий?

МАЛИЙ. Ні.

МАЛЕСЕНЬКИЙ. Бо в нашому лісі Вовків багато?

МАЛИЙ. Ні, не тому.

---

*) Тема — з американської дитячої літератури.

МАЛЕНЬКИЙ. То кажи вже, чому?

МАЛЕСЕНЬКИЙ. Кажи, не муч!

МАЛИЙ. Бо ми ще ніколи не чіпляли в Свят-Вечір панчішок на дарунки!

МАЛЕНЬКИЙ І МАЛЕСЕНЬКИЙ (разом). Панчішок? А де нам їх узяти?

МАЛИЙ, МАЛЕНЬКИЙ І МАЛЕСЕНЬКИЙ (разом). Справді, де нам узяти панчішок?

МАЛИЙ. ... щоб почепити над припічком, під димарем ...

МАЛЕНЬКИЙ. ... щоб святий Миколай наповнив їх дарунками ...

МАЛЕСЕНЬКИЙ. ... щоб і ми були щасливі, як і людські діти ...

МАЛИЙ, МАЛЕНЬКИЙ І МАЛЕСЕНЬКИЙ (разом). Справді, де нам узяти панчішок? ..

(І, не довго думавши, вирушили три Ведмедики в білий світ — шукати панчішок.

Ідуть вони та й ідуть. І поспішають вони та й поспішають. Бо сонце вже з полудня звернуло. А треба, щоб уже цієї ночі панчішки під димарем висіли. Щоб святий Миколай і цього року не обминув трьох Ведмедиків, як обминав досі.

Ідуть вони та й ідуть. А ліс шумить. А з дерев сніг осипається, шелестить, падаючи. А гіллячки сухі ламаються під вітром, потріскують ...

І зустріли три Ведмедики по дорозі в'юнку Вивірку. Сидить на такій гіллячці, що не тріщить і від вітру не ламається, сидить — горішки собі лузає. Назбирала повну жменю лушпайок та й — ки-и-диць! на Ведмедиків).

ВИВІРКА. Агов, хлопці!

(Малий-Рудий з несподіванки чхнув, Маленький-Руденький закашлявся, а Малесенький-Рудесенький з ляку перекинувся. А тоді й гукнув до Вивірки сердито):

МАЛЕСЕНЬКИЙ. А ти чого сміттям кидаєшся?

ВИВІРКА. Хі-хі, ти б може хотів, щоб я горішками кидалась?

МАЛЕСЕНЬКИЙ. А якби й хотів?

ВИВІРКА. Зась! Назбирайте собі з осені, та й хрумкайте на здоров'я цілу зиму.

МАЛИЙ. Хрумкай уже сама, ми на горішки не заримось.

МАЛЕНЬКИЙ. Чи не знаєш, часом, де б нам панчішок дістати?

МАЛЕСЕНЬКИЙ. Щоб почепити над припічком під димарем...

МАЛИЙ. ...щоб святий Миколай дарунків у них накидав...

МАЛЕСЕНЬКИЙ. ...щоб і ми були щасливі, як і людські діти...

ВИВІРКА. О, я знаю, де ростуть панчішки!

МАЛИЙ, МАЛЕНЬКИЙ І МАЛЕСЕНЬКИЙ (разом). Де? де? де?

ВИВІРКА. А зараз я вам скажу. Ідуть ви, хлопці, отак просто й просто. Потім звернете ліворуч, потім крутнете праворуч в один бік, потім у другий бік, потім ще трохи просто, і ще трішечки ліворуч та праворуч, а як уже минете ліс, надигаєте потічок, над ним густа-густа верба похилилась, а на тій вербі... дурненькі Ведмедики ростуть, ха-ха!..

(Стриб-стриб — з гілки на гілку і — заховалася, що її й не видно стало).

МАЛИЙ. Ходім далі.

МАЛЕНЬКИЙ. Стільки часу через неї марно потратили!

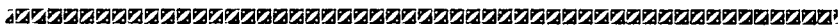
МАЛЕСЕНЬКИЙ. Я давно казав, що Вивірка нечемна, — фе!

(І пішли собі три Ведмедики далі. Ідуть вони та й ідуть. А ліс шумить-шумить... І зустріли вони Козу-Дерезу — рогату, волохату. Видряпалась на високий камінь та мох общипує — пасеться).

МАЛИЙ. Добридень, сусідко!

КОЗА. Ме-е-е!

(То значить: добридень, хлопці!).

МАЛЕНЬКИЙ. Чи не знаєте, тіточко, часом, де то панчохи ростуть?

МАЛИЙ. Хочемо почепити їх над припічком під димарем...

МАЛЕНЬКИЙ. ...щоб святий Миколай дарунків у них накидав...

МАЛЕСЕНЬКИЙ. ...щоб і ми були щасливі, як і людські діти...

КОЗА. Ме-е-е... А то не ти, часом, Малесенький, моє Козенятко влітку так налякав, що воно й досі, бідне, чхає та й чхає безперестанку?..

МАЛЕСЕНЬКИЙ. Я... Але то — не я: воно саме налякалося собі, от і все...

КОЗА. Саме-е-е? Ме-е-е! Ме-е-е!

(То значить: ідіть собі, хлопці, геть і не оглядайтеся — не хочу з вами ніякого діла мати, от що!)

І знов пішли три Ведмедики, похнюпившись. Ідуть вони та й ідуть. А ліс шумить-шумить... А ось потічок попід льодом дзюрчить, із ставка по камінню вириваючись. А ось ставок замерзлий, густими соснами засніженими завітчаний — як дзеркало під вечірнім сонцем поблискує — так і манить, так і кличе Ведмедиків поковзатись трохи).

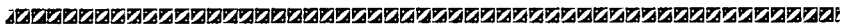
МАЛЕСЕНЬКИЙ. От шкода, що я свої ковзани вдома забув — оце б на ставочку погуляв би трохи!

(А з того боку ставочка Зайчик-Стрибайчик на двох задніх лапках сидить на березі, лівою передньою лапкою за правим ухом собі чухає. Побачив Ведмедиків, стрепенувся. Спочатку думав був на смерть перелякатися, а потім одразу засміявся: це ж Ведмедики — не страшні Зайчикові-Стрибайчикові. Лагідно-лагідно озвався до Ведмедиків):

ЗАЙЧИК. Гей, хлопці!

МАЛИЙ, МАЛЕНЬКИЙ І МАЛЕСЕНЬКИЙ (разом). Гей-гей, Зайчику-Стрибайчику! Як твоє куце здоров'ячко?

ЗАЙЧИК. Дякую, все добре, слава Богу. А щоб і ви були здорові, то не думайте ковзатись на ставку — не промерз ще до дна. Тільки вчора Сірій Вовкулака посеред ставу провалився — ледве виборсався, розбійник, на берег,

але ж замерзззз... А я собі в кущах сміявся, аж за животику брався...

МАЛЕСЕНЬКИЙ. То ти — такий, Зайчику-Стрибайчику?

ЗАЙЧИК. А Вовкулака який? Не дає нашому братові — Зайчикові — на світі жити. То так йому й треба. Тепер у нього пропасниця... А ви, Ведмедики, послухайте мене та обминіть ставок, бо ви, хлопчики, нічого собі, не лихі. А що ви в лісі тепер робите?

МАЛЕНЬКИЙ. Шукаємо панчішок...

МАЛЕСЕНЬКИЙ. ...щоб почепити їх над припічком, під димарем...

МАЛИЙ. ...щоб святий Миколай і нам подарунків приніс...

МАЛЕСЕНЬКИЙ. ...щоб і ми були щасливі, як і людські діти...

МАЛЕНЬКИЙ. Не знаєш, Капловухенький, де панчішки ростуть?

ЗАЙЧИК. О, я знаю. Я все знаю! Ростуть вони у хлопців на ногах. У людських хлопців. Як приходять сюди влітку купатися, то з ніг скидають і кладуть ось тут, на камені. Але вважайте — то дуже небезпечна річ — не панчішки, ні, а хлопці: там такі розбишаки, скажу я вам по-щирості. Що їм, наприклад, бідна жаба винна? Сидить, скажемо, собі на камені та Божому світові хвалу кумкає, — як уміє, кумкає. Так от же, схопить такий розбишака камінця та й шпурляє підступно на неї, потім другого, третього, щоб таки влучити, щоб таки скотилася жабка з каменя в воду, непритомна... Ні, уникайте тих хлопців — то найжорстокіші в світі тварини, скажу вам по-щирості!

(Щоб підтвердити щирість своєї мови, Зайчик-Стрибайчик зробив по льоду лапками: тра-та-та-та!).

ЗАЙЧИК. А тепер, хлопці, до побачення, і будьте здорові!

(І плигнув у густі кущі. І пішли собі зажурені три Ведмедики далі. Ідуть та й ідуть. А ліс шумить і шумить, а вже й до вечора доходить... І десь Вороги перелякано крикають, і десь Пугачі зловісно пугають... Поспішають три Ведмедики та й поспішають. І зустріли по дорозі Мудру Ко-

рову-Рудоброву. Суху траву під кущами вищипує, пасеться. Привіталися чемно, почали про панчішки розпитувати).

КОРОВА. Панчішок вам треба? Му-у-у!

(То значить: заждіть, хлопці, я трохи подумаю...).

МАЛЕСЕНЬКИЙ. Ждемо, тіточко, з нетерпіннячком...

КОРОВА. Му-му-му!

(То значить: я мудра!).

КОРОВА. О, я знаю, де вам панчішок дістати... Му-у-у! Тільки не раджу вам їх їсти...

МАЛИЙ, МАЛЕНЬКИЙ І МАЛЕСЕНЬКИЙ (разом). Та хіба ж ми — їсти? То — для святого Миколая...

КОРОВА. І йому, боронь Боже, не раджу панчішок їсти... Бо як була ще я маленька — телятком нерозумним — то спробувала раз: ледве одну пару пережувала, що на тину в моєї господині росли, то так мені довго живіт болів, дітоньки, ой-ой-ой!..

МАЛИЙ. Та ми ж не їсти, тіточко, а для святого Миколая!

КОРОВА. Му-у-у! Я ж і кажу, що й йому панчішки завадять, — у кого хочете животик від панчішок заболить... А панчішки ростуть на тину у моєї господині — раз на тиждень розцвітають, кожної суботи, тільки вам довго до суботи дождатися, хлопчики, бо сьогодні тільки ще вівторок, му-у-у!

МАЛИЙ. Мабуть, ходім, хлопці, далі!

МАЛЕНЬКИЙ. Щось вона занадто багато мукає (передражнює): му-у-у!..

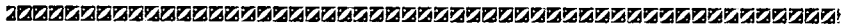
МАЛЕСЕНЬКИЙ. Му-у-дра: таке говорить, що й купи не держиться...

(І пішли собі три Ведмедики далі. І зустріли три Ведмедики ще Сороку-Білобоку. Ту саму, що всякі новинки по світі розносить. Зраділи дуже три Ведмедики).

МАЛИЙ. Ось хто нам, нарешті, скаже, де панчішок шукати!

МАЛЕНЬКИЙ. Бо вона всюди в світі буває.

МАЛЕСЕНЬКИЙ. Але вважайте: вона дуже балакуча!

МАЛИЙ. Добрий вечір, пані-матко!

СОРОКА. Скре-ке-ке-ке-ке!

(То значить: добривечір, славні Ведмедики, звідки, куди і пощо? Як поживаєте, як ся почуваете, як там у вас дома — чи здорові татко, мама?)...

МАЛЕСЕНЬКИЙ. Ну, що: я не казав, що — балакуча?..

МАЛЕНЬКИЙ. Чи не знаєте, пані-добродійко, де нам панчішок шукати?

МАЛИЙ. ...щоб почепити їх над...

СОРОКА. Знаю, знаю, славні Ведмедики! Скре-ке-ке-ке-ке! Мені й не кажіть, то я знаю... А що ви вмієте?

МАЛИЙ. Ми вміємо на високі дерева видиратися.

МАЛЕНЬКИЙ. На двох лапках гопки ставати...

МАЛЕСЕНЬКИЙ. В зеленій траві і в пухкому сніжку перекидатися...

СОРОКА. А літати?

МАЛИЙ, МАЛЕНЬКИЙ І МАЛЕСЕНЬКИЙ (разом). Ні, ми не вміємо літати, пані-добродійко!

СОРОКА (дуже швидко). Шкода, бо панчішки, треба вам знати, високо-високо, під самими хмарами літають. І хто хоче їх спіймати, треба, щоб сам літати вмів ще краще за них. А раз на тиждень панчішки по людських дворах на розтягнуті мотузи сідають рядками. Нічого не клюють, червяків із землі не видовбують, комах не ловлять, скрекотати не вміють — посидять-посидять на мотузах, і так під вітром та сонцем охлянуть, що їх і мале дівча з мотуза зганяє та в торбинку, та в торбинку... (ще скоріше): А то, знаєте, буває, як пролітає наша сестра Сорока...

МАЛИЙ. Її не переслухаєш. Ходімо!

МАЛЕНЬКИЙ. Пху! Дарма її пані-добродійкою величали...

МАЛЕСЕНЬКИЙ (передражнює): „Кре-ке-ке-ке-ке, кре-ке-ке-ке-ке!“ Недарма вона свої вістки на хвості носить: така їм і ціна... „Кре-ке-ке-ке!“

(І пішли три зажурені Ведмедики далі. А вже й зовсім вечоріє. А панчішок нема. А ліс шумить, шумить... А Ворони крикають, а Пугачі пугають, а десь Вовки вдалечині завивають...)

А ось уже й ліс кінчається. Виглянули три Ведмедики обережно з-поза дерев волохатих, а там — поле широке, неозоре, а там десь село далеко, де люди живуть. Віконця почали засвічуватись, Півні закукурікали, Собаки почали перегавкуватись. Півні — це ще нічого, а от Собак не долюблюють Ведмедики. А надто, як то — великі Собаки... І спинилися три Ведмедики в роздумі глибокому).

МАЛИЙ. Що ж нам далі робити?

(Аж тут несподівано Зайчик-Стрибайчик — той самий — шусть із кущів попід самі носи Ведмедиків).

ЗАЙЧИК. Ось я й догнав вас, хлопчики. А все тому, що я — вистрибом-вистрибом, та вже й тут, а ви тільки — чап-чалап, чап-чалап — з лапи на лапу переступаєте. Так ніколи панчішок не знайдете. Але знаєте що? Люблю я Ведмедиків, скажу вам по-щирості. Отам край лісу хатка, в хатці живе стара Бабуся — часто вона панчішки людям в'яже.

МАЛЕСЕНЬКИЙ. Ой, Зайчику-Стрибайчику, мій Капловухенький, то як же нам її знайти?

(А здалеки знов Собаки загавкали, перегавкуються з кутка в куток у селі далекому...).

МАЛИЙ. Може б ти, Зайчику, провів нас до Бабусі?

ЗАЙЧИК. Міг би, та боюсь. Я дуже люблю капустку свіжу, соковиту, а Бабуся, як на те, дуже не любить гризунів, що ночами в її город на капусту залазять. І думає, що я теж такий гризун... Я не кажу, щоб я залазив до чужого города, а просто... ідіть, хлопчики, краще самі отак понад лісом-лісом, та й Бабусину хатку знайдете!

(А сам тільки — плиг! — у кущі, і вже його немає... І як дійшли три Ведмедики край лісу, то побачили хатку з ганочком, а на ганочку стареньку Бабусю, що панчішки в'язала. Дві панчішки перед нею на мотузі моталися, третю — ще тільки в'язати почала.

////////////////////////////////////
Ведмедики дуже-дуже зраділи, привіталися чемно, розказали, що їм якраз тільки три панчішки потрібні, і на що саме потрібні, сказали).

БАБУСЯ. Та ви хоч і не кажіть на що — сама знаю. Тепер у мене тих замовців-замовців — двері не зачиняються. Всім хочеться від святого Миколая дарунки дістати.

МАЛИЙ, МАЛЕНЬКИЙ І МАЛЕСЕНЬКИЙ (разом). Ой, хочеться, Бабусю!

МАЛЕСЕНЬКИЙ. То ви нам дайте панчішки, Бабусю, тільки три панчішки.

БАБУСЯ. Як три, то й три. Ось дов'яжу одну, поки ви плату принесете...

МАЛИЙ. Плату? За панчішки? А чим же ми вам заплатимо?

БАБУСЯ. Працею, хлопчики, трудом праведним, як і я ось труджуся. Ось візьміть тих трое горняток та й принесіть мені повні меду пахучого лісового. Бо й мені на Свята Господні куті з медом хочеться.

МАЛИЙ. Лісового меду?

МАЛЕНЬКИЙ. Трое горняток?

МАЛЕСЕНЬКИЙ. Пахучого? Добре, Бабусю, тільки дайте ще нам велику ложку — ополоника.

БАБУСЯ. А то навіщо?

МАЛИЙ І МАЛЕСЕНЬКИЙ (разом). Не розпитуйте, Бабусю. Він у нас Ведмедик мудрий: знає, чого питається...

БАБУСЯ. Добре, нате вам і ополоника.

МАЛЕСЕНЬКИЙ. Ану, станьте, хлопці, я поміряю!

(Малий став на дві лапки, Маленький вискочив йому на плечі своїми задніми лапками, Малесенький — Маленькому на плечі своїми задніми лапками, поміряв — не дістає ложка до землі. Тоді Малесенький легко сплигнув на землю, Маленький і собі, а Малий тільки повернувся, міцно впершися в землю своїми всіма чотирма лапками).

МАЛЕСЕНЬКИЙ. Візьміть, Бабусю, свою ложку — не годиться.

БАБУСЯ. А то чому? Може тобі в рот не влізе?

МАЛЕСЕНЬКИЙ. Ні: мала ложка, дайте більшу.

БАБУСЯ. Ой, рятуйте, люди добрі! Та я цією ложкою галушки в такому казані мішала, що його на сто сорок косарів вистачало. І рук не попарила, і дна діставала.

МАЛЕСЕНЬКИЙ. А ми нею меду в дуплі не дістанемо, бо то — глибоко.

БАБУСЯ. То он для чого тобі довга ложка!

МАЛИЙ І МАЛЕНЬКИЙ. Еге ж, Бабусю, він у нас Ведмедик мудрий: знає, чого питається.

БАБУСЯ. То нате ось цю. Як двісті сорок молотників у мене молотило, казан бараболі варила їм. І цією ложкою мішала. І рук не попарила, і до самого дна діставала.

(Ведмедики знов поміряли ложку так само: годиться!).

МАЛИЙ, МАЛЕНЬКИЙ І МАЛЕСЕНЬКИЙ (разом). Оце вона, Бабусю! Цією ложкою дістанемо меду в якому хочете дуплі!

3

(І подалися три Ведмедики в ліс — добувати в дуплах меду, щоб набрати повні три горнятка, щоб заплатити Бабусі за три панчішки, щоб почепити їх над припічком під димарем, щоб святий Миколай накидав туди дарунків, щоб і вони мали щасливі Різдвяні Свята, як і людські діти...).

(... То назад до Бабусі підстрибом-підстрибом повернувся тільки Малесенький-Рудесенький, на двох лапках поспішаючи. Бо в третій лапі ніс усі трое горняток, повні меду пахучого лісового, а в четвертій — довгу Бабусину ложку, якою ще й тепер від Бджіл відганявся).

МАЛЕСЕНЬКИЙ. Ось і я, Бабусю. А ось ваша ложка, спасибі вам, а ось вам і плата за панчішки. Добре пахне?

БАБУСЯ. Смачно пахне, хлопчику, дякую. Ось же тобі й усі три панчішки готові. А де ж твої братіки Ведмедики?

МАЛЕСЕНЬКИЙ. Та вони, Бабусю, ось тут, за кущами, тільки соромляться людям на очі показатися: так їх покусали роздратовані за мед Бджоли, що в Малого-Рудого носик став, як гарбуз у Спасівку, а в Маленького-Руденького

— вуха розпухли, аж по землі волочаться. А мене хоч би одна вжалила: вашою довгою ложкою, Бабусю, відбивався.

БАБУСЯ. Ведмедики ж ви мої бідненькі! То нелегкі труди праведні?..

МАЛЕСЕНЬКИЙ. Але ми заробили собі три панчішки!

БАБУСЯ. Заробили, дітки, дай вам, Боже, здоров'я і Веселих Свят!

МАЛЕСЕНЬКИЙ. І вам, Бабусю — солодкої куті, радісного Різдва Христового і щасливого Нового Року. Бувайте здорові!

БАБУСЯ. Ходи здоров, Малесенький... Бідні Ведмедики, славні Ведмедики!

4

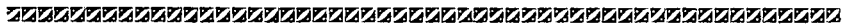
(А тоді повернулися всі три Ведмедики з панчішками додому. Малесенький-Рудесенький підстрибом-підстрибом, Маленький-Руденький тільки підтюпцем, а Малий-Рудий — ледве дибачучи.

І вже, мабуть, і з півночі звернуло, як добилися три Ведмедики до своєї хатки. Та ще стало у них сили почепити над припічком під димарем усі три панчішки, а тоді відразу повалились вони всі в пухку та теплу постіль. І Малий-Рудий та Маленький-Руденький відразу й поснули. Бо вже й ліс перестав шуміти, бо вже й Вороги не кричали, Пугачі не пугали, і навіть Вовки перестали вдалечині завивати...)

Спали два медведики, солодко похрюпуючи, аж вікна в їхній хатці дзеленчали. Та не спалося Малесенькому-Рудесенькому. Він усе думав та й думав. А тоді забурмотів собі під ніс тихенько):

МАЛЕСЕНЬКИЙ. А чому то мої братики такі бідні, що їх Бджоли дуже покусали? А як би то допомогти, щоб найшвидше і носик у Малого-Рудого був правильним носом, і щоб вуха у Маленького-Руденького на своєму місці стали, по землі не волочилися?..

(А потім потихеньку відкотив ковдру, крадькома встав із ліжка, і потулав навшпиньки до припічка, де висіли їхні

три панчішки. І, недовго думаючи, написав до святого Миколая три писульки. Одну таку написав:

„Дякую Тобі, Святий Отче Миколаю, за ті подарунки, що Ти покладеш у наші панчішки. І прошу я Тебе дуже, коли Твоя ласка, поклади ще в панчішку мого братіка Малого-Рудого багато-багато ліків, бо його сильно Бджоли покусали, аж йому нелегко й по світі ходити”.

А другу таку:

„І ще дякую Тобі, Святий Отче Миколаю, за ті подарунки, що Ти покладеш у наші панчішки. І прошу я Тебе дуже, коли Твоя ласка, поклади ще в панчішку мого братіка Маленького-Руденького стільки ліків, щоб йому вуха відразу відтухли та правильні стали...”

А третю писульку Малесенький-Рудесенький написав і поклав у свою панчішку. А в цій писульці він написав:

„І ще й ще дякую Тобі, Святий Отче Миколаю, за ті подарунки, що Ти покладеш у цю мою панчішку...”

А тоді Малесенький-Рудесенький подумав-подумав, та й дописав у своїй третій писульці:

„І прошу я Тебе, Святий Отче Миколаю, поклади в мою панчішку, з ласки своєї, добру торбинку найкращих лісових горішків-чорнобривців. Бо я хочу віднести їх до нечемної Вивірки, щоб і вона була щаслива, як будемо щасливі ми і всі людські діти, хоч вона й нечемна. Але вона, Отче Миколаю, більш не буде нечемна...”

І підписався:

„МАЛЕСЕНЬКИЙ-РУДЕСЕНЬКИЙ ВЕДМЕДИК ІЗ ЛІСУ”.

5

(То на ранок усі три панчішки, що їх почепили Ведмедики над припічком під димарем, були повні-повнісінькі. І було там усього-всього, чого тільки хотілося трьом Ведмедикам. І була писулька від Святого Миколая в панчішці Малесенького-Рудесенького. А в тій писульці було написано:

„Великий рости, Малесенький-Рудесенький, та будь щасливий, бо ти маєш добре серце. Прощавай...”

(І підписано):

„Святий Миколай”.)

ПРО ЗАЙЧИКА ДОБРОГО, ПРО ЗАЙЧИКА ХОРОБРОГО, ПРО ЗАЙЧИКА ДУЖОГО І ПРО ЗАЙЧИКА БАЙДУЖОГО

(Лісова казочка)

(У цій казочці діють: Сіра Зайчиха-Мама, Зайчик Добрий, Зайчик Хоробрий, Зайчик Дужий і Зайчик Байдужий, Пташенятко, Сова Кудлата-Голова, Кінь Вороний, Мадам Рох-Рох, Котик Білобокий, Мура Корова, Дід Микита — па-січник. Є ще й Сопілка, але вона не діє, а тільки грає).

1

(Як у Сірої Зайчихи-Мами одного разу народилось чотири синочки, ніхто-ніхто на весь великий ліс не знав, як їх називати. Бо всі вони були однаково сіренькі, однаково клишоноженькі, однаково капловухенькі, і всі мали на грудях по маленькій білій пуховій зірочці. Як же тут розрізнити, де з них який?)

Тільки Сіра Зайчиха-Мама вміла розрізнити. І самих Зайченяток до того поволі привчала. Як їй треба було покликати одного, гукала: „Ай!”, як треба було покликати другого, вона казала: „Ай-яй!”, третього підкликала до себе, вигукуючи: „Ай-яй-яй!”, а четвертого — „Ай-яй-яй-яй!”

І як часом траплялося, що вона кликала „Ай-яя”, а прибігав „Ай-яй-яй”, Сіра Зайчиха-Мама брала недотепу за вушко, відводила на те саме місце, де він лежав, і трошки наминала йому те вушко, щоб надалі не помилявся.

Отак і стали ті четверо Зайченяток зватися: „Ай”, „Ай-яй”, „Ай-яй-яй” і „Ай-яй-яй-яй”. І поки вони були ще малесенькі Зайченятка, все було ніби добре. А як пішли підростати, як уже стали Зайчиками, а не Зайченятками, то й почали з них глузувати лісові сусіди: Вивірки, Сороки, Ворони, Їжаки, Куниці, а надто — баньката Сова Кудлата-Голова. Біжить собі, було, який Зайчик — від кущика до кущика перестрибує в лісі, — може десь соковитої травички пощипати хоче, а тут йому несподівано над головою Сова:

„Ай-яй-яй! Ха-ха-ха! Як же тебе, куцохвостий, звати: Ай-яй, чи Ай-яй-яй-яй-яй? Ще раз: ха-ха-ха!”

Дуже надокучило те глузування Зайчикам. Не всім. Тільки трьом. Бо четвертому, що його Зайчиха-Мама звала „Ай-яй-яй-яй”, — до всього на світі було байдуже. Він як підріс, то вирізав із бузини Сопілку, і ото цілі дні лежить собі під кушем у холодочку, грає й наспівує):

АЙ-ЯЙ-ЯЙ-ЯЙ.

Що я — Зайчик — це я знаю,
В холодочку спочиваю,
Ай-яй-яй-яй-яй...
На Сопілку пригравую,
Йі більш нічого я не знаю,
Ай-яй-яй-яй-яй!..

АЙ-ЯЙ-ЯЙ. Чуеш ти, музиканте бременський! Кинь грати та йди сюди, може Зайчиха-Мама нам розкаже щось...

АЙ-ЯЙ-ЯЙ-ЯЙ. А мені що: як розкаже, то й розкаже...

(І знов собі грає й приспівує):

АЙ-ЯЙ-ЯЙ-ЯЙ.

Гарно так на світі,
Що співати хочеться...
Ай-яй-яй-яй-яй...
Сонечко крізь віти
Лягідно лоскочеться,
Ай-яй-яй-яй-яй...

АЙ-ЯЙ. Та перестань же, тобі кажеться! А то й ти не наче дражнишся. Нам ось багато чого про свою долю дізнатися треба. Чого нас усі в лісі дражнять та насміхаються?

АЙ-ЯЙ-ЯЙ-ЯЙ. А мені що: як дражнять, то й дражнять. Подражнять трохи та й перестануть...

АЙ-ЯЙ-ЯЙ. Може хто й перестане, та не та поганка — Сова Кудлата-Голова. Ще наше щастя, що вона цілий день спить, бо нічого до світла не бачить. А вже як настане ніч — просто нам проходу від неї немає...

АЙ-ЯЙ. Бо якби ми мали Тата, то він би нас оборонив не тільки від Сови Кудлатої-Голови...

АЙ-ЯЙ-ЯЙ. Мамо, а де наш Тато? І чому він на наших хрестинах не назвав нас якось так, щоб і ми на інших Звіряток у лісі похожі були?

(Сіра Зайчиха-Мама кашлянула двічі, бо до самого горла підступили їй сльози, потім однією лапкою витерла сльозу з правого ока, другу сльозу — з лівого ока другою лапкою, і тремтливим голосом заговорила):

СІРА ЗАЙЧИХА-МАМА. Нема у вас Татка, бідні мої Зайчики-півсирітки. Укоротили віку вашому Таткові заячі вороги Двоногі. Такі, що ходять у лісі з ломаками в руках, а ті ломаки, як грім із неба, кашляють і випльовують Смерть. Заячу Смерть випльовують, діточки... А біля них усе крутяться чотириногі наші вороги — Пси, що з кубелечок Зайців виганяють та просто на тих Двоногих женуть... Чи ви добре запам'ятали, як пахнуть ті вороги наші?

ВСІ ЧОТИРИ ЗАЙЧИКИ (разом). Твоєї науки, Зайчихо-Мамо, ми ніколи не забудемо.

АЙ. Мамо, а як звали нашого Татка?

СІРА ЗАЙЧИХА-МАМА. О, його всяк звали. Одні казали на нього Добрий, другі — Хоробрий, треті — Дужий, а четверті — До-Заячих-Справ-Не-Байдужий...

АЙ-ЯЙ. Чуеш ти, лірнику? А тобі до всього на світі байдуже...

АЙ-ЯЙ-ЯЙ-ЯЙ. А от і ні! Байдуже, тільки не до Татка. Ось як про нього заговорили, то я й про Сопілку забув. Я теж хочу все-все про свого Татка знати. Мамо, а чому Татка звали Добрим?

СІРА ЗАЙЧИХА-МАМА. Бо він справді був добрий. Сам, бувало, й три дні не їстиме, а важко запрацьовану капустину чи морквинку візьме та й однесе до якогось недужого сусіда Заяця, бо той сам собі харчів добути не може...

АЙ-ЯЙ-ЯЙ. А чому нашого Татка звали Хоробрим?

СІРА ЗАЙЧИХА-МАМА. Бо за заячі справи сміливо кидався до бою навіть із Двоногими та Псами. Я вже й не згадую про інших ворогів, а їх багато-багато у Заячого роду. Я про них казала вам. Не забули?

ВСІ ЧОТИРИ ЗАЙЧИКИ (разом). Ні, Зайчихо-Мамо, твоєї науки про ворогів Заячого роду ми ніколи не забудемо!

АЙ-ЯЙ. А чому нашого Татка звали Дужим?

СІРА ЗАЙЧИХА-МАМА. Бо дуже сильний був. Як треба було якогось земляка захищати, ваш Татко міг навіть отого дубка геть із коренем вирвати і на ворога шпурнути...

АЙ-ЯЙ-ЯЙ-ЯЙ. А чому його звали „До-Заячих-Справ-Не-Байдужим?”

СІРА ЗАЙЧИХА-МАМА. Бо дуже роботящий був для заячої громади. Якщо треба було Зайцям якусь делегацію до царя Лева послати, ішов ваш Тато. Треба було керувати Заячими танцями на галявині вночі до місяця, то керував ваш Тато. І чи там вибори які, чи ще щось, то всі за нього голосували. Бо він справді дуже й дуже дбав про рід наш Заячий... І за це помер передчасно ваш Татко, діточки...

(Тут уже Сіра Зайчиха-Мама гірко заплакала).

АЙ. А ти, Зайчихо-Мамо, не плач: як я виросту великий, то буду Добрим.

АЙ-ЯЙ. А я — Хоробрим.

АЙ-ЯЙ-ЯЙ. А я — Дужим.

АЙ-ЯЙ-ЯЙ-ЯЙ. А я — До-Заячих-Справ-Не-Байдужим...

СІРА ЗАЙЧИХА-МАМА (заспокоюється). Щастя вам, Боже, півсирітки-Зайчики... Ростіть здорові, та й мене на старості літ утішите.

(Зайчик Ай-яй-яй-яй пильно, але так, щоб ніхто не бачив, витер сльозинки собі на очах, одбіг під кущ, ліг спиною на м'якенький пушок моху, взяв передніми лапками Со-пілку, і знову заграв):

АЙ-ЯЙ-ЯЙ-ЯЙ.

Боже, світ такий безмежний,
Та хороший, а — бентежний,
Ай-яй-яй-яй-яй...

Світ вирує, світ воює,
Дужий за слабим полює,
Ай-яй-яй-яй-яй...

Сонце день-у-день нам сяє,
Тільки миру світ не має,
Ай-яй-яй-яй-яй...

Дай нам миру, Боже-Отче,
Бо і Зайчик жити хоче,
Ай-яй-яй-яй-яй...

(Музику і спів Зайчика Ай-яй-яй-яя несподівано перервала, з верховини сосни над головами Зайчиків, Сова).

СОВА КУДЛАТА-ГОЛОВА. Ха-ха-ха! А я щось знаю, та не скажу, ха-ха-ха!

(В цей час у лісі дуже запахло Псами і Двоногими. Сіра Зайчиха-Мама свиснула один раз. Це був знак для Зайчиків, щоб насторожились. Потім десь у глибині лісу кашлянула ломака Двоногого. Сіра Зайчиха-Мама свиснула двічі. Це був знак, що Зайчики мусять припасти до землі животиками і завмерти — ані ворухнутись. І щоб і вушка вгору не стирчали. Потім Зайчиха-Мама раптом зірвалася з місця, але не свиснула тричі, щоб Зайчики стрімголов тікали в світ, куди очі дивляться... Знов ближче кашлянула ломака Двоногого, здалеки бігли до Зайчиків Пси, але раптом круто звернули вбік, і Ай-яй-яй-яй присягався пізніше, що бачив, як Собаки погнались за Зайчихою-Мамою...)

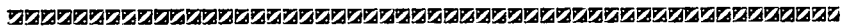
Відтоді Зайчики своєї Зайчихи-Мами вже не бачили. Чекали її довгу ніч. Дуже то сумна була їм ніч. Чекали й день, і чекали другу ніч, і другий і третій день, а Сірої Зайчихи-Мами все нема та й нема. І вже аж четвертої ночі Ай-яй-яй-яй жалісно заграв на Сопілці):

АЙ-ЯЙ-ЯЙ-ЯЙ.

Мати, наша Мати,
Де ж нам тебе взяти?
Ай-яй-яй-яй-яй...
Та з якої ж стороньки
Тебе виглядати?
Ай-яй-яй-яй-яй...
Вийду на світаночку,
Та й спинюсь на ганочку —
Сумно ліс гуде...
Матір виглядатиму,
Рідненьку гукатиму:
Де ти, мамо, де?
Ай-яй-яй-яй-яй...

(З високої, як корабельна щогла, сосни глузливо озвалася Сова Кудлата-Голова):

СОВА КУДЛАТА-ГОЛОВА. Гукай собі на здоров'ячко!

Гукай, скільки хочеш! Не догукаєшся своєї мами. Бо я щось знаю... Ха-ха-ха!

ВСІ ЧОТИРИ ЗАЙЧИКИ. То кажи, як знаєш...

СОВА КУДЛАТА-ГОЛОВА. Овва! Так я й скажу. Почекайте трохи, ха-ха-ха! А мами у вас уже нема, ха-ха-ха!

АЙ-ЯЙ. Пустіть мене, хлопці, ось я ту негідницю зараз зіб'ю з її високого сідала довгою ломакою.

АЙ-ЯЙ-ЯЙ. Або я струшу її додолу, як гнилу кисличку з яблуні!

АЙ. Не треба, братіки. За те, що вона така лиха, Бог її покарає...

АЙ-ЯЙ-ЯЙ-ЯЙ. Вона щось знає про Зайчиху-Маму і не каже. Та я б їй того не подарував, ні! От, коли б мені така ломака, що совинячою смертю плюється!..

(В цей час із сусіднього грабка випало з гніздечка у недбайливої мами-Пташки малесеньке Пташенятко. Упало на траву біля Зайчиків і кричить):

ПТАШЕНЯТКО. Цю-ів, цю-ів! Пі-пі-пі-пі-пі!

(Зайчики забули про Сову Кудлату-Голову і всі кинулись до Пташенятка).

ВСІ ЧОТИРИ ЗАЙЧИКИ (разом). Дуже забилося? Та воно й говорити по-нашому ще не вміє... Бідненьке... Та на ньому ще й пір'я нема. Самий пушок. Та воно ще жовторотеньке... А рот який великий!

ПТАШЕНЯ. Цю-ів... цю-ів... Пі-пі-пі-пі-пі!

(Це воно каже: „Я їсти хочу-у...”).

АЙ. Їсти? Ось я тобі зараз травички вирву. Випльовує? Не смакує? Або ось моркви шматочок — ще Зайчиха-Мама колись принесла. Не вгризе? А молоді капусти листочок?.. Теж не хоче?..

ПТАШЕНЯ. Пі-пі-пі-пі!

(Воно каже: „Ні, я такого не їм...”).

АЙ. То що ж тобі дати? Що маленькі Пташенята їдять?

ТРИ ЗАЙЧИКИ (разом). Ми не знаємо...

АЙ. Але ж і мами бувають на світі, скажу вам по-щирості: полетить отака Пташина Мама десь базарувати, чи

до якої сусідки — язиком трохи потіпати, а діток у гніздечку без догляду кидає... Ото мами!

АЙ-ЯЙ. Та я б таку Пташину Маму зараз на герць викликав!

АЙ-ЯЙ-ЯЙ. А я б таку Пташину Маму березовою кашею почастував!

АЙ. А я б тільки сказав: Пташина Мамо, доглядай своїх діток...

АЙ-ЯЙ. Та ми тебе знаємо: все добрим хочеш бути, а воно не скрізь і не завжди й добрим можна залишатися...

АЙ. А наш Татко скрізь і завжди був добрий. Через те й прозвали його Зайцем-Добрим...

ПТАШЕНЯ. Цю-ів, цю-ів, цю-ів, цю-ів, пі-і-і...

(Воно каже: „Їсти, ой, їсти!..).

АЙ. От що, хлопці. Ви добре доглядайте за Пташеням, а я збігаю в світ та розпитаюсь, чим маленьких Пташенят годують.

ТРИ ЗАЙЧИКИ. Добре, та не барись...

3

(Зайчик Ай, що хотів бути Добрим, побіг до села і — просто до діда Микити-пасічника в двір. А там стайня відчинена, а там Кінь Вороний над жолобом стоїть, щось хрумкає).

АЙ. Добрий день вам, Конику Вороний! Чим його Пташенят годувати? Знаєте: оце випало маленьке у недбайливої Мами з гніздечка, та гвалт кричить: ї-ї-сти-и!

КІНЬ ВОРОНИЙ. Найкраща в світі їжа — це пахуче лугове сіно та ще овес. Ось бери оберемок сіна та підставляй шапку — я тобі вівса мірку насиплю. У мене його досить. Дякувати Богові, доброго хазяїна маю...

АЙ. Ой, дядечку, дядечку! Та воно ж вашого сіна не вжує, а вівса не вкусить... Воно ж — жовторотеньке...

КІНЬ ВОРОНИЙ. Гм... А в нашому роду всі їдять тільки цю найкращу поживу. І великі та дужі виростають... А може йому буряків солодких накришити торбу? Донесеш?

АЙ. До побачення, дядю Коню-Вороненький! Як я бачу, то ви нічого в пташиних справах не тямите, от що!

(І побіг Зайчик Ай до Мураї Корови).

АЙ. Добридень, тіточко! Мені дуже ніколи. Там у недбайливої мами Пташеня з гніздечка випало — не знаєте, чим малих Пташенят годують?

МУРА КОРОВА. Найкраща в світі їжа для малих — це мамине молоко.

АЙ. Хе, а де ж ви чули в світі про пташине молоко, тіточко?

МУРА КОРОВА. Та я не про пташине. Ось бери відро, та видій мене, і годуватимеш своє маленьке.

АЙ. Та воно ж не моє, а Мамине. І воно — Пташенятко. І йому їсти, а не пити треба... Чи ви не розумієте? А ваше молоко ще скисне, поки я його до лісу дотіпаю...

МУРА КОРОВА. Що ти сказав?! Ану, йди собі геть, годранцю ти безхвостий! Мое молоко ще ніколи не скисало. Спитай у найкращих у світі молочарських фірм...

(Зайчик Ай махнув безнадійно лапкою і, не прощаючись, побіг далі. Підскакав до великої білої Свині, пані Рох-Рох.

АЙ. Добридень, мадам Рох-Рох-Рох! Знаєте що: у недбайливої мами випало з гніздечка Пташеня. Не чули, часом, чим годують малих Пташенят?

РОХ-РОХ-РОХ. Найкраща в світі їжа — це помії. Густі, з домішкою вареної й потовченої картоплі в мундирах. Он бери шаплик, якщо донесеш, та хай твоє Пташенятко втопить рило в помії по самі вуха і робить отак: буль-буль-буль!

АЙ. Агі на вас, мадам Рох-Рох-Рох! І на ваше буль-булькання агі! Та Пташенятко ж малесеньке — ще втопиться...

(І, не прощаючись, поскакав Зайчик до Кота Білобогого).

АЙ. Здорові були, поважний містере Нявкотун. Знаєте що: у недбайливої мами випало з гніздечка Пташеня. Чим годують Пташенят, не можете мені сказати?

КІТ БІЛОБОКИЙ. Найкраща в світі їжа — це мишки.

АЙ. Живі мишки?

КІТ БІЛОБОКИЙ. Та чого живі? Перед тим, як їсти, я їх душу. Хочеш, зараз піймаю одну для твого Пташеняти.

АЙ. А йди собі геть, дурне Нявкало. Не любив я, не люблю і ніколи не любитиму ніяких душителів!

(І, не побажавши Котикові надобраніч, дуже вже втомлений, Зайчик Ай побіг до самого діда Микити на пасіку).

АЙ. Добрий день вам, поважаний дідусю! Знаєте що: у недбайливої мами випало з гніздечка Пташенятко. Чим його годувати?

ДІД МИКИТА. А ти дуже хочеш його вигодувати?

АЙ. Ой, хочу, дідусю, хочу. Там же таке слабеньке, та жовторотеньке, та все пищить: їсти та й їсти-и-и!

(Дід Микита виніс із куреня загорнуту в біле полотно макітерку і подав Зайчикові).

ДІД МИКИТА. На ось тобі макітерку пшоняної каші. Та давай потрошки, відразу не перегодовуй. А через три дні й три ночі прибіжиш ізнов, я тобі гречаної каші дам. А ще через три дні й три ночі — вже сухого тертого пшонця, а тоді — цілого пшона, а потім пшениці, а там воно вже почне літати, то й само собі їжі здобуде...

АЙ. Я вам дуже-дуже дякую, Дідусю Микито. Чи вас, часом, не Дідусем Добрим звать, чи, може, так пишетеся?

ДІД МИКИТА. Ні, Зайчику. А от ти, я бачу, справді Зайчик Добрий, коли так за бідним Пташенятком побиваєшся...

АЙ. Гі-гі... (засоромився), та ні: я тільки хочу бути добрим, бо я обіцяв моїй Мамі. І Татка мого звали Добрим. Але — до побачення, Дідусю Добрий — побіжу, бо воно ж там, бідне, голодне-голоднісіньке...

ДІД МИКИТА. Біжи здоров, Зайчику Добрий, та великий рости...

(Зайчик Ай доглядав і годував Пташенятко, як порадив дід Микита. Скоро воно виросло і почало літати, але від Зайчика Ая ніяк не хотіло летіти далеко. Як Зайчик Ай дрімав десь під кушем у холодочку, Пташенятко доглядало, щоб його мухи та комарі не кусали. А як Зайчик Ай-яй-яй-яй брався за Сопілочку, грав та наспівував, Пташенятко помагало йому теж, бо мало дуже милий голосок — Двоногі його колоратурним сопраном звуть).

АЙ-ЯЙ-ЯЙ-ЯЙ.

Ось крізь листячко, тут, у затінку,
 Тепле сонечко посміхається,
 Ой-ой-ой-ой-ой...
 А згадаю я Татка й Матінку,
 В мене серденько з болю крається,
 Ой-ой-ой-ой-ой...
 Раз спитався я Пташеняточка:
 А чи маєш ти Маму й Таточка?
 Ой-ой-ой-ой-ой...
 І озвалося воно щиро так:
 Та і ти ж, і я — круглі сироти,
 Ой-ой-ой-ой-ой...
 Ой, нема в нас тих, кого любимо,
 За ким плачемо, як загубимо,
 Ой-ой-ой-ой-ой...
 За ким тужимо, не вгаваючи,
 Навіть бавлячись і співаючи,
 Ой-ой-ой-ой-ой...

(А то якось раз увечорі посідали всі чотири Зайчики під високою, як корабельна шогла, сосною, та й розмовляють собі про се та про те. А тоді почали пригадувати, хто з них що зробив, щоб бодай трохи на свого Татка похожим бути, як вони обіцяли Сірій Зайчисі-Мамі. І перший про це заговорив Зайчик Ай-яй, той, що хотів Хоробрим бути).

АЙ-ЯЙ. Та я вже Хоробрий — не вірите, хлопці? Мені ось іще сьогодні приснилося було, що на мене відразу сто Вовків напало. То, думаєте, я злякався? Ні! Снилось, наче Зайчиха-Мама як побачила таке лихо, то тричі свиснула

до мене: тікай! І я від Вовків — навтіки! Біг-біг, біг-біг, аж дух мені захопило, а тоді відразу згадав: та я ж — Хоробрый! Ну, став, повернувся лицем до ворогів, рукава закачав: ану, підбігайте! Та як розмахнувся правою лапкою — бах! — нема одного Вовка — упав і ногами не дригає. Я тоді лівою лапкою другого — бах! — нема й другого Вовка. Бах третього, четвертого, п'ятого, десятого — бах, бах, бах, бах! Дивлюсь — дев'яносто дев'ять Вовків уже лежать — ноги повідкидали, а один насувається на мене. А тут же лапки вже болять мені — так болять, що, Господи! — і сил уже немає... А Вовкулака підбіг, схопив мене зубищами за горло, та й душить, та й душить... То, думаєте, я злякався? Овва! Я тільки з переляку так підстрибнув угору, що вище отого куца доскочив... І — прокинувся...

АЙ-ЯЙ-ЯЙ. Але невже вище куца?

АЙ-ЯЙ. Не віриш? Ось так — дивись!

(Зайчик Ай-яй вигнув спину, міцно сперся на задні лапи, а тоді — плиг! — і справді вище куца. Але, падаючи додола, потрапив у самий куц, та як закричить):

АЙ-ЯЙ. Ой, рятуйте, хто в Бога вірує! Хтось мене за лапку вхопив, та й не пускає. Ряту-уйте-е!

АЙ-ЯЙ-ЯЙ. Де? Хто? Наших б'ють? Ось я їм зараз!

СОВА КУДЛАТА-ГОЛОВА (згори). Ха-ха-ха! Та то він у пастку потрапив. Я бачила, як її наставляв Двоногий ще вчора вночі, а вам не сказала, ага! Ха-ха-ха!

АЙ-ЯЙ. Ряту-уйте-е!

(Зайчик Ай-яй-яй ускочив у куц, ухопив велику пружинясту пастку, що її Двоногий Коваль три дні й три ночі кував, напружив свої могутні заячі м'язи і розчепив пастку, а тоді пошпурих пастку на Сову Кудлату-Голову).

АЙ-ЯЙ-ЯЙ. Ти мені замовкнеш там, баньката?! Та я з тебе все пір'я повискубую, погана тварюко!

СОВА КУДЛАТА-ГОЛОВА. Зась! А бачиш — і не докинув. А я ще щось знаю, і тепер уже скажу. Як ваша Сіра Зайчиха-Мама тоді кинулась бігти, щоб од вас Собак одвести, то за куцями сидів у засідці Двоногий. І якби я бу-

ла сказала, була б Заяча Смерть не догнала вашої Мами... Ага! Ха-ха-ха!

ВСІ ЧОТИРИ ЗАЙЧИКИ. О-о, то ти аж така, клятуще ти створіння!

(Зайчик Ай-яй-яй підскачив до сосни, на якій Сова Кудлата-Голова сиділа, обхопив стовбура своїми могутніми лапками, та як струсоне — тррррр! — рясно посипались сухі гілляки, і Сова Кудлата-Голова каменем упала додолу. А падаючи, налетіла на гострий пень, та як закричить):

СОВА КУДЛАТА-ГОЛОВА. Рятуйте, я покалічена!

АЙ-ЯЙ-ЯЙ. Ось я тебе порятую ломакою!

АЙ-ЯЙ і АЙ-ЯЙ-ЯЙ-ЯЙ. Ось ми тобі тепер заплатимо за нашу Маму!

(Зайчик Ай-яй-яй виломив величезного дубового костура, підбіг до Сови Кудлатої-Голови, розмахнувся і...).

АЙ. Сійте ви, оглашені! А де це ви чули, щоб лежачого били? Хто вас навчив пораненого добивати? Ганьба, ганьба, ганьба!

ТРИ ЗАЙЧИКИ. Та вона ж — наш ворог...

АЙ. Схаменіться, хлопці! Он навіть у Двоногих у законах написано, чорним по білому написано: милосердя переможеному!

ТРИ ЗАЙЧИКИ. А ми не знали...

АЙ. Та й я не знав, поки мені Сорока-Білобока не сказала. Вона знає все, бо скрізь у світі буває...

СОВА КУДЛАТА-ГОЛОВА. Ряту-уйте! Я покалічена-а... Ой, крильце моє, крильце!..

АЙ. Дуже болить, сусідко? Ось я зараз! Дивіться хлопці, вона вже й лазурі свої попустила. Хоч і ворог, та беззбройний і безборонний, а таких не кривдять...

(Зайчик Ай мотнувся сюди-туди, зірвав із кактусового дерева листочок, підбіг знову до Сови Кудлатої-Голови, видушив із листочка зцілющого соку і закапав Сові Кудлатій-Голові перебите крило, з якого юшила кров. Потім приклав до рани листочок чистого подорожника, на нього наклав м'якенького сухого моху, наче вати, обгорнув усе те лопушиною й туго зав'язав довгою, міцною травиною).

АЙ. Тепер видужуй, сусідко. Їсти хочеш? Що в вашому роду їдять?

СОВА КУДЛАТА-ГОЛОВА. Дякую. Я їм усячину. А ти — справді Зайчик Добрий. І я вже не буду дражнитись ніколи-ніколи. І я буду вас про всяких ворогів попереджати. Бо я сиджу завжди високо-високо, і все бачу далеко-далеко... Тільки — чи зростеться моє крильце перебите, чи зможу я знову літати, чи сидітиму знову високо, Добрий Зайчику?

АЙ. Вилікуємо, сусідко, не журись. І літатимеш, і сидітимеш...

6

(То Сова Кудлата-Голова незабаром видужала. І пильно помагала всім Зайчикам у їхньому житті-бутті. Вона завжди попереджала про наближення ворогів — і Двоногих, і всяких.

І жили собі Зайчики, та й жили спокійно.

Зайчик Ай-яй-яй-яй часто грав на Сопілку, Пташенятко йому підспівувало, а як Зайчик Добрий дрімав, воно й далі відганяло від його носика і мух, і комарів, і всяку іншу кусливу мошкару.

І вже ніхто-ніхто на весь великий ліс не дражнить більше Зайчиків. Бо всі знають, що один із них — Зайчик Добрий, другий — Зайчик Хоробрий, третій — Дужий, а четвертий — До-Заячих-Справ-Не-Байдужий.

І отой Не-Байдужий — що ви собі думаєте? І Заячими танцями вправно керує, і всякі Заячі громадські справи щиро полагоджує. Тепер, кажуть, його втретє вже вибрали бути головою Заячого Комітету.

І ще й тепер, як підете в ліс, то можете часом почути, як чотири Зайчики, Пташенятко і Сова Кудлата-Голова співають під сопілку Зайчика До-Заячих-Справ-Не-Байдужого):

ХОР:

Гарно так на світі,
Що співати хочеться,
Гей-гей-гей-гей-гей!

Сонечко крізь віти
Лагідно лоскочеться,
Гей-гей-гей-гей-гей!
І до всіх рослин,
І до всіх тваринок
Сонечко однаково привітне,
Сонечко однаково лагідне,
Гей-гей-гей-гей-гей!
Наче хоче ліс густий навчити,
І навчити хоче й нас, до речі,
Що так любо й гарно в світі жити,
Якщо менше в світі ворожнечі,
Менше ворожнечі —
Гей-гей-гей-гей-гей!..

(Оце вам, діточки, і вся казка, та ще вам бубликів в'язка, та ще грошей торбинка, а мені — хліба скоринка. І який же то з Зайчиків найбільше вам сподобався: Зайчик Добрий, Зайчик Хоробрий, Зайчик Дужий, чи Зайчик До-Заячих-Справ-Не-Байдужий, га?).

ШКОЛЯРКА

Вранці не просплю ніколи.
Я не знаю, як комусь,
А мені ходить до школи —
Мов на гулянку якусь.

Встану, вмиюсь, помолюся,
Бачу — йти ще не пора —
Мамі в хаті напрошуся
Щось таке поприбирать:

Чи посудину помити,
Чи долівку замести,
Чи сходити до крамнички
Щось купити й принести.

От і всі труди ранкові!
З'їм сніданочок тривкий,
Маю звечора готові
В торбі зошити й книжки!

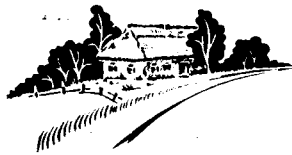
„З Богом!“ — скаже мама ніжно, —
„Не лілуйся ж там, дивись...“
А мені аж слухать смішно:
Все те саме... як колись!

Я вже в школі третю осінь,
Знаю все, чого там вчать,
А для мами я ще й досі
Мов мале якесь дівча...

Вийду з хати, подруг стріну,
Йй поспішаємо гуртком,
Хоч і знаєм: неодмінно
Прийдем ще перед дзвінком.

В школі скоро день минає,
В школі скоро дні летять...
Хоч багато я вже знаю,
Завтра більше буду знать!

ЯК ВЕСЕЛКА ВОДУ БРАЛА . . .

Як Веселка воду брала
В нашому Дніпрі,
Сім стрічечок простеляла
Високо вгорі.

Через небо, з цього краю,
Ген у той куток
Сім доріжок протоптала,
Сім ясних стежок.

Воду відрами носила
У далеку путь —
Спраглу землю поливати,
Де дощі не йдуть.

По ЧЕРВОНІЙ стежці пройде —
Скрізь цвітуть маки;
По ЖОВТОГАРЯЧІЙ — спіють
Яблука й грушки.

Третя стежка у Веселки —
Стежка ЗОЛОТА —
Наливається пшениця,
Просо і жита.

По ЗЕЛЕНІЙ — носить воду
З Заходу на Схід,
Щоб у лузі не вгавали
Трави шелестить.

П'ята стежечка — БЛАКИТНА.
Йди, Веселко, йди!
Незабудьочка тендітна
Буде нам цвісти.

Шосту стежку — ТЕМНОСИНЮ —
Теж не обминай:
В світі дзвоники й сокирки
Щедро поливай!

І по сьомій — ФІЯЛКОВІЙ —
Стежечці пройдеш,
Бо фіялочки шовкові
Жити хочуть теж...

А якщо ти не втомилась,
Просим, — потрудись:
І стежкою ЗОЛОТОЮ
Ще та й ще пройдишь!

КОСАР

Вийшов дід на світанку косити
В затуманений луг запашний,
І дбайливо, щоб не заросити,
Підкачав полотняні штани.

На межі став, щоб перешептати
Всі молитви, які тільки знав,
І тоді — працювито-завзятий —
Першу гінку широку почав.

За покосом лягали покоси.
Сонце гріло, а потім пекло:
Незабаром у лузі всі роси
І з трави, і з покосів спило.

Але що косареві до того?
Він спочити ні раз не ставав:
Що не крок, то ліворуч од нього
Соковитий покіс виростав.

І нехай собі чайки не плачуть,
Не бентежать кигиканням світ:
Очі дідові гостро ще бачать.
Хоч йому заливає їх піт...

**
*

Як надвечір вертався додому,
В очах грав йому усміх ясний —
Переборював дідову втому
Теплий спогад про луг запашний:

Там лишилась нескошена латка
На ділянці його трудовій,
І в гніздечку — живі чаєнятка
У високій, пахучій траві...

НА СТАВКУ

Верба на греблю похилилась,
В воді купає жмут гілляк,
А верховіттям задивилась
На старовинний млин-лодяк.

Шумить вода, двигтять основи,
І гнуться крила дощані,
А дід — мірошник сивобровий —
Господарює у млині:

Огляне жорна, усміхнеться,
Підсипле зерна до коша,
І серце в нього легко б'ється,
І тихо молиться душа.

Він рано встав. Ставок був сонний,
До дна закутий у дренаж,
І ще тоді дідусь невтомний
Почав свій тихий „Отченаш”.

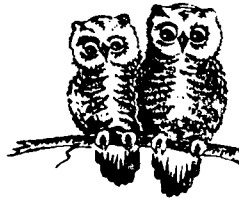
Перехрестивсь, підняв застави —
Вода рвонула навпрошки,
Крутнувся вал, і застогнали
Позеленілі лотоки...

Тоді зайшов, і ось тупцює,
І слухає — то тут, то там,
Чи справно млин старий працює,
Старіший, мабуть, як він сам...

Йі покіль все йде без перебою,
Навудить риби у ставку,
А потім варить під вербою
Для себе юшку в казанку...

Шумить вода, двигтять основи,
І гнуться крила дощані,
А дід — мірошник сивобровий —
Знов тихо тупає в млині.

ПЕРЕКОТИПОЛЕ

Перекотиполе
У полі котилось,
Перекотиполе
Так Богу молилось:
„Спини мене, Боже,
У якійсь долині,
Бо болить у ребрах,
Ломить мене в спині...”

Божа Воля сталась
Так, як і просилось:
Перекотиполе
У лузі спинилось.
В долині пахучій,
Поміж квіточками...
Тут би й спочивати
А хочби й роками...

Перекотиполе
Довго й тут не вгрілось,
І ще гарячіше
Знов Богу молилось:
„Як мені б хотіось,
Щоб у чистім полі
Знову я котилось
Із Божої волі!..”

Божа Воля сталась
Так, як і просилось:
Перекотиполе
У полі котилось...

Але незабаром
Знов жалі й благання:
„Як мені обридло
Вічне мандрування!..”

Спини мене, Боже,
У якійсь долині,
Бо болить у ребрах,
Ломить мене в спині...”

Божа Воля сталась —
Не так, як просилось:
Перекотиполе
У багні спинилось...

Тут Будяк озвався:
„Для свого спасіння
Ой, не випробовуй
Божого терпіння!

Знаєм Бога добрим,
Довготерпеливим,
Але не будь, друже,
Дуже вередливим!..”

ТРИ ХРЕСТИ

Три хрести, старі, похилі
В горах гору стережуть;
А повз них літа, як хвилі,
Безперестанку пливуть.

Три порослі мохом, сиві,
Свідки дій старовини;
На літа дрібні, мінливі
Байдуже зорять вони.

Наче кажуть, наче хочуть
Так зневажливо сказать:
Роки хвильками хлюпочуть,
А хрести віки стоять!

РАНКОМ

Блідне чорна ніч. Світає.
Ранок весняний
Світлом новим зустрічає
Простір мовчазний.

В фарбах ніжних, барворіжних
Утопає лан;
Море квітів дивовижних
Вкутує туман.

Весь прозорий, білий, чистий,
Квіти обійняв —
По перлинці, променистий,
На волошки впав.

Сходить сонце. В кольоритних
Тонах сходить знов...
... На пелюсточках блакитних —
На волошках — кров?..

УДЕНЬ

Південь. Спека. Жарко. Душно.
Важко дише лан.
Море квітів непорушне,
Мов пустий майдан.

Ген навколо — скільки мріє,
Скрізь пашисть земля...
Барворіжний тон сіріє,
Фарби розтопля...

Хоч би вітер, хмари з громом...
Навіть ураган!..
Сколихнути б буреломом
Сонний, мертвий лан!

В травохвилях оксамитних
Квіти полягли...
...На пелюсточках блакитних
Порох — бруд землі?!

УВЕЧОРІ

Утомилось... Спочивати
Сонце попливло;
Ось востанне лан квітчастий
Сяйвом облило.

Ще хвилина — і за обрій
Упаде, впірне...
Після праці — спати добре,
Сонечко ясне!

Сиротливо поглядають
Квіти на лану, —
Чи бояться, чи вітають
Нічку весняну?..

В лавах кущиків несхитних
Квіточки стоять...
...На пелюсточках блакитних
Слізки їм тремтять?..

УНОЧІ

Північ. Вогкість. Прохолода.
Все в пільмі злилось.
Так напружено природа
Слуха, жде чогось.

Лан — як цвинтар... Всюди темно.
Тільки в вишині
Так привітно, так таємно
Блимають огні...

То в небесному просторі
Зорі мерехтять.
На волошки ясні зорі
Зоряно зорять...

Тіні ночі непривітні
Линуть по землі...
... А пелюсточки блакитні
Чуйно сплять в імлі...

ХОТІЛА Б Я БУТИ...

(До свята Матері).

Раз із школи поверталися
Першоклясниці, й по ширості
Розмовляли-похвалялися:
Хто ким хоче быть, як виросте...
Та, що в неї очі — зіроньки,
З неба вкрадені криницею,
Каже: „Я б хотіла, дівоньки,
Буть сестрою-жалібницею.
Я з недужими, як з рідними,
Як з маленькими б, гляділася,
Сокотала б я над бідними,
Щоб найменше їм болілося;
Щоб і в снах їм увижалося,
Що хтось їм помага...”
І з гурту обізвалися:
„Ага, ага, ага!”

Друга — личко в ластовиннячку,
Носик — від горобеняточка,
Вся худіша за билиночку, —
Каже: „Буду я, дівчаточка,
В світі перша між великими,
Щоб знання того набратися,
Як робить мости над ріками
І шляхами обшивати світ, —

Так, щоб скрізь усі втішалися
З уміннячка мого...”

І з гурту обізвалися:
„Ого, ого, ого!”

Третя — з кіскою шовковою,
Що до пояса спадала їй,
Каже мовою медовою:
„Я б хотіла бути швалею:
Я б до вечора від раннячка,
І ночей не досипаючи,
Тільки й шила б нові вбраннячка,
То вдягаючи, то скидаючи,
І тим дуже б я пишалася,
На заздрих не лиха...”
То з гурту засміялися:
„Ха-ха, ха-ха, ха-ха!”

А четверта — чорнобривенька,
Ні повільна, ні хапливенька,
Досі йшла, немов нахмурена,
В світ широкий задивляючись,
Наче в море дум занурена, —
Ця сказала, не вагаючись:
„Я б хотіла бути Мамою,
Ну, такісінькою самою,
Як Матінка моя...”
І всі гуртом озвалися:
„І я! І я! І я!”

МАМА І Я

Вранці я ще в ліжку мрію,
Поринаю в ніжних снах,
А вже Мама кухню гріє:
Мама рано на ногах...

І працює, щоб тоді, як
Повстають усі малі,
Наче з волі чародійок,
Все було вже на столі.

Щоб усім було що з'їсти,
Й одягти всіх пізніх сплюх,
Та не просто в щось, а в чисте,
В попросоване, й як пух...

Не дає спочить ніколи
Мамі вся та метушня,
Поки рушать всі до школи
На якогось там півдня...

Помолюсь сьогодні знов я,
Як молюся з року-в-рік,
Щоб Бог Мамі дав здоров'я
Й довгий, довгий, довгий вік.

Щоб вона той вік невпинно
З чаші радощів пила,
Щоб з очей її й сльозина
Через мене не сплила...

Ось побачите, що скоро, —
Хай я трохи підросту, —
Я той хатній клопіт — в корінь
Геть! — і нове заведу!

Бо — слухнянкою ростиму, —
Так в молитві й приречу:
Хатній лад сама вестиму,
Маму й в кухню не пущу!

КОЛИСКОВА

Спи, дитинко, будь щаслива,
Люлі-люлі-ля...
Стережуть твій сон ревниво
Небо і земля.

Вечір лагідний надворі,
Небо голубе —
Позбігалися всі зорі,
Щоб вітать тебе.

Ти не плач, моя маленька,
Усміхнись лишень —
Натомилась твоя ненька
За робочий день.

Дай їй трохи відпочити —
Нічка настає:
Скільки ще ночей їй шити
Придане твое!

Вечір тихий, прохолодний,
Осінь чарівна...
Піднесу тебе сьогодні
Вперше до вікна.

Тільки виглянь на світ Божий,
Крихітко мала,
То й казатимуть прохожі:
Зіронька зійшла!

А як зорі те почують
В далі голубій,
Стрепенуться, затанцюють
Таночок тобі.

Бо для них уже не тайна,
Що, як підростеш,
Будеш ти, мов сонцесяйна
Зірка в світі теж!..

ДИТИНІ

Повезу тебе до парку
У новенькому візку:
Там ні холодно, ні жарко
В холодку.

Під берізкою ми станем.
Нас, під білим стовбурцем,
Обвіватиме духмяним
Вітерцем.

Як живу, зцілюшу воду
На дорогу мандрівну,
Будем пити прохолоду
Запашну:

Я — щоб далі тихо в'януть,
Ти — щоб жить, рости, цвісти...
В парку в затишку ми станем —
Я і ти.

СИРІТКИ

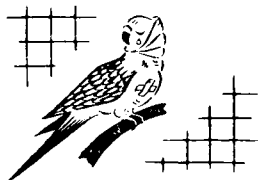
Запитав я раз Пташеняточка:
„А чи маєш ти маму й таточка?”
І озвалося воно щиро так:
„Та і я ж і ти — круглі сироти...
Ой-ой-ой-ой-ой...”

Ой, нема в нас тих, кого любимо,
За ким плачемо, як загубимо...
За ким журилось, не вгаваючи,
Навіть бавлячись і співаючи...
Ой-ой-ой-ой-ой...”

І на тих словах засмутилося,
У далекий світ задивилося,
В світ із бурями, із негодами —
За безмежними небозводами...
Ой-ой-ой-ой-ой...”

І в очах тоді — море зоряне,
Смутком-хвилями переоране,
І в очах — гіркий горя й лиха слід:
Шлях важкий у світ для малих сиріт...
Ой-ой-ой-ой-ой...”

І в жалю-журбі серце билось,
Тужним запитом пломенилося:
Де взять радощів крапельночку,
Щоб утішити сиротиночку?
Ой-ой-ой-ой-ой...”

В ЖУРБИ

Як гай несподівано зашелестить,
Трусне золотим верховіттям, —
Я знаю: це знову, це знову летить
Невтомний мандрівник той — вітер.

Візьми мене, вітре, з собою, візьми, —
Ти в світі буваєш усюди;
Я хочу туди, де лихої зими
Нема, не було і не буде.

Візьми мене, вітре, на крильця свої
Із цього похмурого гаю;
Неси мене, вітре, в далекі краї,
Де сонечко спать не лягає;

Де вранішні роси — перлинки ясні —
На травах шовкових не тануть,
Де квіти пахучі, де квіти рясні
Цвітуть і ніколи не в'януть...

Я знаю: дороги туди нелегкі,
Та вмієш ти прудко літати...
Я знаю: ти знаєш країни такі,
А я — дуже хочу їх знати!..

НА БАШТАНІ

Дід — сторожем. І має порохівку
На вороння, що кавуни клює.
А я — на літо залишив домівку,
Бо де ще в світі краще місце є?

Отак — гора. Внизу Дніпро вирує,
А під горою наш густий баштан.
Удосвіта вода в Дніпрі парує,
І над баштаном стелеться туман.

А потім сонце з-за Дніпра виходить,
Туман розвіє, як легенький дим,
Огудину на кавунах золотить,
І посміхається до спілих динь...

А вбік, за ярмом — ліс непроходимий:
Габки й дуби задумані стоять...
Оце й увесь наш світ видимий,
І на баштані — дід Семен та я.

У нас курінь. За курінем — кабиця.
Сухого хмизу з яру наношу,
І дід Семен, як спритна молодиця,
Наварить нам смачного кулешу.

По воду в яр мене дід не пускає:
Все ходить сам, бо, каже, заважка
Для мене тиква... А я ж бачу й знаю,
Що й дідові дорога не легка...

І як засне дід під під кущем пшенички,
Тоді я не прогаюю часу:
У яр біжу до копанки-кринички,
І все ж таки з півтикви принесу...

Так і жили... Одна лише турбота —
Ворони — той злодійкуватий рід:
Від них у світі людям тільки шкода, —
Так я кажу, й так само каже дід.

Їх зграї, — тільки піде дід по воду,
Чи на якусь хвилиночку дрімне, —
Вже налетять, і роблять люту шкоду,
І не бояться аж ніяк мене...

А от як дід Семен десь ворухнеться
З страшною порохівкою в руках,
Шкідлива згряя бурєю зірветься,
Й зникає геть за яром, у дубках...

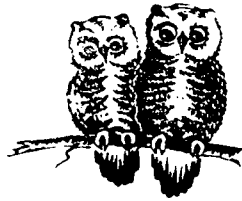
Отут я й вирішив: серед баштану
Поставив — так, щоб видно на весь світ, —
Опудало, у всяке дрантя вбране, —
Ну, просто викапаний сторож-дід!

В руках — дрючок — така собі рушниця,
А на плечі млинок, і від млинка
Ворушиться (як вітер розвітриться),
Мов цілиться, погрозлива рука.

І зграї всі від нас — як одвернуло!
Такий напав їх ляк і переляк,
Що відтоді надовго вже забули,
Які то ті кавунчики й на смак...

І дід хвалив: „Ти — майстер на всі руки!”
І знаю я: не марна то хвальня:
Як не мене, то хоч моєї штуки
Тепер таки боїться вороння!

„І Я ДУМАЮ ТАК САМО...”

Я хлопчину знав одного:
Там такий чудний він був,
Що про другого такого
Ще ніхто, мабуть, не чув.

І до церкви, і до школи
З нами разом він ходив,
Але думати — ніколи —
Чи не вмів, чи не хотів...

Часом треба розв'язати
Нам задачу нелегку:
Де неділю прогуляти:
Чи на річці, чи в ліску?

Спорим, спорим до нестями:
Ті — на воду, ті — у ліс...
„А я думаю так само”, —
Тим і тим він відповість...

Або скаже хтось між нами:
„Двічі два — то п'ять якраз...”
„І я думаю так само”, —
Скаже впевнено Івась.

Часом нам терпцю не стане:
„Ти папуга!” — хтось гукне.
„І я думаю так само”, —
Обізветься й не моргне...

**
*

Раз у Ворсклі ми купались,
Просихали в холодку,
То до дна знов заринали,
То качалися в піску.

Аж один став потопати —
„Ой, рятуйте!“ — закричав...
Враз ми кинулись рішати:
Хто б його урятував?

Бо якраз — на середині,
Бо якраз — на бистрині...
Там водокрути глибинні,
Там водокрути страшні...

„Треба б човника з гребками...“
„Треба скликати село...“
А Івась поперед нами
В воду — плиг! — аж загуло...

Не рішили ми нічого,
Як Івась уже приплив,
Потопельника живого
На пісок приволочив.

„Ти герой тепер між нами!“ —
Просто крикнув хтось із нас.
„І я думаю так само...“
Тихо вимовив Івась.

ДВА ХОРОБРІ МОЛОДЦІ

Раз ми йшли гайком рясним —
Я та ще один хлопчина, —
І заспорили ми з ним:
Хто з нас більший молодчина?

Він уперто каже: „Вір,
Марно я не похваляюсь:
Хоч який би стрів нас звір,
Я і Лева не злякаюсь!”

А мені це — прикро... „Так”, —
Я кажу: „Не в тому сила!
Похвалитись може всяк,
А як дійдеться до діла...”

Він розсердивсь. Аж кричить,
Аж притишив трохи кроки...
А з-під ніг нам у ту мить
Заець — шусь! Та вбік! Навтьоки!

Я стовпом одразу став...
Твердо став, де зупинився,
І тому лише не впав,
Що до дуба притулився...

А спільник мій — з ляку — сів,
Зашептав слова тремтливі:
„Не... люб-лю я... тих... зайців,
Що такі вже... по-лох-ли-ві!..”

ПРО ЗАЙЧИКА-БРЕХУНЦЯ

„Зайчику, Зайчику, де ти був?”
„Був я у лісі, в такій гущині,
Де не пролізти ні вам, ні мені...”
„Як же ти, Зайчику, вихід знайшов?”
„Я... гущину навкруги обійшов!”

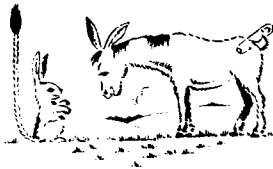
„Зайчику, Зайчику, що ти їв?”
„Вчора в чужий огород я заліз,
Сорок голівок капусти погриз...
Вийшов хазяїн... Сокира в руці...
Йі дав мені моркви ще сто корінців!”
„Як то? І він тебе не зарубав?”
„Ні, бо... це снилось, як міцно я спав!”

„Зайчику, Зайчику, що ти пив?”
„Був я в пивниці в Ілька-Чабана,
Випив півбочки міцного вина.
Ну, та й вино ж! Там солодке таке,
Ніжне, пахуче, і досить п'янке...”
„Ти, може, й п'яний був? Плентався? Впав?”
„Ні, бо... я бочку порожню й застав!”

„Зайчику, Зайчику, стій, не біжи!
Щось про пригоди свої розкажи”.
„Вскочив я раз у пожар лісовий —
Лютий пожар... Ледве втік я живий...”
„Як же ти, Зайчику, ніг не попик?”
„Я до пожару сім миль не добіг!”

„Зайчику, Зайчику! Бідненький ти!
Бачим — не мало зазнав ти біди...”
„О! Я ще й Вовка стрів: страшно згадать —
Суне на мене... І зуби блищать...”
„Як же не з’їв тебе ворог такий?”
„Вовк був од мене по той бік ріки...”
„Ну, а тепер же куди це ти йдеш?”
„Лев, наш могутній цар, мене жде.
Я в нього — радником: служба легка,
Плата висока, і їжа тривка.
Лев Чотирнадцятий любить мене —
Кроку без мене старий не ступне...
Вірте — без мене не може Цар жить...
Ну, до побачення! Треба спішити!”
„То ти не раз у Царя, мабуть, був?”
„Ні, ще не був, бо... адресу забув!”
„Зайчику, Зайчику, що ти ще чув?”
„Чув, що на світі не буде вже зла:
Всяка тваринка і пташка мала
Буде без страху, у radoщах жить,
Дужчі слабших не будуть душити...”
„Зайчику, любий наш, де це ти чув?”
„В нашому лісі Сорока була,
Звістку таку на хвості принесла.
Переказала цю звістку мені —
Хочете вірте, а хочете — ні...”
„Зайчику...”
„Ніколи! Я вже біжу!
Іншим разом щось вам ще розкажу!”

ПРО МУДРУ ЛИСИЦЮ
І ПІВНИКА-ПРОСТАКА
(Народне)

Що лисиці хитро-мудрі,
Півень це давно чував,
Тільки влевнитися в тому
Все нагоди ще не мав.

Але раз Лисиця нишком
І в його курник прийшла,
Бачить: сідало високе,
Ї солоденько почала:

„Добрий вечір, куме Петре!
Чи живі-здорові всі?”
„Слава Богу! Як там ваші?”
„Та нічого, наразі...”

То дарма на мене кажуть,
Що така я і сяка,
Що неначебто тиняюсь
По сусідських курниках...

Їду оце до вас у гості,
Люди їдуть до млина,
І розсипали в дорозі
Вісім лантухів зерна.

Там ячмінь, та там пшениця...
Хоч лопатами згрібай,
Або клюй собі, і курок
Із усіх кутків скликай...

Ти сходив би, поки люди
З зерном ради не дадуть,
Чи сороки та ворони
Усього не поклюють...”

„Дуже дякую, кумасю, —
Завтра я туди сходжу,
А тобі за те новинку
Теж цікаву розкажу...”

„Ні, ти — зараз. На хвилинку
Тільки з сідала злети,
Розкажу і покажу я,
Як тобі туди пройти...”

„Ще раз дякую сердечно
За ту знахідку з зерном:
Завтра сходим неодмінно
Я і курки — всі гуртом.

Але слухай: наш господар
Баранця оббілував,
І наавтра, ради свята,
Свіже м'ясо приховав...”

„Де?” — Лисиця затремтіла.
„Близько. Нічого й шукать:
Там комора в кінці двору,
Круглий прохід без дверцят.

Тільки зайдеш, то праворуч
Білий стіл такий стоїть,
І на ньому, ще й без соли,
Вся баранина лежить...”

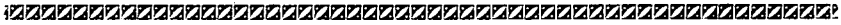
Попрощалась, і — в „комору”!
І не встигла крикнута „ах!”,
Як нежданно опинилась
У Сірка в міцних зубах...

**
*

Ранком Півень, як звичайно,
У дворі з курми гуляв,
І замислено-розважно
Сам до себе сокотав:

„Що Лисиці хитро-мудрі,
Щось не віриться мені:
Може й мудрі, та не дуже,
Може й хитрі, та дурні...”

ПО ГРИБИ

Восени якось пішли ми
По гриби у ліс за містом.
Ліс — як світ — широкий, несходимий,
В лісі пахло перепрілим листом.

Під ногами коливались
Килими золотокані,
А по них грибочки хизувались,
Гарні з виду, дуже пишно вбрані.

В них беретки не брунатні,
А червоні, з крапочками...
І такі ж вони принадні,
Що вхопив би обома руками!

Та казали нам ще з дому:
„Стережіться в лісі-світі
Тих, що в сяйві-вбранні золотому,
А в нутрі — отрутою налиті...”

І ми пильно обминали
Все, що в одязі барвистім,
Грибів добрих кошики набрали —
Тих, що скромно крилися під листям.

БЕРІЗКА

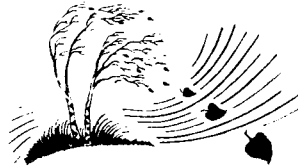
Питала білява берізка в гаю
Біляву берізку — сестрицю свою:
„Скажи мені, сестро, чому восени
І люди похмурі, і гай наш сумний?...”

Зітхнувши, озвалася старша сестра:
„На світі для всього — свій час і пора:
Весною втішались ми сонцем ясним,
Тому так сумуємо зараз за ним;

Весною ми тепле повітря пили,
І з вітром пестливим у дружбі жили,
А зараз нас гнітить туман навісний,
І вітер нам ворогом став восени.

Але незабаром минеться це все:
Нам радість і щастя весна принесе;
Що більше зазнаєм осінніх терпінь,
То втішніша буде весною теплінь...”

Тремтливо берізка тяглась догори,
Шукаючи захистку в гілках сестри,
Бо вітер осінній злосливо стогнав, —
До самого долу берізку згинав...

ВОСЕНИ

От, і літові кінець:
У гаю похрипли всі струмочки,
І спадають золоті листочки
З деревець.

Кожен той листочок жив,
Теплим літом солодко впивався,
І чи спать лягав, чи прокидався,
Не тужив.

А тепер вони лежать,
Мов туманом смутку поїнялися...
Тільки часом, як по них пройтися —
Зашуршать.

Може, згадують ті дні,
Як уміли з бурями змагатись,
Мріють, як за тими днями гнатись
На коні,

И де б коня такого взять,
Щоб на нього сісти та й летіти,
Та й летіти — незабутнє літо
Доганять?..

НЕ ЖУРИСЯ, ЯБЛУНЬКО . . .

Ти чого зажурена,
Яблунько, сьогодні?
„Бо земля нахмурена,
Бо вітри холодні.

Сонце заховалося
За густою млою,
Вранці й не віталося
Зо мною малою.

А я ж хочу в піжмурки
З сонцем забавлятися,
Сяйвом його тішитись,
В золоті купатись . . .”

Не журись, схились тільки
Над ставок, над воду,
Глянь на своє листячко,
Глянь на свою вроду:

Не журись ні стілечки —
Сонце ж на прощання
Вбрало твої гілочки
В золоте убрання.

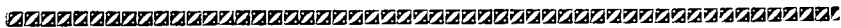
Знай: хоч небо хмариться,
Вітер хоч і лютий, —
Бог нам не забариться
Знов весну вернути.

Будеш ти пишатися
Знов рожевим цвітом,
З сонечком вітатися
Радісним привітом!

Не журись ні крапельки,
Не впадай у скруту...
І озвалась яблунька:
„Ну, то я не буду!..”

В ГОРАХ

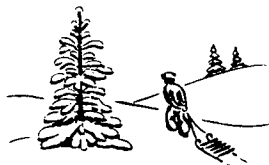
Всю журбу внизу покину,
Знов на волі! На годину, —
На хвилину, хай на мить!
Вічність вбгати в ту хвилину —

В вічності пожить!
На найвищу скелю-гору
Вільні груди ріжуть путь,
Щоб найдалшого простору

Глибочінь ясну, прозору
Зором осягнуть!
Там, внизу лишилось горе,
Сум та болі навісні...

Тут, без них, як в чистім морі,
Потону в яснім просторі,
Й він потоне у мені.
Мріють простори безмежні,

Очі рвуть до забуття...
Геть журбу, думки бентежні!
Гімни Богові належні, —
Богові життя!

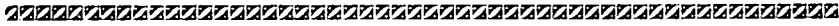
ПЕРШИЙ СНІГ

Як посипався пухнастий, перший сніг,
Зайчик вискочив із лісу та й побіг...
„Ти куди ж то, Куцохвостенький, куди?
Глянь назад, які лишаються сліди!
Як побачить Пес мисливський, як нюхне, —
Він тебе, бідаку, миттю дожене...”

Зайчик трохи ще пробіг, а потім став,
Озирнувся, посміхнувся і сказав:
„А я собі — Сірий Зайчик — не з дурних:
Знаю вдачу Псів мисливських — дуже злих.
Я біжу тільки тоді, як сніг іде, —
Він усі сліди за мною замете:
Не пронюхать тоді Псам мене в снігу,
Хоч би їх було і сорок у бігу...
А як тільки блисне сонце зимове,
Я сховаюсь у кубельце снігове:
Тільки носик, тільки очі на виду —
Чути й бачити ще здалека біду...”

Потім Зайчик стрепенувся й знов побіг...
Хай же сиплеться пухнастий, перший сніг!

ВІТЕР У БІДІ

В хаті тепло та привітно,
А надворі сніг мете —
Світу Божого не видно,
Вітер жалібно гуде.

Вітер крилами неначе
Припадає до шибок,
Молить, проситься — аж плаче —
В хату, в затишний куток.

Вітер — той, що то весною
В полі, в лузі, чи в гаю
Все ганявсь, було, за мною,
Трпав зачіску мою...

Та не люта я на нього,
Хоч і гнівалась тоді:
Бо... чи сердяться на того,
Хто в недолі та в біді?!

Я б його впустила радо —
Змерзлі крильця перегрїть —
Та боюсь, що з ним до хати
Холод лютий набіжить...

„Потерпи”, — шепчу бадьоро,
Притулившись до вікна:
„Милий вітре, прийде скоро
Тепла, соняшна весна!”

СНІЖИНКИ

Одна пухка сніжинка,
Кружляючи в танку,
Мені на вію сіла,
А друга — на щоку.

Я й мигнути не вспіла:
А де сніжинки ці?
Лишилось по краплинці
На вії й на щоці...

Підставляю дві долоні:
„А йдіть, сніжинки, йдіть!
У мене на ялинці
Ви будете зоріть!”

Вбіжу у хату — мама:
„А що то я несу?”
„Та ось... несла сніжинки...”
„А принесла?” —
„Росу...”

**
*

Сніжинки-порошинки
У вихорі-танку...
Такі ж вони мінливі,
Як щастя на віку!

КОЛЯДНИК

Під ногами сніг рипучий,
Вітер стріхи обміта:
Нині день ясний, блискучий —
День Народження Христа!

Прийдуть з церкви батько й мати,
Я торбинку одягну,
І піду колядувати —
Ані хати не мину.

Хай мороз хоч як там давить —
Я його не побоюсь:
„Бла-го-сло-віть Хри-ста сла-вить!” —
Попід вікна запрошусь.

І озветься хтось привітно:
„Колядуй! Ждемо давно!”
А хто саме, то й не видно
В замуроване вікно.

Та дарма! Я „Нову Радість”
Проспіваю залюбки,
Щоб моя колядка в хату
Долетіла й крізь шибки.

В хаті будуть пильно слухать,
Посхилявшись при вікні,
На шибки замерзлі дмуть,
Усміхатися мені.

А як я доколядую,
Вийде з хати сивий дід:
Його з святом повиншую,
І він дасть мені „дохід”:

Буде то горіхів жменька,
Пиріжок, чи ковбаса:
В мене торба не маленька —
Нижче пояса звиса!

Дід попросить передати
Мамі й татові поклін,
І словами ще сказати,
Що... у них хороший син!

Я тоді подамся далі —
В кожній хаті ждуть мене,
І ніхто, хоч би й не ждали,
З-під вікна не прожене.

Сніг до ніг ніяк не липне;
Колядую... Сил стає,
Поки голос не захрипне,
Поки місце в торбі є!

РІЗДВЯНА НІЧ

(Маленькому Михасеві Байбакові)

Різдвяна ніч була така хороша...
Габою білою прикрилася земля,
І сипалась, і сипалась пороша
На вже давно засніжені поля...

Щербатий місяць легко в хмарах плинув,
І Дух Народження над всесвітом витав:
Він ліс, і поле, й сироту-ялину
В пелюшки срібні пильно загортав...

Такої ночі в полі сині тіні
Пронизують порошу тут і там...
Ця ніч цвіте лише на Україні,
Її краса відчутна тільки нам!

Такої ночі серце прагне злитись
З природою навик, без вороття...
І хочеться — навколішки, й молитись
Перед красою й величчю Буття!

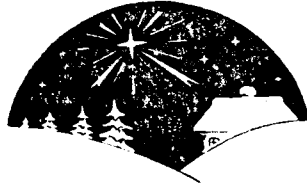
Очима серця пронизати хмари,
Сягнуть туди, де місяць золотий;
Пізнати нерозгадні тайни-чари
Про незліченні зоряні світи...

Такої ночі сон не йде до ранку
На очі дівчини чи юнака:
Плекає мрії юність до світанку,
І обсідають думи старика...

А ранком дзвони радісно покличуть
Від невловимих мрій, з глибин півсну,
І перекажуть світові величну
І незбагненну тайну-новину:

Про те, що Дух Народження Святого
Відвідав край наш — Україну — знов,
Що йде-гряде вже Велетень — Син Бога —
Що вже несе нам щастя і любов!..

БУВ СОБІ ДІД ТА БАБА...

(За народніми мотивами — казка)

Був собі Дід та Баба...

І щоб усю вже правду казати,
То в Діда був Півень-Кукураба,
А в Баби — Коза-Дереза.

Але ж і Півень Кукураба вдався!
Ще таких, мабуть, світ не знав.
І Дід спочатку ним пишався,
А потім журитися став.

Півень Кукураба всіх півнів у селі
Перекукурікав,
Не одному сусідському півневі, на злість,
І голову, і крила, й хвіст
Геть чисто обскуб і обсмикав.

Цілу ніч було кукурікає, не перестає —
Добрим людям натомленим спати не дає.
Взагалі, Півень-Кукураба був такий задирака,
Що нікого не минав,
І навіть Бровко — сусідський собака —
Від нього безвісти втікав.

І Півень Кукураба ніяк не шанувався:
За чужими курками ганявся,
Порпався по людських грядках,
Аж Діда почав брати страх.

**

А з Козою-Дерезою Бабі теж клопіт був:
Щоб коза хазяйку буцала — ще такого ніхто не чув.
А Коза-Дереза буцала Бабу, ще й як!
Часто носила Баба на спині не один синяк.

І почала Баба скаржитись людям, а люди — їй,
Що нема від Кози-Дерези проходу нікому:
Ані дорослому якому,
Ані дитині малій.

Баба каже: „Не слухає вона мене, доїти не дається,
Та все штовхається, та б'ється...
Ой, покарав мене з нею Господь!
До неї без рогача хоч не виходь...”
Люди кажуть: „Ваша, Бабо, Коза-Дереза
Скоро на наших деревах усю кору пообгриза;
Дітей, через неї, хоч за двір не пускай...
Та й коли ж цьому буде вже край?!”

Бачать Дід та Баба: Коза-Дереза
Усіх кіз у селі перекозила,
А Півень Кукураба всіх півнів перекукуравав,
І бачать, що далі вже терпіти не сила,
І треба шукати на те якихось ліків.

**

То мали між собою Дід та Баба раду,
І вирішили скликати всю громаду —
Отакий собі громадський суд:
Може гуртом якусь пораду люди дадуть.

І зібралась уся громада в Дідовому дворі,
Посідали за стіл Судді й Писарі,
І почали всі думать та гадать,
Яку б Дідові й Бабі пораду дати.

**

І як вислухала громада справу чисто всю,
Спершу — про Козу-Дерезу,
(Що всіх кіз у селі перекозила,
І що вже терпіти того людям стало несила),
То один і сказав: „Зарізать Козу-Дерезу”.
Але скочила Баба: „Я того, — каже, — не знесу!
Та вона ж у мене ще коза молода,
Та шкода ж її різати, шкода...”

То другий каже: „На ярмарок її, та продати!”
А третій: „То знов же, ті, що куплять, будуть страждати!”
Тоді четвертий подав думку таку,
Що всім припала до смаку:
Каже: „Щоб нам уже кінчити з цим ледащом,
Віддамо Козу-Дерезу циганам проходящим:
Вони її чемности навчать,
В мандрівці їй не буде кого штовхать...”

То вже писати вирок почали були Писарі,
Як тут зчинився гамір у дворі:
Бо як почувла про все те Коза-Дереза,

Прибігла на нараду — в одному оці сльоза,
Другим наглядає за малим Козеням,
(Вчепилось за неї, як діти чіпляються мам);
Упала Коза-Дереза навколішки перед столом,
Ударила Високому Судові до землі чолом:
„Ой, не давайте, люди добрі, до циган мене,
Бо пропаще ж буде моє життя мандрівне!
Та вони ж мене до халабуди припнуть,
Та ні їсти, ні пити мені вчасно не дадуть...”

То один із громади й каже: „Так тобі й слід,
Щоб не стрибала через чужий пліт,
Щоб не буцала в спину людей,
Не збивала з ніг нам маленьких дітей,
Не обгризала дерев у садках,
Не толочила всього по грядках...”

Тоді Козенятко промовило: „Ме-е!”
(То значить: „Хай мама й мене в дорогу візьме”).
І сказала Коза-Дереза
(У неї покотилася з ока сльоза):
„А як же воно тут буде саме?
Без мене ж йому кози сусідські жить не дадуть,
Та його ж, бідного, й кури заклюють...
Ой, пропаще і моє й його життя,
Бо хто ж без матері доведе дитину до пуття?!”

А Козеня знову сказало: „Ме-е-е...”
„Ой, не витерплю, люди добрі, бігме!” —
Гукнула Коза-Дереза,
І покотилась їй з другого ока сльоза...
І така в Кози-Дерези стала в очах печаль,
Що одна жінка й каже: „Справді, малого жаль...”
То люди зглянулись: сказала вся громада в одно:
„Пустім Козу-Дерезу до Баби знов, —
Може отямиться до певного часу,
А як ні, — за роги її, та й знов у суд!”

**
*

Як про Козу-Дерезу скінчили,
Високі Судді трохи відпочили
У затишку, у затінку в садку:
Нарозмовлялися, напозіхались до-смаку.
А вже тоді заговорили Писарі:
„Тепер складніша, — кажуть, — справа на порі:
Про Півня-Кукурабу мова йде...”
І тут увесь народ як загуде:
„Та де ж він, той шелихвіст, де!?”

**
*

А Півень-Кукураба й навідатись до суду не схотів:
„Я, — каже, — перекукуравав усіх півнів,
Мене ще, — каже, — ніхто в бою не подолав...
Я, — каже, — коли що, на всі суди начхав!...”

Та й знов: „Я, — каже, — всіх півнів перекукурікав?
Перекукурікав!
І тим на себе людську злість накликав?
Тим накликав!
А все то — заздрість. Знаю я людську вдачу таку...
Ку-ку-рі-ку-у!”

**

*

Але слухайте:
Жила в тому селі жінка Мокрина —
Чудна якась людина.
Мала вона вдачу
Дуже-дуже ледачу:
Ані не білить своєї хати,
Ані в городі порядку не дає,
Яке там у неї хазяйство — не знати,
А ще, кажуть, і горілочку п’є,
На добрі поради не зважає,
Людей обминає,
І що вона собі тільки думає-гадає, —
Господь її Святий знає.
То хто б про неї не згадав —
„Мокрина — пропаша людина!” — казав.

**

*

Ну, люди дуже гнівались на Півня-Кукурабу за кпини,
І Суд відразу прирік:
„Віддати Півня-Кукурабу до Мокрини
У найми на якийсь там рік.

Вона, однаково, живе аж край села,
То нам від Півня-Кукураби буде мало зла.
А чи йому добро у наймах буде там,
То вже нехай побачить сам...”

Постановили, в книгу записали,
І всі розійшлися по хатах,
А Півня-Кукурабу відіслали
В двір до Мокрини у цепах.

**
*

І відтоді, як Суд таке постановив,
Козу-Дерезу — як хтось перемінив:
Вона не тільки Баби, — вже нікого не б’є,
Більше молока Бабі дає.
А як череда з пасовища вертається,
Коза-Дереза спереду. На всіх оглядається;
(Старий Цап їй місцем добровільно поступився:
„Я, — каже, — з жінками ніколи не сварився...”)
І як якась із череди зіпнеться на чий тин
Вхопити скількісь там чужих стеблин,
Коза-Дереза її рогом штурхне,
І в саму середину череди запхне,
Ще й словами потрапить так пробрати,
Що злодійка не знає, де й хвоста сховати...

І Баба перед Дідом тепер чваниться —
Козою-Дерезою ніяк не нахвалиться:
„Така бо вже й така, найкраща на весь світ...”
„А й справді”, — усміхнеться Дід.

**

Минуло з тиждень. Може півтора,
І Півень-Кукураба приплентавсь до двора:
Він од Мокрини таки втік,
Додому ноги ледве приволік...
„В хазяйстві, — каже, — там нема
Навіть посліду, — не то що зерна;
Дві курочки всього, та й ті, мабуть,
Яець ніколи не несуть,
Бо їсти нічого... Хіба трави вскубуть...
Хотів би я вільно тут знову гуляти,
Ні з ким не задиратись, не клювати,
Співати на ніч тільки тричі, як і слід,
І курочок лише своїх глядіть...
Якщо б почав коли невчасно: „Ку-ку-рі...”,
То прикусив би відразу язика,
І всім хвалився б у дворі,
Яка то доля наймитська гірка...”

**

Прийшов Півень-Кукураба до Діда:
„Буду знов у вас.
І шануватимусь...”
І Дід сказав: „Гаразд!”,
І Півня-Кукурабу прийняв,
І з свого двору не погнав.

Але, щоб справі законної ваги надати,
Дід написав і поніс заяву до Голови Судової Ради.
„Так і так, — пише, — я Півневі-Кукурабі все простив,
А що Високий Суд його у найми до Мокрини засудив,
То я б дуже просив,
Щоб пан Голова ту судову постанову перепостановив,
І щоб мій Півень-Кукураба у мене довіку жив...”

**
*

То Голова Ради заяву від Діда взяв,
І нічого не сказав йому,
Тільки на заяві червоним олівцем написав:
„БУТИ ПО ЦЬОМУ” —
(То значить, що так усе й сталося,
Як Дідові бажалося).
І як вертався Дід додому,
Серце йому дуже втішно калаталося.

**
*

І живуть собі й досі Дід та Баба,
І сусіди вже не турбують їх,
Бо Коза-Дереза і Півень-Кукураба
Тепер у пошані у всіх.

ПРО ХЛОПЧИКА ІВАСЯ, ЩО ВМІЄ
САМ СЕБЕ ОБОРОНИТИ

Хлопчика Івася якось запитали:

— Що ти знаєш, Івасю?

— Отчечнаш знаю — напам'ять.

— Ну, це всякий християнин знає. А ще що знаєш?

— Знаю, що я — українець.

— А ще що?

— Що тато й мама мої з України, що живемо ми в Америці — найбагатшій і найвільнішій землі на світі, і що коли б не вороги наші — безбожні комуністи, що загарбали наш край, то й Україна була б така ж багата в світі, як і Америка, а може ще й багатіша. І що колись таки настане час, що ми повернемось додому, хоч тато й купили вже тут власну хату — ось недалечко звідси — на Говард-улиці. Ви ще не були у нас? Заходьте!..

— Дякуємо, Івасю, але чекай: то твій тато добру роботу має?

— Авжеж, добру, з овертаймами.*) Але... яке кому діло до татових овертаймів, га?

— Правда. Яке кому діло? Ну, а дівчинку Яринку ти знаєш?

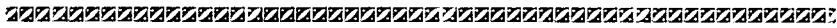
— Оту цокотуху? Боже мій! Та хто її не знає? Там така, там така... Чисто в свою маму вдалася. А мама її, здається, всі телевізії в світі за одним махом перескрекоче: як почне, як почне, то нікому й слова сказати не дасть — усе своє. Отака й Яринка. І на мене вона наговорила вам багато чого: що я, неначе, і задавака, і такий, і сякий... та нехай їй Господь простить за те. Страх не люблю поговорів...

— То хіба й про Джона тільки поговор, Івасю?

— Ні, не зовсім. Але слухайте, як то справді було. Як купили наш тато хату, то по сусідству була ще хата. Тут скрізь так: хата-повз-хату, хата-повз-хату, хіба ні? Ну, і чую раз — сусіди в розмові між собою Джоном мене називають. Я, покищо, мовчу, хоч і щипає мене за серце щось...

---

*) Позачергова праця понад звичайні робочі години, за яку добре платять.

... А то якось був я надворі — дивлюсь, а з сусіднього ганку сходить хлопчина — трохи старший за мене — може на рік, може на два... Але ж і хлопчина! Більший завширшки, ніж заввишки. На голові височезний і широчезний бриль, сам увесь, як коняка збруєю, пообв'язуваний усякими підперізками з блискучими бляшками... А на підперізках з обох боків тіпаються пістолі-пукалки, що як не гуною, то водою тільки й стріляють... Ну, то зійшов він із ганку, ступнув кілька кроків наперед, схрестив на грудях руки, та й гукає:

— Галло, Джон!

— Здоров, Берку! — відповідаю.

— Який я тобі Берко? Я — Боб, Роберт по-нашому.

— А який я тобі Джон? Я — Іван по-нашому.

— А по-нашому всі Івани — Джони. Ю нов? — каже.

— А по-нашому всі Роберти — Берки, — знаєш? — відказую.

Він поклав руки на свої пукалки. Я застромив свої руки в порожні кишені штанів.

— То ти такий, Джоне? — насупив він брови.

— Я такий, Берку, — вхнюпився я в нього очима.

Він почав закачувати рукава.

— А підступи но ближче, Берку! — сказав я, і почав закачувати свої. А тоді відвів його на нейтральну зону між гаражами, та й стали ми боксуватися...

— Ну, і як же воно було, Івасю?

— Та так і було, що вже за третім разом (рундою, поїхньому), Берко гепнувся на всі чотири, та й ноги простяг... Я, звичайно, побіг у свою хату, виніс кухлик холодної води, обмив йому губи й носа, поставив його на ноги, насунув на самий ніс йому бриля, а він, як уже отямився зовсім, простягає мені руку та й каже:

— Ол-райт, Івасю, давай будемо друзями. Я вже шу-ур ніколи тебе Джоном не дражнитиму, а буду звати Івасем. О'кей?

І з того дня ми з Бобом — найбільші друзі на всю вулицю. Добре?

„СПРАВЖНІЙ СОЛДАТ”

Сонце ще не сходило.

Драбинчастий віз з галасливим гуркотом котився сонною вулицею містечка. Дві шкапини тюпали неоднаково. Та, що в хомуті — підручна — виразно випереджала старішу — борозенну.

Батько зрідка хльоскав ледащицю батогом, незлобиво гукав:

— Но, Кара!

А тоді знову похнюплював рудобороду голову, наче дрімав.

На возі, на самому задку, за плугом, обпершись об іржаву й забруднену ще торішньою ріллею колішню, сидів Тимко. Він шулився з ранкового холоду, чи, може, тому, що не доспав. Так же не хотілося на світанку вставати! Ховав руки на груди, під старенький бурнусик, думав — про все на світі. І про те, що ось його від навчання відірвали. Що вже тепер йому аж до осені не бачити школи — ціле літо передишки в роботі не буде... Що саме тепер оце, коли вони тут їдуть, людські діти десь умиваються, снідають, лаштуються до школи... Що то вже, мабуть, така його доля — найменшого в хаті, а тим часом — найбільшого батькового помічника... Як повиходили сестри заміж, як не повернувся старший брат Тодось із війни... Ой, та війна! Там живих людей убивають...

Виїжджали з містечка. До Попового-Займища, де будуть сьогодні орати, далеко. Треба переїхати широкий луг, опуститися в долину, ще раз виїхати на гору, поминути березовий гайок — аж там їхня левада.

„... Так, на війні вбивають живих людей — солдатів...” — снувалося в голові Тимкові, і він з остраху здригався: „А це ж і мене колись у солдати візьмуть...” Мовчки молився: „Дай, Боже, не дожить, не дожить...”

Віз викотився на царину. Що далі біг широкою луговою дорогою, то більше для Тимка відкривалося зеленого,

рясно завітчаного вже золотою кульбабою, лугу. Ось і криваво-червоний пружок сонця вирізьбився зза далекого рожевого крайнеба. Засліпив Тимкові очі. Він зажмури́в їх щільно, і довго-довго не розплющував. А віз котився й котився...

— Уррра-рра-ра! — долетіло раптом до його вух.

Тимко кинувся і широко розкритими очима глянув просто перед собою.

Далеко в лузі бігли довгі ряди людей — лава проти лави. То ж вони й кричали!.. Збігалися до купи, змішувалися, знову розбігалися, і блискали, і блискали, проти ранкового сонця, довгими, шпичастими багнетами.

— Тату! — не витримував Тимко.

Батько не чув.

— Тату! Чи то вони насправді ріжуться? Тату!!

— Що? — кинувся з півдрімоти батько.

— Чи ті солдати насправді...

— Насправді! — незадоволено перебив йому мову батько, і хльоснув бато́гом борозенну. — Но, дармоїде! — додав і, не глянувши в бік новобранців на навчанні в лузі, знову похнюпив голову.

Тимкові пробіг поза спиною холодок. Він ще більше зщули́вся. Далі розпитувати батька не наважився. Даремна робота: отак щось буркнуть, та й знов замовкнуть... А як із людьми, то хоч і цілий день говорили б...

Він хотів знов міцно заплющити очі, але ось віз круто завернув ліворуч до долини, і Тимко побачив просто при дорозі рівно вишиковану, довгу лаву вояків. Лава стояла непорушно. Кінчики багнетів ловили багряних зайчиків на сході-сонця і лиховісно ними мерехтіли. Перед лавою тупотів якийсь високий із шаблею при боці. Погано лаявся.

Саме як віз перекочувався повз нього, високий, розмахнувшись з усієї сили, затопив дзвінкого ляпаса маленькому, супроти нього, миршавому солдатикові.

— Ой! — скрикнув Тимко. Відвертаючись від страшного видовища, спостеріг іще, що маленькому голова від того ляпаса рвучко крутнулася вбік, але миттю випросталась, як на пружині. Він знову стояв виструнчений і мовчки кліпав

очима. А той, що вдарив, рудий, аж червоний на масть, шкірив зуби і лаявся.

Тимко рвучко відвернувся і знов заплющив очі.

— Ні, таки дай, Боже, не дожить... не дожить... не дожить... — зашепотів, притлумлюючи бурю, що несподівано сколихнула ще ніколи так не хвильований світ його душі...

**
*

Коли сонце підбилося вже геть-геть аж на третину неба, випрягли на снідання. Коней поставили з обох боків воза, насипали в ночви січки. Підійшов сусіда — покликав батька на свою ділянку — щось там показати, чи просто поговорити на дозвіллі.

Тимко снідати сам не насмілювався. Хоч і знав, що глибоко під сіном у возі — велика паляниця і з десяток солових огірків — таких тепер йому принадних і смачних... Хоч і дуже хотілося їсти, аж у стомлених ногах крутило — треба почекати батька...

Виліз на пухке сіно на возі, задумався...

Як дивився на світ Божий — на отой он березовий гаюк, що світлозеленавим листячком у золотому сяєві сонця світився (Господи, та який же він гарний!) — забував про сніданок, про втому, геть чисто про все. А тільки заплющував очі, відразу перед ним ставала лава вояків при дорозі, високий рудий із вишкіреними зубами, і перелякані, скривджені очі маленького солдата.

„І чого він йому не дав здачі, або хоч би плюнув у рижу морду? А таке от, може, й Тодосеві не раз було...” — гірко думав, вишукуючи в пам’яті все, що залишилось від старшого брата.

Коні дожували січку, і тепер хапливо смикали з-під ночов жмутами сіно, набираючи повні роти. Та Тимко їх не помічав... Задивився на далеке небо, на білі, прозорі хмаринки на ньому — такі схожі — то на баранчиків кудлатих, то на дідову бородату голову білу, то на копицю сіна в голубому лузі...

— А-а, псявіро, то ти так доглядаєш?! — як грім із неба грякнув над ним голос батька, що невідомо коли підійшов, а слідом за тим хлопець відчув вогонь і біль страшного удару в обличчя. Голова йому крутнулася вбік, він сам хитнувся на возі, але враз випростався і широко розкритими очима глянув на батька. Побачив люттю скривлене, руде обличчя.

„Як у того високого”, — блискавично майнуло в голові Тимкові. „За що?”.. А потім... він закам’янів: побачив, що батько видирає із зубів „Карої” пожмакану торбинку з покусаною паляницею...

Тимко схопився з воза. Може треба бити „Кару”, може десь забігти безвісти, може крізь землю провалитися?.. Не знав, що має з собою робити... Як причарований, прикипів очима до батькових рук із паляницею, і мовчав.

Збоку стояв сусід — здоровенний та худюший дядько Хома, і лукаво посміхався.

**

Додому верталися вже на заході-сонця, разом із сусідом. Його віз котився спереду, „Кара” з підручною ледве встигала навздоганяти сусідову пару, щоб не зганьбитись цілком і не відстати занадто далеко.

Аж перед Тимковим подвір’ям сусід спинив свого воза, скочив і підійшов попрощатися. Чи, може, домовити щось, за день недоговорене.

Тимко хотів і собі злазити з воза, щоб швидше опинитися вдома. Забігти, не вечерявши, в клуню, кинутися в сіно і дати відпочинок аж попухлим від утоми ногам і зболілому від ранкової кривди серцеві.

Але сусід був уже тут, коло воза, поплескав малого по плечі і заговорив — до батька:

— Знаєте, Миновичу, я вам дуже-дуже заздрю, хоч воно, може, й не по-християнському, як той казав...

— А що таке? — зацікавився Тимків батько.

— Та от — сина маєте — орла! Що вже в мене хлопці — так не дай Ти, Господи: чи потягнеш коли його пужал-

ном, чи й ні, а сліз тих та реву на доброго півдня буде... Такі собі повдавалися... А ви, нівроку, он як свого ранком почастували, — хоч би моргнув молодець! Справжній солдат із нього буде, куме, кажу вам по-щирості!..

Батько посміхнувся.

Тоді не витримав Тимко. Він кинувся на рештки сіна на возі обличчям униз, і його маленьке тільце стали стрясати конвульсії гіркого ридання.

— Оттакої! А чого це ти? — невинно спитав батько.

— Що з тобою, козаچه? — додав і сусід, силкуючись підняти занурену в сіно голову Тимка.

— Я... я не хо-чу... не хочу... бути... солдатом! — Руки малого міцно охопили і стискали брудні спиці колішні на возі.

Усмішка невинності збігала з батькового обличчя...

**
*

АВТОРОВЕ СЛОВО до батьків та матерів з приводу цього оповідання:
Відбивайтесь од тих, хто на вас нападає; бийте тих, хто має сили дати вам „здачі“. Але не калічте духово биттям хоч би й найлихішої вдачі дітей, до безборонних душ яких завжди можуть знайти стежку промінчики тепла та батьківської ласки.

БЕЗ МИЛОСЕРДЯ

(Картинка з війни).

Липнєве сонце пече немилосердно. І ніде від нього не сховаєшся. Можна б загнати худобу он у той гайок, що темно-синьою осугою маячить ген-ген на обрії. Так то — далеко. І невільно: гайок — то вже панський маєток.

А поза тим навколо — скільки око сягне — степ і степ. Ще зелений випас. А вже подекуди підсмалений палючим сонцем — там на безмежному зеленому килимі зрідка рудіють лиховісні плями...

Жарко, аж млосно...

— Ану, до води! — покомандував найстарший із юрби пастушків і пастушок. Йому — може пішов дванадцятий. Білоголовий. Та й усі вони білоголові — сонце повиїдало природне забарвлення руських чуприн. І тепер усі — як маківки розквітлої бавовни здалеки, придорожнім пилом злегка припорошені:

— А гей, до води!

— До води!

— Гей, гей!

Метнулися малі чередники. З усіх боків забігали навколо сонної, спекою розманіженої, худоби, що вже давно не паслась. Навертали до води.

На знайомі й багатонадійні вигуки зморена спекою худоба враз заворушилася. Сходилася до гурту похапцем, поверталася мордами за сонцем і рушала вперед. До сизої, в зеленому степу, широкої, мов з олова розтопленого, смуги — ріки.

А пастушки наввипередки й собі кинулись до того єдиного від спеки порятунку. Ще находу скидали розжарені сонцем сорочечки, стрибали в сизу, непорушну гладь води зрозгону. Розбризували навколо рясні, блискучі стовпи живого срібла, аж веселки над ними спалахували. І залунали, залящали гучні, безжурні вигуки незахмареного дитинства над розбурханою рікою.

Дівчатка подалися трохи вище по течії, і вже широка просторінь ріки — від мосту і ген-ген угору — замайоріла рогатими, хвостатими постатями тварин і білоголовими, глибоко прохолодою втішеними, їхніми доглядачами.

Крик, гамір, плюскотіння...

Але всьому надходить край. Накупалися досхочу. Худоба вволю напилася, остудила розігріті спекою тулуби, і вже поодиночі-поодиночі шукала дальшого захисту від нестерпучої спеки. Всією багатоголовою масою скупчувалася в тіні під широким, двоповерховим мостом. Спокійно ставала, вимахувала хвостами, повільно, смаковито ремигаючи.

І дівчата збіглися до мосту, що кидав широку смугу спасенної тіні вже геть на піскуватий берег.

Потрібна була розвага. Розваги не знаходили. Ще зранку переграно все, навіть у війни пробували, — обридло. А липневий день — такий довгий. І до вечора ще так далеко — ой, далеко!

І розвага прийшла несподівано.

Ніхто не пригадує, хто це перший почув удалечині в повітрі невиразний спочатку шум і гуркотіння. Та й ніколи було про те думати — хто перший. Та й не те було важливе. Вибігли на чистий берег, позадирали вгору голови, стежили.

— Ага, он, он де, аж три!

— А там ще далі, вище, — один, два, чотири!..

— Сюди летять, сюди! До нас!

Літаки наблизились. Три важкі, пузаті бомбардувальники.

Надлетіли зовсім низько над міст, перемахнули вздовж нього на той бік ріки, повернули назад...

А вгорі над ними — високо-високо, розметавшись на чотири сторони, крутились, пронизуючи застояне повітря гострим деренчанням, чотири винищувачі — охорона бомбардувальників.

— Ворожі літаки! — гукнув найстарший, обидві руки наставляючи до очей, щоб захиститись від сонця й краще бачити.

Худоба нашорошилась, кожної хвилини готова зрватись і мчати хоч куди, аби не чути того пронизливого реву диво-

вижних птахів. Хоч і не знала, і не могла знати того страхиття, яке несли з собою ці потвори з повітря.

А дітворі треба було розваги. Серця посилено билися, очі блискавично оглядали деталі велетнів-машин, прикипали, в момент наближення, до знаків, озирали обарвлення. Діти думали хіба лише про те, що ось матимуть увечорі що розказувати вдома:

— Зовсім близенько справжні літаки бачили...

Бомбардувальники зробили ще раз ко́ло над худобою й дітьми, підлетіли вгору, завернули назад і, пролітаючи знову вздовж мосту, здавалося, скупчили всю силу свого несамовитого реву, щоб налякати малих.

— Чого вони хочуть? Чому не летять далі?!

— А гля', он той, спереду, здається, прапорцем махає?

Але не до розмов було. І не до міркувань. Сила захоплення невиданим явищем була така непереможна, що цілком усіх приголомшила. Та й що там думати? Ну, політають трохи та й відлетять...

**
*

А в кабіні бомбардувальника — провідника ланки — радилися троє.

Війна щойно почалася; це були, може, їхні бойові хрестини. Командир ще недавно, ще цієї весни, із справжнім творчим натхненням, викладав голодному на знання юнацтву природознавство. Другий — сам був вихованцем високої архітектурної школи, третій — запеклий мандрівник і спортсмен. Радилися:

— О п'ятнадцятій ноль-ноль моста вже не повинно бути...

— Ще сім хвилин, командире... Несподівана перешкода...

— Для бойового наказу — це не перешкода.

— Але — діти...

— Війна не поділяє жертв так детально. Діти, то й діти...

— А худоба? І нашому військові здалася б...

Нараду урвав спостерігач:

— Нищильники сигналять: зближаються ворожі танки...

— Ще п'ять хвилин...

— Отже...

Вирішення знайдено.

Прозвучала коротка команда, нараду скінчили.

**

Всі три пузані-бомбардувальники знову завернули з того берега. Пролітаючи понад самими головами дівчорі, бомбардувальник-провідник кинув щось біленьке додолу.

Хтось бачив, як із віконця визирнула, в чудному зеленому кашкеті, голова юнака, який з усієї сили щось кричав, вимахуючи рукою туди, геть від берега, у широкий степ.

Та хто б за тим страшним ревом почув, що саме він кричав?

І гурт дівчорі відразу, ніби його вихром підкинуло, рвонувся на берег — туди, куди вітром однесло білий пакунок із літака.

Прошуміли, пролетіли і цей раз непрохані гості. І ніколи було думати, що то хотів сказати їм дядько з ворожого літака. Швидше до пакунка!

Першим підскочив, розуміється, найстарший білоголовий. Розгорнув: велика, важка плитка шоколяди і білий аркуш паперу.

— О, та тут щось написане! Дивись — по-нашому!

Мовою народу, до якого належали діти, на папері стояло чіткими, великими літерами:

УТКАЙТЕ! З ХУДОБОЮ!

ЧИМДУЖ!!

БУДЕМО БОМБИТИ МІСТ!

А шоколяда така зваблива, запашна... Але міцно затиснув плитку під пахвою старший, зрозумівши небезпеку.

— Дай! Дай!

— І мені шматочок!

— І мені!

— На всіх поділи! На всіх!

З усіх боків напосідали спільники на щасливця. Але він не дав довго з тим розводитись:

— Завертай худобу! Бігом! До гайка! — кричав, і сам перший кинувся від води — завертати на суху землю скупчену в тіні під мостом худобу. І міцно притискав під паховою плитку — такого самого кольору, як і його засмалене сонцем, без сорочечки, тіло.

Ще хвилина, і налякана незвичним галасом погоничів, підготовлена до усвідомлення небезпеки тим страшним ревінням дивних птахів у повітрі, худоба кинулась геть від мосту.

Її підганяли криком, галасом, а дехто й підхопленими на березі, находу, лозинками. І тільки курява знялась над чередою, що мчала тепер степом до далекого гайка.

А літаки крутилися в повітрі над мостом...

І, ще захоплена несподіванкою біготні, череда, а за нею й дівтора, не встигли перебігти й половини дороги до гайка, як раптом:

- Гурр-гурр-гряк!
- Трра-рррах!
- Ба-ба-баах!

Землю струсонуло, хвилями повітря вдарило — підігнало втікачів, а весь світ немов пронизало найстрашнішим гуркотом грому горобиної ночі!

Насмерть перелякані пастушки, як стій, зупинилися. Оглянулись.

Над те місце, де стояла струнка й глибокої поваги варта будова мосту, ще спадали з височини окремі чорні уламки заліза й дерева. Посеред мосту зяяла широчезна дірка-провалля, і крізь нього здалеки стало видно схвильовану, руйнінами завалену, олов'яну поверхню досі тихої ріки.

Літаки зникали в далекій блакиті неба.

А з того боку ріки, здалека, довгим чорним ланцюгом наближалась валка важких панцерників.

І перші з них, доїхавши до ріки, зупинилися.

Череда розсипалась по степу — аж ген під самий панський гайок. Заспокоювалась. Їралась до паші.

Діти ділилися шоколядою.

**
*

Редактор дуже поширеного советського літературно-мистецького журналу уважно прочитав цю новельку в присутності автора, і незадоволено вигукнув:

— То, по-вашому, ворог аж такий милосердний — гуманний?

— Цього разу так було, товаришу редакторе. Малюнок — з натури.

— Даруйте, але це — проти наших настановлень на час війни. Ніякого милосердя!

— Товаришу редакторе, мене цікавить правда...

— Правда-а?.. Гм... Ви — або надто наївні, або... А втім... чекайте, чекайте, — розважливо підхопив редактор, — нам би ця новелька дуже здалася. Але, знаєте що: саме нашому, і тільки нашому вояцтву взагалі, а літунству — особливо, здавна притаманна глибока гуманність, ота милосердність. Отже, погодьтеся річ трішки виправити. Нехай то будуть не ворожі, а н а ш і літаки, а діти — ворожі. Тоді радо надрукуємо...

Автор не погодився.

І ця новелька так ніколи там і не побачила світу.

ЗЕМЛЕ МОЯ!...

Земле моя, кров'ю предків полита,
Земле в садках — у вінках!
Скільки топтали ворожі копита
Лоно твоє у віках!

Але підводилась ти, нездоланна —
За всі стихії грізніш:
Гнала боярина, пана і хана
За свій прадавній рубіж.

Завжди вставала ти непереможна
З попелу згарищ, руїн:
Гнала і полчища й орди ворожі
Геть до їх диких країн.

Земле моя, рясно слізьми залята,
(Обітована Земля!)
Вірим: ще будеш ти бити і гнати
Геть до Москви й москаля!

ОД СИНЬОГО ДОНУ ...

Од синього Дону до сивих Карпат
Одна нероздільна родина:
Без рабства, без панства, насильства і ґрат —
Вільна, незалежна Україна!

Сини України! Ставаймо вільні
Під прапор ідеї одної:
Зберем з поля рідного квіти рясні
В вінок України вільної!

На нашім прапорі вогненні слова,
Запалені гнівом народу:
„Хай зникне безслідно тюрма вікова,
Вперед за братерство й свободу!”

Сини України! Ставаймо в ряди!
Ставаймо в незломную лаву;
Стяг Волі і Правди ми будем нести
Вільній Україні на славу!

Нехай же від Дону до сивих Карпат
Живе нероздільна родина:
Без рабства, без панства, насильства і ґрат —
Вільна, незалежна Україна!

(Вперше надруковано в журналі українців-полонених I-ї світової війни „Розвага” у Фрайштадтському таборі, в Горішній Австрії, 26 травня 1917 р. №20(75).

ВТІКАЧІ

Ввесь скарб у вузликах; підтопане ося;
Ввесь одяг — на собі; сандалі дерев'яні;
І на руках дримає мирно Немовля...
А спереду — світи далекі і незнані.

А спереду — земля ворожа і чужа,
Пустельний шлях пісками... Але, може,
Ти збережеш їх від кривавого ножа,
Від люті Ірода-царя, Могутній Боже!

О, Боже! Дай Дитині вижить і зрости,
Щоб в час призначений, коли пролинуть роки,
З гріхами світу міг Голгофну путь пройти
Єдинородний Син, як прорекли пророки!

**
*

Ввесь скарб у вузликах; маленькі саночки,
Ввесь одяг — на собі; обмотки ганчіряні;
Глибокий сніг, і в ньому грузнуть два синки,
Із рідної землі в світи з батьками гнані.

А спереду — чужі краї, чужа земля,
Далека путь снігами... Але, може,
Ти збережеш їх від тирана із Кремля,
Від Ірода новітнього, Могутній Боже?

О, Боже! Дай і їм притулок віднайти
На чужині, щоб у призначену годину
І їм свою Голгофну хресну путь пройти
За Матір скривджену, за рідну Україну!

НА ПЕРЕХРЕСТІ

(Володимирові Вікторовичу Дорошенкові
— на його 75-ліття)

На перехресті шляхів розбіжних
Стояла Мати в сльозах неутішних.
Стояла Мати в сльозах пекучих,
Питала Мати вітрів летючих:

„Вітри крилаті, далекові,
Де ділись діти, мої надії?
Я ж їх ростила, я доглядала,
А дика сила десь їх забрала...

Чотири хлопці, як ті соколи...
Чи ж їх не бачить мені ніколи?
Вітри, молю вас мені сказати,
Де маю діток своїх шукати?..”

Питала Мати вітрів південних,
І рвався смуток із уст страждених.

Озався південь шумливим морем —
Зігхав десь старший, зморений горем:
„Я на Озові, я в казематі,
Канали рию, стократ прокляті...

Вже стільки років — і дні, і ночі...
Висохли груди, вицвіли очі...
Я ледве, Мамо, по світі ходжу,
І Вам рятунку подати не можу,

Даруйте, Рідна, таку провину:
За Україну я, Мамо, гину...”

Питала Мати вітра з півночі —
В’ялила туга старечі очі.

Озався вітер виттям студеним —
Син другий мовив словом стражденним:
„Вже стільки років в хащах советських
Гнию я в мурах тюрм соловецьких...”

Я ледве, Мамо, руки підводжу,
І Вам рятунку подати не можу...

Даруйте, Рідна, таку провину:
За Україну я, Мамо, гину...”

Питала Мати вітра із сходу —
Душила в серці тяжку скорботу.

Промчав цей вітер буруном виру —
Озався третій син — із Сибіру.
В словах дзвеніли струни печальні:
„Гнию я, Мамо, в рудні-копальні,

В смертельних муках, у холоднечі
Я доживаю дні молодечі.
Лиш попрощатись здалека можу,
Нічим, Матусю, Вам не поможу.

Даруйте, Рідна, таку провину:
За Україну я, Мамо, гину...”

На перехресті шляхів розбіжних
Стояла Мати в сльозах неvtішних,
І де спадали важкі сльозини,
Там виростали кущі тернини.

В вінку терновім ішла без сили,
І краплі крові їй шлях росили.

Питала Мати вітрів західніх:
„Де мій найменший з діточок рідних?”

Із захід-сонця рокотом грому
Почула Мати: „Я йду додому!” —
То син найменший мужньо озвався:
„Я, Мамо, міцно за меч узявся!

За мною — друзів мільйонна лава,
Дороговказ нам — козацька слава.
В боях за Волю ми переможем,
Братів врятуєм, і Вам поможем.

Скинем московське ярмо деспотів,
Будем панами в власній господі!”

На перехресті стояла Мати,
Сльозами втіхи стала вмиватись,
І де спадали рясні сльозини,
Там виростали волошки сині,

Цвіли вінками кущі тернові,
І жовкли плями з краплинок крові...

На перехресті шляхів розбіжних
Та вже не чути ридань неvtішних...

ХВАЛА ШЕВЧЕНКОВІ

Коли б не Він, то й люди б нас не знали,
Коли б не Він, про нас не чув би світ:
В могилі забуття кістки б наші стлівали,
А до могили забур'янився б і слід...

**
*

Коли б уміли ми любити так, як Він
Любив людей і Україну рідну, —
Давно б уже злетілися з усіх чужин
У тихий рай, на Землю Заповітну.

Коли б уміли ми ненавидіть, як Він
Ненавидів сваволі й зла потвору, —
Ніколи в світі не ходили б на поклін
До чужаків — і в найскрутнішу пору.

Коли б уміли ми терпіти так, як Він
Терпів, заради Правди, люті муки, —
Були б ми вквітчані найкращими з перлин
Високої Христової науки.

Коли б уміли ми втішати так, як Він
Втішав надіями — пелюстками любови, —
Не чули б ми сирітських немічних квилінь,
Не знали б, як ридають гірко вдови.

Коли б уміли ми молитись так, як Він
Молився непорочними устами,—
Сам Утішитель найскорботніших хвилин —
Ісус, Син Божий, був би всюди з нами!

У КИЄВІ

(Бандурист і дівчина)

На Сінному базарі, в куточку,
Щоб перекупкам не заважать,
Сів дідусь-бандурист в холодочку
І почав стару кобзу ладнать.

Бринь та бринь! — прислухається вухом,
В небо очі незрячі втопив, —
Наладнав, і розгонистим рухом
Усі пальці по струнах пустив.

Полилися струмки оксамитні...
Перша дівчина стала зблизька:
В неї очі, як небо, блакитні,
Як глибінь лісового ставка.

Потім хлопець, юнак, якісь пари,
Потім ще, і — багато вже пар
Обступали старого, як хмари,
І почав порожніти базар.

Струни плакали, аж надривались —
Все мінилося в людських очах:
Там, де ятки — бараки ввижались,
І дрти, й табори в Соловках...

І стояли мовчазні, понурі,
І стискали міцні кулаки:
От сюди б іще грому до бурі, —
Рознесли б і Москву й Соловки!..

**
*

Змовкли струни, і все ворухнулось.
Хтось відходив і сльози втирав...
Море людських голів колихнулось,
І базар оживати почав.

І сидів, і молився беззвучно
Дід — один на цілісінський світ...
Тільки кобза в руках нерозлучна,
І в полумиску вбогий дохід.

Та ще дівчині тій білолицій
Ні до чого базар гомінкий:
В неї очі тепер — громовиці,
В неї очі тепер — блискавки!

І світ Божий змінився, здавалось:
Наче хмарами світ облягло,
Скарги кобзи в душі нуртували,
З місця зрушити сил не було...

Стрепенулась, мов чари зганяла,
І в полумисок, зверх копійок,
Свою жертву пахучу поклала —
Жмут рясних польових квіточок...

КРУТИ

Я перед сном Олегові-синкові,
За давнім звичаєм своїм,
Не фантастичні вигадки казкові —
Про нашу дійсність правду розповім:

Триста древніх боронили прохід
В скелях гір, в ущелині малій,
І спинили орд ворожих похід
На порозі рідної землі.

Довго, вперто бились з ворогами,
Поки впав останній з вояків...
Слава їх пережила віками,
Й буде жити сотнями віків!

Не цвіли ще яблуні духмяні,
Не пишались вишнями сади,
Як рушали юнаки-кияни
Боронити села і хати.

Триста їх, як цвіт ясний, весняний,
В снігових заметах залягло;
В їх серцях одно палке бажання
В лютий холод полум'ям цвіло:

Захистити Матір-Україну
Від навали п'яних москалів...
Триста їх спинили орд лявіну
На порозі рідної землі.

Гордо, мужньо бились з хижаками,
Поки впав останній з юнаків...
Слава їх пережила роками,
Й буде жити тисячі віків!

Крути, Крути! Вас нам не забути:
У мільйонах українських серць
Ще тисячоліття буде пламеніти
Ваш славетний, героїчний герць!

**

Я перед сном Олегові-синкові,
За давнім звичаєм своїм,
Не фантастичні вигадки казкові —
Про героїчні Крути розповім...

НА КРУТИ

Надворі холодна, сувора зима,
І вчора сказали у школі:
„Під брами столиці їх сунеться тьма —
Душителів нашої волі...”

Удома дбайливо книжки поскладав:
„Вернусь — буде час для науки...”
І вперше в житті по-військовому взяв
Військову рушницю у руки.

У матері сліз не було на виду:
Дістала вовняну хустину
І ніжно закутала шию худу:
„Щоб не простудивсь, часом, сину...”

Як бруками рідного міста ступав
(Тричвертімільйонного міста!),
В загоні ні разу ніхто не спитав:
„Чому нас іде ТІЛЬКИ триста?”

А там, за Дніпром — рівнина-рівнина...
Та й снігу ж... ой, понамітало!
І суне зажерлива, мов сарана,
Ворожа московська навала...

Ні шанців, ні пригорбів — для прикриття...
А їх же — по двадцять на брата!
Ой, дорого мусіли кожне життя,
Життя українське продати!..

Як леви боролись... Завзяття в серцях...
Чому ж їм набоїв забракло?!
„В багнети!” — і поле Крутянське в снігах
Ворожою кров'ю набрякло.

Чорнів-червонів потолочений сніг,
День Славу писав Україні:
Боролись, аж поки останнім поліг
Юнак у вовняній хустині...

ОТАМАН НАШ ПОЛІГ...

В ту мить Дніпро спинив свій вічний біг,
Запали гори в моторошну тишу:
Отаман Симон, Рідний наш, поліг
На вулиці далекого Парижу...

Стих владний гук орла-степовика,
В гаю років зозуля не кувала,
Коли рука убивці з-за кутка
У чисте серце кулі спрямувала...

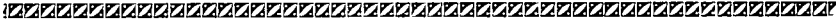
Не віч-на-віч, не в чесному бою,
Не в одноборстві рівних в полі брані,
Отамане, зломил миць Твою
Не люди, а недолюдки погані.

Вкраїну сум жалоби сповивав,
Мільйони людських серць журба стискала,
Як заридала Мати-удова,
За смерть Твою убивців проклинала...

Пролинуть дні, мине за віком вік,
А Україна-Мати не забуде,
Що Син її, Отаман Симон, ліг
Від рук негідника, від кулі Юди.

Вогнем ненависти в довічний біг
Історія злочинство те запише,
І кров Його — до помсти клич для всіх,
Поки останній українець в світі дише!

ПОКЛІН ТОБІ, ТАРАСЕ...

За палкі, пророчі, віщі думи,
Що рабів німих будили й будять,
Поки світу, поки того сонця,
То Тебе, Тарасе, не забудуть.

З покоління в покоління,
Від батьків і до дитини,
Слава, честь і поклоніння
Кобзареві України!

І шляхи до тебе, тихий Канів,
До Дніпра з Чернечою горою,
До могили Страдника-Пророка
Поки вік не заростуть травюю.

З покоління в покоління,
Від батьків і до дитини,
Слава, честь і поклоніння
Кобзареві України!

Поклін Тобі, Тарасе

/для 3-голосого хору/

Слова: О. Кобець
Музика: О. Залеський

Повагом, не скоро

Р. За палкі, пророчі, віщі ду — ми, що ра — бів ні —

мих буди — ли й бу — дять, поки сві — ту, по — ки

то — го сон — ця, то Те — бе, Та — расе, не за —

будуть. *живіше* 3 покоління в покоління від батьків і до дитини

7 7

22 Сла—ва, честь і покло—нін—ня Кобза—ре—ві

Р. (s) x (d) Р.

У—кра—ї—ни! І шляхи до тебе, ти—хий

Ка—нів. До Дні—пра з Чер нечо—ю го—ро—

ю, до мо—ги—ли страдни—ка про—ро—

ка, по—ки вік не за—ростуть тра—во—ю.

Повторити від значка $\mathcal{S}$ — по кінець. x/За другим разом закінчити у першому голосі тоном "фа"

ГЕРОЇ БАЗАРУ

Рушали не на гулянку,
І не пригод шукати,
А з ордами напасників
На бій смертельний стати.

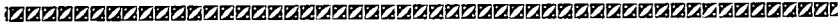
За Волю Краю Рідного,
За право в світі жити,
За святощі, потоптані
Загарбником неситим.

Ішли — один на десятьох —
В серцях — огонь завзяття!
Аж битися не стало чим...
Та й що ж робити, браття!?

А ворог ікла вишкірив:
„Ідїть до нас служити:
Як Бога й Волі зречетесь,
То будете всі жити!”

За всіх озвавсь один — не хтось —
Не триста шістдесятій:
„Налигач новий? Знов ярмо?!
А не діждеш, проклятий!”

Умрем, і Вільна хай живе
Віками Україна,
І хай не виросте повік
Їй яничар із сина!”

„Умрем!” — гукнули Лицарі,
І... кулемет затакав...
І над могилою їх сніг —
Криваво сніг заплакав...

СЕСТРА - ЖАЛІБНИЦЯ

(Переспів)

(На ці слова є музика укр. композитора В. Овчаренка).

Знаю: десь на полі бою,
Як від ран знеможу я,
Ми зустрінемося з тобою,
Синьоока ти моя!

Там, як заграва зірниці
В чорнім небі спалахне,
Знайдеш, сестро-жалібнице,
І врятуєш ти мене:

Туго стягнеш перев'язку,
Усміхнешся, спиниш кров...
Я, твою відчувши ласку,
Знаю: буду жити знов!

Знов зустріну день яскравий,
Літній промінь запашний,
Твій привіт — такий ласкавий,
Твій привіт — такий ясний!

Знов для мене заіскриться
Погляд твій, як день в гаях,
Мила сестро-жалібнице,
Синьоока ти моя!

В НЕБІ

Раз гурток зірок у небі
Танців танцював:
Баль, чи що, якийсь справляли,
Поки Місяць спав.

А одна з них — блідолиця,
Краща, ніж усі.
То й позазрили сестриці
Чарівній красі:

Розгулялись, та й штовхнули
Бідну Зірку вниз...
Пролетіла по всім небі
Ї десь упала в ліс.

Кажуть люди: „Хай би знала,
Та не йшла на баль...”
А мені тієї Зірки
Дуже-дуже жаль...

ЩО СПІВАВ МІЙ ТАТО
НА ВКРАЇНІ ДАЛЕКІЙ
(Другові Полікарпові)

Ой, не пугай, лиховісна
Пуго, в нас на стрісі:
Геть лети вовків лякати
Десь у темнім лісі!

Я й без твого віщування
Долю свою чую:
Цілу весну, безпритульний,
Дома не ночую!

Знаю: прийдуть серед ночі, —
Не вблагає й мати:
Схоплять, скрутять, запроторять
За залізні ґрати.

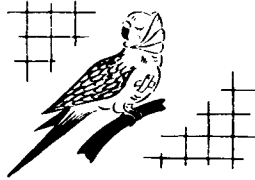
А зза ґрат на вільну волю
Вже нема вертання:
Так і ляжуть в домовину
Марні сподівання!

Мати сина не діждеться,
Ані жінка — друга,
А діток — сиріт безправних —
В світі жде наруга...

То ж не пугай, чорна пуго,
Не віщуй лихого,
Бо й без того маю много
Горя життєвого!

А у мене ж за душею
Лиш одна провина:
Що той край, де я родився,
Зветься Україна!

ЧОТИРИ СИНОЧКИ

Стоїть солдатська мати,
Задивлена в дальні світи:
Чотири синочки, чотири солдати
Пішли на чотири fronti.

Один прислав з-над Сени
Останній, прощальний привіт:
„Здається, зарано, зарано я, нене,
Лишаю печальний цей світ...”

Мене не згадуї часто,
Щоб серця свого не сушить...
Господь хай пошле тобі в доброму щасті
Ще довго на світі прожить...”

Про другого співали
Вітри із засніжених гір:
„Це ми твого сина-героя ховали
Під відблиски північних зір.

Орлом непогамовним
Шугав він під зорі ясні —
Заквітчаний лицарським листям лавровим,
Спочив в океані на дні...”

Про третього гармати
Гукнули з далеких пустинь:
„Поліг, о, Високошанована Мати,
В пісках африканських твій син...”

А потім штаб хвалився
В жалобно-хвальному листі:
„Та він же як лев неприборканий бився
За наші ідеї святі...”

Четвертий син — на Сході.
Остання надія її.
Цей пише: „Як день, так і ніч ми в поході,
Де ми — там шаліють бої...”

Ми ворога звемо ордою,
Бо так наказав наш наказ...
І ворог так само, як ми, йде до бою,
І гине не гірше за нас.

Хоронимо друзів щоночі,
У поспіху тануть жалі...
Бігцем присипаєм несклеплені очі
Грудками чужої землі.

Я мав собі друга ще з дому,
Для мене він братом тут став,
Та вчора й над ним, на горбочку пухкому,
Ввіткнув я з берізки хреста...

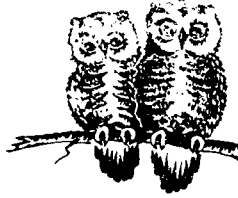
Наш ворог, по-правді признатись,
Такі ж собі люди-людьми,
Що вміють так само любити, сміятись,
Молитись і плакати, як ми...

Нам кажуть: зусилля ще трохи,
І зникнуть сліди від орди...
Та, мабуть, додому з вінцем перемоги,
Не жди мене, Рідна, не жди...”

**

Стоїть солдатська мати,
Задивлена в дальні світи:
Чотири синочки, чотири солдати, —
Пішли на чотири фронти...

РИБАЛКИ

Чайка-рибалка над ставом шугає,
Збрижує сіру поверхню вітрець;
Чайка очима безодні сягає,
Цілиться й падає, як камінець.

Крилами дужими тільки торкнеться,
Злегка порушить прозорість рябу, —
Вгору з кигиканням радісним в'ється:
Вже в неї рибка тріпоче в дзьобу...

**

А з бережка — під кущами зігнувся —
Другий рибалка — старенький, як світ:
Ось наладнав щось, а ось — замахнувся,
Ось і закинув, та й жде... та й сидить...

Так от просидить од ранку до ночі,
Потім додому бредє в порожні...
Часом зітхне: „О, літа парубочі!
Де ви, літа мої, — соняшні дні?!”

ВОЛОШКА

Питала волошка блакитна
Червоного маку в рові:
„Чого тебе здалеку видно,
А я — наче тану в траві?”

„Тут, — мовив їй мак ніжнолистий, —
Шаліли бої громові:
Ти виросла з сліз променистих,
А я — з крапельинок крові...”

Де кров юнакова стікала
Краплинками в ґрунт запашний,
Де Мати невтішна блукала,
Чекаючи сина з війни, —

Зросли ми в переярках чорних,
Щоб тішити прохожих сумних
Мінливістю барв неповторних
Красою пелюсток рясних...

Та поки ще в світі гармати
Пекельні розмови ведуть,
Я буду... прохожих лякати,
А ти — їм печалити путь...

Тому тебе, сестро, й не видно
У цій степовій гущині,
Що людська печаль непомітна,
Як тінь у захмарені дні”...

ОРЛИ

Там, де в хмари чорносині
Гори руки простягли,
Десь між скель на верховині
Сокотять царі пташині —
Горді лицарі-орли.

Пильно землю оглядають,
Де водно — війна й війна...
Вільно в просторах шугають,
І, здивовані, питають:
„Чи земля така тісна?!”

НЕЗАБУДЬКА

Де сестричка проводжала
Брата на війну,
Не одна сльоза упала
В землю кам'яну.

„Жде тебе, мій брате бідний,
Горе, й не одне...
Пам'ятай про мене, рідний,
Не забудь мене...”

Сонце сльози розтопило
Сяйвом голубим,
Братів сум позолотило
Промінем палким.

Потім землю розігріло —
Кам'яні грудки,
Й скоро там замайоріли
Ніжні квіточки.

В них пелюсточки блакитні,
Золоте денце,
Стовбурці тонкі, тендітні,
Незабудьки це!

**

*

Де сестричка виглядає
Брата із війни,
Незабудька розцвітає
Рясно щовесни.

НА СВЯТ-ВЕЧІР

Дочекалися ми свята
І для серця й для душі:
На столі кутя багата,
Пиріжки, узвар, книші.

В хаті ладан в'ється димно
В пасмах затишку й тепла...
Тільки перша зірка блимне,
Посідаєм до стола.

Й тих згадаєм, хто бідує
У неволі та в нужді,
Хто і цей рік не скуштує
Свят-вечірньої куті...

Їх надіями ясними
Обдаруємо, сумних,
І пожуримося з ними,
І помолимося за них.

В РІЗДВЯНУ НІЧ

Ой, у полі три берізоньки
Докупи зрослись,
Гілоньками, немов рученьками,
Дружньо обнялись.

Вітер віє, хуга віє,
Б'є по струнах верховіть,
А під ними стрілець молоденький
На варті стоїть.

І невільно йому мріяти
(Бо гілки гудуть-гудуть...)
Ні про матір, ні про батенька,
Ні про карі оченятонька,
Що десь його ждуть.

А невільно йому мріяти,
Бо в Святу Різдвяну Ніч
Десь близенько, насторошений,
Скрито снігом припорошений,
Ворог точить ніж...

З ЧУЖИНИ

Чужино, ти чужа чужино!
Хоч яка ти привітна й гостинна,
Та стужилося серце давно
За тим краєм, що звать Україна.

Там і небо синіше, як тут,
Там і зорі якісь золотіші;
Там весною сади як цвітуть,
Так цвітуть же — стократ запашніші!

Там хоч кригою скутий Дніпро,
Так весною ж і він розкується:
Звідти спів про Красу і Добро
На весь змучений світ розіллється.

Чужино, ти така чарівна!
Чужино, ти людяна й гостинна!
Та нехай уже прийде Весна —
Розкується Дніпро й Україна!

ДІД ЄРЕМІЯ БІДНІШИЙ ЗА МЕНЕ...

(Різдвяне)

Маленький Яків ніколи не був у школі, а мріяв про неї, скільки себе пам'ятає. Чому всі Віфлеємські діти, ще й менші за нього, до школи ходять, а він — ні?

Що-не-день, рано на світанку, коли так непереможно хочеться опати, коли саме сняться йому безмежні завітчані луги ген-ген поза горами його рідного містечка, коли сниться, що він, без крил, підлітає високо вгору і здалека бачить, як переливається мерехтливими барвами великий і страхітливий палац царя в Єрусалимі, — саме в цей найсолодший час його починає тормосити непривітна рука мачухи. Мачуха будить його і наказує знову і знову йти в оливковий гай збирати хмиз, розносити по сусідах оливкову олію в важкому жбані, чи йти на цілісінький день за підпаса до багатого господаря Маковія — аж на той куток містечка.

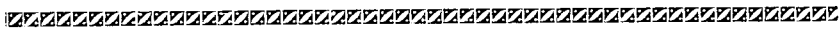
Збираючи хмиз, продираючись через колючий терновий чагарник у гаю, де того хмизу найбільше, наколюючи босі ноги, він мріє про школу. Він любить цей затишний гай зелений, любить пташині співи, особливо голосні та бадьорі ранками, любить видертись на найвищий шпиль узгір'я і вдивлятися в позолочені вже бані і сріблясто-білі мури ще недобудованого великого єрусалимського храму. І він любить школу.

І він думає про школу.

Коли б тільки він міг заробити стільки грошей, щоб принести одного вечора недобрій мачусі та й сказати:

— Оце ось маєте, мамо, те, що я сам заробив. Заплатіть за мене в школу, візьміть і собі багато-багато з того, що я заробив, та й дайте мені ходити до школи, як і всі діти ходять...

Але від тих мрій до дійсності так далеко!

Яків злякано відганяє спокусливі мрії, бачить, що досі набрав того палива для мачухи мало — ой, мало! — з жалем відривається від пишного видовища столичних будівель, і спритною ящіркою знову поринає в густому чагарнику.

А продираючись крізь колючу гушавину, пригадує недавню подію, що мало не довела була його до страхітливої бійки з гуртом школярів. Він пригадує:

По дорозі з містечка до цього гайка щодня сидить на узбіччі старий-старий, аж зеленавий, сліпий дідусь Єремія. Цілими днями сидить при дорозі під широко-гіллястою оливкою, з гусями на колінях і, час-до-часу перебираючи густо та широко понатягані сріблясті струни, виспіває псалми та всякі співи Божі. Хліб свій насущний заробляє.

Яків часто зупинявся оддалік від діда і всією своєю істотою заслухувався в чарівні звуки гуслів та дідового співу. Здавалося йому тоді, що діда Єремію слухає весь світ. Слухає рясна оливка, що прикриває дідову голову лагідною тінню від палючого проміння сонця; слухають тремтливі листочки оливки, наче завмираючи й перестаючи надовго тріпотіти під подувами вітерця; слухають пташки, припинивши своє гамірливе стрибання з гілки на гілку; слухає уважно саме сонце, бо поки стоїть, як зачарований, і слухає сам Яків, сонце, здається йому, ані на крок не посувається по небі вперед, аж поки він не згадає, що йому треба сьогодні ще багато хмизу назбирати, і з жалем рушає в дорогу...

І дід Єремія ніколи нікого не скривдив. Тому то Якову ніколи і в думку не могло прийти, щоб хтось міг скривдити діда Єремію. А проте, того дня...

Вертаючись із важкою в'язкою сухого ломаччя за плечима, Яків побачив те, про що й досі без тремтіння не може згадати.

Він побачив, що три школярі — двоє з них ще й за нього більші — підкравшись за спину старого Єремії, засипають його срібні струни повними пригорщами чіпких реп'яхів. І кидають реп'яхи на дідову, схилену над гусями, голову... Реп'яхи цупко чіплялися співучих струн, струни захрипіли, задеренчали, ніби в безмовній скарзі, дідусеві пальці спинилися, і гуслі замовкли. А старий Єремія сумно під-

вів угору незрячі очі і почав терпляче вибирати реп'яхи однією рукою з свого сиво-зеленого волосся на голові, а другою — очищати від них струни.

Яків тоді кинув в'язку на землю, вихопив найважчу ломачку із в'язки, і — де тієї сміливости набрав він, завжди тихий та сором'язливий хлопець? — кинувся на напасників, хоч їх було й три. Школярі відбігли від старого Єремії та й стали в войовничі пози:

— Ану, підійди!..

До бійки не дійшло, бо з-за шпилья на дорозі з'явились якісь подорожні, і ворохобники розбіглись.

Яків тоді підійшов до дідуся, поміг йому очистити струни гуслів, пильно вибирав із розкуйовдженої дідової голови решту реп'яхів, а дідусь пригорнув його до себе та й сказав:

— Спасибі тобі, синочку, Бог тобі заплатить за твоє добре серце.

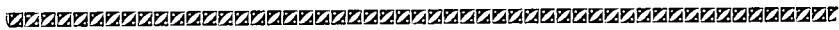
А тоді знову заграв на гусях і заспівав для Якова чарівну пісню про те, що Господь бачить велике горе в світі, бачить велику силу зла поміж людьми, і пошле незабаром нового Царя — Царя Правди, Ласки і Любови. І буде на землі мир, і буде на землі спокій та добробут між людьми й народами.

— І, може, я буду до школи ходити? — несміливо запитав Яків, як дідусь скінчив чарівну пісню та став витирати хусточкою запітніле від спеки чоло.

— Будеш, дитино, будеш, бо новий Цар — Цар Добра і Справедливості — і тебе не забуде...

Того вечора Яків одвів дідуся Єремію додому сам, бо його внучка, що приводила щодня старого під гіллясту оливку й проводила увечері додому, занедужала, і того дня прийти по дідуся не могла.

Яків дістав того вечора від мачухи добрих штовханців за спізнення, але на душі йому було радісно й спокійно. Він мріяв про нового Царя, бо той цар, що тепер у них царює — лихий, мабуть лихіший за його мачуху. І зветься він Ірод. І всі його бояться, і всі не люблять, і всім од нього зле...

...Мереживо хлопцевих думок несподівано урвалося. З поза гущавини гаю на галявину виступили три верблюди горбаті з верхівцями. Стежки на галявині розходились на всі боки, і верхівці зупинилися, вагаючись. Уже вечоріло, на небі вже блищали перші вечірні зорі, і верхівці вдивлялися в небесну блакить, а коли Яків і собі глянув угору, то побачив, що над самим його містечком сяє особливо блискуча зоря, якої він ніколи раніше не бачив.

Верхівці гукнули Якова до себе. Спитали, якою дорогою їм найлегше доїхати до Віфлеєму. А коли він показав, один подорожній узяв його до себе на верблюда, другий підхопив хлопцеву в'язку хмизу на свого верблюда, і тоді всі рушили до містечка.

По дорозі Яків устиг розповісти сановитому дідусеві, що лагідно тримав його на руках, все-все про своє життя. І про те, що у нього мачуха лиха, і про те, що він дуже хоче до школи ходити, і про ту пісню старенького Єремії, що про Царя Доброго.

Подорожній уважно прислухався до щебетливої, спочатку несміливої, а далі все жвавішої мови Якова, і зрідка глядив його по голівці великою, пахучою, як здавалося хлопцеві, долонею руки.

І коли проїжджали повз Якову хату, не пустив подорожній хлопця додому, а казав тільки скинути в'язку хмизу перед ворітьми, та й їхати далі.

А як вони доїхали до кам'яної ущелини аж на околиці містечка, подорожні зупинилися, пройшли вузькою стежкою до печери-стайні, старий сановитий подорожній, що з ним Яків їхав, не випускав руки хлопевої з своєї, і всі вони вчотирьох зайшли всередину напівтемної стаєнки. І маленький Яків на свої власні очі побачив, на купці сіна в яслах, загорнуте в блискучо-білі покривала, Немовлятко. Здалося йому, що в стаєнці розвиднилося, наче сяйво сліпучо-біле випромінювалося з обличчя Дитинки. Вражені тим сяйвом, усі три подорожні припали навколішки перед яслами і, один по одному, склали свої багаті дари Новонародженому.

Яків не міг одірвати очей від Дитинки. Збоку ясел стояла Жінка такої неземної краси, якої ще ніколи за своє жит-

тя не зустрівач маленький Яків. Вона усміхалась до Немовлятка, і Воно, підвівши вгору праву ручку, усміхалось до Неї... чи... до нього, маленького Якова? Так, та то ж до нього — він це добре бачив! І він прикипів поглядом до Дитинки, хвиля тремтливого тепла залила хлопця з голови до ніг. Дивився і не міг надивитися.

Та так же ніколи ніхто до нього не усміхався! А може?... Чи то йому здалося в ту коротку мить, коли його осяяла небесна усмішка Дитини і безмежно тепла усмішка Жінки, що вже десь, колись і до нього хтось усміхався такою чарівною усмішкою...

Може то була усмішка його рідної мами. Мама, якої він ніколи живої не бачив, чи, може, й бачив, але не пам'ятає...

Хлопець стояв перед яслами, як зачарований...

І коли вже вийшли із стаєнки під зоряне небо, подорожні, а з ними й Яків, знову підвели голови вгору і побачили, що блискучо-яскрава зоря стоїть, низько-низько нахилившись, над самою печерою з яслами.

Тоді сановитий подорожній ще раз погладив Якова своєю пухнастою долонею по голівці, дістав з кишені великого гаманця і сказав:

— На, хлопчику, й тобі наш дарунок. Тобі того стане, щоб учитися...

І міцно його на прощання поцілував.

**

Маленький Яків, приголомшений тим щастям, що так несподівано звалилось на нього, не міг собі спершу ради дати з думками, що завихрили в його збентеженій усіма подіями того дня голівці. Він для чогось поважив у руці торбинку з золотом, думав:

— „Оце прийду до мачухи та й скажу: маєте, мамо, те, що я сам заробив, та й відведіть мене завтра до школи... І собі візьміть багато-багато з того золота...”

Але в уяві виринуло суворе, завжди нехиттю до нього перекивлене обличчя лихої мачухи, і він мимохіть здригнувся. А потім, стривожена тим видовищем, уява перенесла

його назад до стаєнки, він знову побачив неземної краси Жінку над Немовлятком, оченята Дитини знов звернулись до нього, Дитя усміхнулось...

... І далі перед ним пропливли, мов туманом густим заволочені, глибоко запалі сумні-сумні блакитні очі дідової Мар'янки, що вже не може водити під оливку діда Єремію, бо тяжко нездужає... І тиха, скорботна відповідь діда Єремії, коли Яків запитав його якось, чи скоро видужає дівчинка:

— Все в Божій волі, синочку... А щоб видужала, треба ліків, а на ліки треба грошей. Треба багато грошей...

І, замість іти додому, куди він так дуже запізнився, маленький Яків звернув до загубленої в глухих завулках хатинки діда Єремії. Озираючись на всі боки — чи ніхто не бачить — поклав одержану від подорожнього торбинку з золотом на дідове Єреміїне підвіконня.

— Бо дід Єремія бідніший за мене... — думав при тому.

Потім потупав тихенько додому, сподіваючись чергової бійки від мачухи за запізнення.

КОЛИ ЗАДЗВОНИТЬ ВЕЛИКИЙ ДЗВІН . . .

(Великоднє)

І тієї весни, перед самим Великоднем, на подвір'ї князя Радимира і в його палатах був великий рух і метушня. Князь лаштувався в недалеку подорож — до славного Канівського монастиря — уклонитися його старовинним святиням, та ще раз, може востаннє, спробувати щастя. Спробувати, чи не зглянеться Всемогутній на його дорогий, на його найдорожчий за все, що можна уявити в світі найдорожчого, справді великокнязівський подарунок. І чи не задзвонить переможно-радісно Великий монастирський Дзвін на високій — аж за хмари — багато позолоченій угорі, дзвіниці?

Князь Радмир почував себе недобре. Саме тієї весни став відчувати, що вже надто втомили його довгорічні війни з братами-князями за київський престол, що вже хияють донизу його, завжди стрункого, могутнього і бадьорого, його старечі літа.

Він дуже любив свій рідний край. Був беззастережно хоробрим, войовничим будівником держави свого народу, і цього не міг заперечити ніхто. А що він був одночасно і жорстоким та немилосердним воєводою, не хотів про це признаватися навіть сам собі, що в безнастанних війнах і з братами — українськими князями, і з дикими степовими ордами кочовників, які безперестанними хвилями заливали його любу Україну, він був однаково жорстокий і однаково немилосердний для переможених.

І саме тієї весни, коли, здавалося йому, вперше можна було зітхнути спокійно на всі груди, бо всіх ворогів переможено і безжально розтрошено, він покладав найбільші надії, що, нарешті, задзвонить Великий Дзвін у Канівському монастирі, і що добробут, спокій та щастя запанують у його володіннях.

З незапам'ятних часів — літописці твердять, що саме відтоді, як почались на Україні чвари між князями, і як через ті чвари особливо часто дикі степові вороги стали на-

літати на його багатий край, палили, нищили, плюндрували і червонили сині хвилі старого Дніпра кров'ю мирних, працьовитих людей цього краю, — монастирський дзвін замовк. Ніяка людська сила не в стані була зрушити з місця серця того Великого Дзвона. Ані в будень, ані в неділі святі, ані навіть на Великдень.

І лігописці, знов, записали в своїх невмирущих пергаменних сувоях переказ про Божий Заповіт праведникові-ігуменові Симеонові, коли в пророчому видінні Сама Божа Мати йому сказала:

„Нехай знають вірні, що Великий Дзвін мовчатиме доки будуть братозгубні чвари точитися на цій, Господом благословенній, землі. А чвари й братовбивство припиняться тут навіки і процвіте в добробуті та щасті цей край, коли дар неоціненний цьому Божому Храмові у Великодній день чистою людською душею буде принесений. І велика ласка та благодать Божа спочине на тому щасливому жертводавцеві”.

Чули про цей Заповіт люди, і відтоді щороку до Канівського монастиря, на Великодні свята, з'їжджалися з усіх близьких і далеких закутків великої України з дорогими дарунками. Складали їх у храмі до підніжжя образу Пречистої, і щоразу, помолившись після щедрої пожертви, з надіями кожен пробував попуستا, з високої дзвіниці від самого Великого Дзвона простягнутого. Але досі всі надії були марні.

Серце Великого Дзвона було непохитне. І Великий Дзвін мовчав.

Знав про той Божий Заповіт і князь Радимир. І щороку вирушав, у супроводі великого почету, Дніпром, до Канівського монастиря з багатими дарунками.

І ось, тієї весни наказав узяти з собою на подарунок монастиреві найдорожчий свій скарб, що його вважали за найцінніший мистецький витвір людських рук у всьому світі. То була золота, щедро блискучими, дорогими самоцвітами оздоблена, князівська діядема, що перейшла до князя Радимира, здавна з роду в рід передавана, як глибоко шанована святош, як найбільше багатство. Діядему як день, так і ніч стерегли в князівських палатах важко озброєні дружин-

ники, і ночами в палаті, де вона лежала, не треба було за свічувати світла звечора: сяйво її самоцвітів освітлювало по-нуру палату яскравіше за всі відомі тоді світла на землі.

І тієї весни князь Радимир вирішив відвезти свій скарб — діядему — до Канівського монастиря. Мав глибоку надію, що багатішого скарбу ніхто в світі не спроможеться подарувати, і непохитно вірив, що Великий Дзвін, нарешті, задзвонить, і що якраз тепер, коли йому пора вже передати владу над країною своїм синам, настане Самим Господом заповіджений спокій, і що сини його — кров і тіло його — щасливо князюватимуть над щасливим народом.

Бо князь Радимир дуже любив свій рідний край. Але не менше, а може ще й більше, любив і своїх рідних синів-велетнів.

Перед вирушенням у дорогу він покликав до себе обох їх — його наступників майбутніх. Втомлено сидів сам у своїй палаті на дубовому, мальовничо-різьбленому престолі. І коли ввійшли вони — чорновоłosий, з вогненними карими очима, Світозар, і білявий, з тихим і ясним блиском кольору українського неба в очах, Любомир — обидва стрункі та високі, обидва з широкими плечима й богатирськими грудьми, старечі очі князя Радимира блиснули вогниками глибокої втіхи і гордощів.

— Сини мої, лади мої, — сказав після того, як обидва в покорі слухняно схилились навколішки перед батьком, — діти мої, хоч їду я й ненадовго в Божій справі з дому, та не личить лишати без державницького ока нашої дорогої країни. Бог знає, що може статися мені в дорозі, то ж слухайте: на час моєї відсутности, чи коли Господь милосердний зовсім прибере мене із світу цього, вам, синам моїм, правити і порядкувати землею українською. Тобі, Світозарє, — по сей бік Дніпра і до самого Чорного моря, тобі, Любомире — по той бік, аж до тихого Дону... Нехай Господь благословить вас на тихе і мирне князювання на щастя рідному краєві та на добробут і втіху всьому нашому народові українському. І щоб і думка жодного з вас не посміла ніколи спрямуватися на шлях, що веде до чвар, до розбрату, до неладу. Присягайте!

— Присягаємо, тату-князю!

Обидва княженки святобожно поцілували хреста на оксамитом застеленому постаменті, поцілували батькового меча бойового, поцілували суху, жилаву батькову руку, і на легенький похил його голови сумирно вийшли з палати.

Князь Радимир полегшено зітхнув. Був певний, що як завжди за життя його беззастережно слухались його обидва сини, так слухатимуться й після його смерти, свято тримаючись батькового заповіту. І тому з ще більшою надією на те, що його дарунок у Канівському монастирі сколихне омертвіле тіло й серце Великого Дзвона, і доба справжнього щастя настане для України, він одпливав тієї весни від Києва, за день перед Великоднем, у страсну п'ятницю, щоб потрапити на монастирську Великодню Богослужбу вчасно.

Слідом за княжою галерою вирушила вниз по Дніпру безліч мальовничих баркасиків, човнів і човників з киянами — прочанами до того самого монастиря. Їхали багаті, їхали заможні, їхали і вбогі. Кожний із своїм дарунком, відповідно до сили і спроможности своєї.

Їхав у барвистому, на жовто зовні помальованому, з широкими блакитними бильцями, баркасику, і десятирічний хлопець Богданко — круглий сирота — челядник заможного чинбара Мудролюба з Кожум'яцької вулиці на Подолі.

Чи й він віз подарунок до святинь Канівського монастиря? Ні, бо, від'їжджаючи на наказ хазяїна, разом з хазяїном, у цю подорож, він тільки й знав, що мусить кудись їхати, і тепер ось гордо сидів на стерні в той час, коли його добрячий, з довгими вусами, хазяїн мляво перебирав веслами. Бо гребти, власне кажучи, й не треба було. Він — Дніпро — це Богданко добре знав — дарма, що такий тихий та наче спокійний зверху, а він котить оті свої незміренно широкі води з такою силою і швидкістю, що й не всякий кінь, — хіба що кінь із князівської стайні, — міг би наздогнати чи збігти з ним.

Богданко усім серцем любить Дніпро. Бо він виріс біля нього. Бо скільки себе пам'ятає — як свято, як вільний день, чи там година яка на день, він тільки стриб-стриб із Подолу, вузенькими вуличками й завулками та звивистими

стежечками — і вже біля Дніпра! І купається, і полощеться, і в пахучому силучому піску на березі безтурботно перекидається.

Але він ще ніколи не від'їжджав від Подолу й на годину, і тому тепер такий радий, такий гордий — просто щасливий, що їде, з дозволу самого хазяїна, в чудовому хазяйському баркасику, та ще й стернує, як справжній дніпровий рибалка — сам.

І тому ще такий щасливий Богданко, що саме сьогодні минуло повних три роки від того дня, як він почав своє челядникування у чинбара — дядька Мудролюбам...

Тричі зацвітали й відцвітали в київських садах пахучі яблуні й черешні, тричі замерзав на всьому своєму безкрайому просторі сивий Дніпро, з громом і гуркотом тричі ламав свої мерзлячі панцери рано на весні, як Богданко день-у-день, від світанку до пізньої ночі, своїми малими й слабосилими колись ніжками, босоніж, м'яв і розминав у дядька Мудролюбам шкурки всяких тварин. Почав, як ще й досі пам'ятає, з заячих ніжних шкурок, потім приходили кострубаті лисячі, пухкі кунічі, а це ось зовсім недавно, як кінчався третій рік його челядникування, дядько Мудролюб, довго розглядаючи його останню роботу — вим'яту шкурку великої куніці — задоволено цмокнув язиком і сказав:

— Та ти, Богданку, як бачу, скоро вже й до підмайстра доскочиш... Будеш незабаром і телячі шкурки обминати... Гм... Добра робота, сину... А тільки не пишайся на хвальбу — і далі роби, як досі робив, люди з тебе вийдуть, — згадай колись моє слово...

Після того хазяїн витяг із мережаного горнятка з водою на вікні два листочки-стебельці свіжого, колючого дерев'я, покрутив, пом'яв їх трохи, запустив собі в обидві ніздрі по листочку, і там покрутив, потім голосно чхнув, чемно подякував Богданчикові за його привітне „на здоров'я!“, а, кинувши дерев'я у смітник біля судника, поліз до глибокої кишені в чемерці, витяг невелику срібну грошину та й подав Богданчикові:

— Оце тобі, хлопче, й плата за перші три роки. А буде живі — ще через три роки й цілу гривню матимеш...

Богданко взяв трохи тремтячими руками заробіток од хазяїна, та в тій метушні, що зайшла потім у хаті через оцю саме подорож, не встиг на неї й намілуватись як слід. Тільки й бачив на ній візерунки різьблені, бачив чиюсь вусату голову, а з другого боку — хреста. Коли б був письменний, міг би прочитати, що на ній і написано було, та й що воно мало значити, те написане. Міг би дізнатися, що там стояло з одного боку: „Се Радимир”, а з другого — „А се єго сребро...”

Одно тільки він добре знає, що як тільки повернуться вони з цієї подорожі, він, найуперед, купить у грека за свою грошину... гарну плахточку й цілий оберемок різних-різних кольорів стрічок сусідчиній Честиславці, бо вона така бідна... а він, Богданко, тепер такий багатий...

І тишилося серце хлопцеве, і повними келихами пило насолоду душевного спокою, радости і чарівної краси весняної ночі на Дніпрі, аж йому дух часто забивало...

Слухав і не міг наслухатись срібнодзвонних, голосних пісень безлічі соловейків у пахучих, розквітлих пухнастими котиками, лозах понад Дніпровими берегами. Прислухався-причувався, чи не вирізнить з-посеред того незчисленного мережива чарівливих голосів голосу одного якогось — ну, хоч би заводія-заспівувача, щоб вихоплювався з загального гуртового хору, щоб вів перед у пісні, чи закінчував не знати ким і коли почате величне славословлення життя. Часом здавалося Богданкові, що ось-ось уже вирізнив один найдзвінкіший, найрадісніший голос з-поміж усіх, та де! — баркастик невпинно біг, голоси безнастанку дзвеніли, пійманий ним на одну мить вирізнений голос ніби безслідно поринав у такі собі блискучі, дзвінкі хвилі могутнього співу мільйонів Божих пташенят, і Богданко знову жадібно слухав-прислухався...

І нема-нема, та й мацав себе вільною від стерна рукою за груди, де на блакитній стрічечці висить у нього, загорнутий туго в шматочок пухкої заячої шкурки-сап'янцю його скарб — його найдорожчий у світі скарб — зароблена за три роки срібна грошина... І радощам його не було меж.

Щасливо почував себе і старий князь Радимир. Бо з кожним помахом дванадцяти пар весел на його роззолоче-

кoduшний батенько... Будьмо ж йому вдячні, мій любий, довіку..."

І ще й ще — так само підступно, так само і лагідно, і так само уїдливо-люто...

І коли б знав старий князь Радимир, що його любі синовки, наслухавшись таких нашептів і вигуків, посхиляли в глибокій задумі свої буйні голови молодечі, а потім, не мавши чим заспокоїти своїх збентежених подруг-голубок, кожний своїм ладом тихцем покликав до себе найулюбленішого джуру свого та й послав наказ — кожен вірним та відданим йому загонам воїв: що-мить тримати зброю напоготові „для усякого случаю”; коли б знав про це все суворий і самовладний князь Радимир, він не почував би себе аж таким щасливим у надіях на грядуще чудо в Канівському монастирі.

Та й без того старе серце вже почало віщувати князеві щось недобре.

Бо як доїхала золотосяйна галера його до Трипілля, а в цей час із-за крутого Дніпрового коліна, десь у незмірній глибині безмежного степу-лугу, над далеким-далеким синім обрієм українського неба поволі почала викочуватись на замріяну, зазоруєну поверхню світу золота діжа місяця уповні, князь Радимир раптом відчув, що йому смертельно набридло безперестанні, дзвінкі й задириливо-бодьорі солов'їні співи в лугах понад Дніпровими берегами.

„Спинити їх! Приглушити! Замовчити!” — мало не крикнув за звичкою всевладного і примхливого володаря.

Та вчасно отямився: „То ж на глум себе перед смердами виставити...”

І наказав, натомість, покликати шістьох гусярів, щоб посідали навколо нього в пишних килимах застеленій галері та грали й співали йому пісень про його славі походи на половців, на печенігів, на брата Бойослава, на другого брата — Доброгоста, і на третього — Драгомира, і на всіх взагалі ворогів його могутности всевладної...

І гусярі слухняно заграли й заспівали.

Але де там шістьом німецьким людським співунам, хоч би й найвойовничішими піснями та думами їхніми на честь і славу могутньому сонечкові ясному, князеві прекрасному Ра-

димирові, було заглушити ті нестримні й непогамовні співи мільйонів маленьких, Самим Богом і цією незбагненною красою місячної ночі натхненних, сірих пташок! Вони, ті маленькі, сірі пташки славили владу не князя земного Радимира, а віковічну, ніколи невмирущу владу Самого Бога — Творця всього створеного.

І, мабуть, відчувши своє безсилля проти тієї, справді всевладної потужності чарівного пташиного співу, князь Радимир раптом наказав гусярам замовкнути, а дванадцятьом молодим воям-сурмачам — на всі груди грати улюблені Радимирові бойові марші.

Може аж це трохи заспокоїло роздратованого, немічно го князя, коли минали старий Ходорів на високому, правому березі Дніпра.

**

А Богданко з хазяїном, у гарному хазяйському баркасику, плвли геть-геть далеко позаду княжої галери серед безлічі таких самих мальовничих баркасіків, човнів і човників великодніх прочан. І ані гуслі, ані сурми не перешкодили Богданкові всією його безгрішною душею повними ковтками впивати чарівну красу срібнодзвонного солов'їного співу, що, здавалося, ще посилювся в красі й могутності, коли повновидий місяць простелив уздовж Дніпра широку, золоту, мерехтливу, осяйну стрічку-дорогу.

Богданко часто торкався ліктем вільної від стерна руки свого неоціненного скарбу під полотняною сорочечкою на грудях і, втішений, що його багатство все ще з ним, мріяв далі, заколисаний тихим погойдуванням баркасіка та непогамовними солов'їними співами...

„Ось він повернеться з хазяїном додому десь уже на третій день Великодніх свят, то вже на четвертий день, — вони ще не робитимуть у чинбарні, — піде до грекового рундучка, та й накупить, та й накупить для Честиславці всього-всього... А чому саме для неї? — виринала несподівана думка, і хлопець відповідав собі на ту думку похапцем, наче боявся задумуватися про це довго: „Бо у неї такі смішні оченята — справді, не очі, а оченята, неначе два блиску-

чі гудзики на краю рукава у дядьковій Мудролюбівій чумарці... Ні, не тому, а мабуть через те, що вона така бідна-бідна, і така несмілива, і така покірно-слухняна перед своєю бабусею... Ага! Ось чого він саме Честиславці накупить усього за свій скарб: бо в неї дуже-дуже добра та мила бабуся Божена. От він ніколи не бачив у вічі свого татка на цьому світі, і так нічого й не знав би про нього, коли б та добра бабуся не розказала була йому про нього. Розказала, що його тато був хоробрий вояк високого-високого та знатного роду, і що його захопив у полон у бою по той бік Дніпра оцей самий князь Радимир... (Тоді бабуся притулилася до самого вуха Богданкового та й шепотіла: „Тільки ніколи нікому не кажи про це, аж поки виростеш великий та дужий, щоб за батька помститися”), і що цей лютий князь наказав одрубати Богданковому таткові голову та й укинути його в Дніпро. І що мати Богданкова, якої він теж ніколи в вічі не бачив, з того розпачу померла, на світі не нажившись, тільки що давши життя йому, тепер челядникові добрячого чинбаря, дядька Мудролюба...

Богданко почав куняти, замріяний, і десь за Ходоровом, ще не доїжджаючи Переяслава, хазяїн його склав повільно весла (бо тут Дніпро за поворотом на схід і так мчав баркасіка вперед і вперед нестримною стрілою), узяв з Богданкових зів'ялих від сонної втоми рук стерно, і наказав хлопцеві примоститися в середньому кубрику на баркасі та трохи поспати ще перед тим, як вони допливуть до самого Канева...

І ще перед тим, як заснути Богданкові, його мрії вже повільно, ледве плазуючи, обганяли одну одну, шугали в Києві, на Нижньому-Валу на Подолі, тупцяли-тинялися біля грекового рундучка, звивалися біля жмута барвистих стрічечок, що він конче придбає їх для Честиславці за той свій дорогий скарб.

І, міцно притиснувши рукою до грудей своє багатство, Богданко пірнув у глибокий молодечий сон на свіжому, запашному повітрі в колісці-гойдалці — в хазяйському баркасіку...

**
*

Канівський монастир був розташований недалеко від крутого правого берега Дніпра, поміж трьома високими, піскуватими горами, в глибокій долині, що широким узвозом виходила на четверте узгір'я з західного боку — в густий ліс. У такий старезний, з віковими дубами, грабиною, сором'язливими білими берізками та непролазною гушавиною ліщини, ліс — первісний ліс. В лісі здавна було безліч звірини, були дикі яблуні-кислиці, а ліщинова гушавина щоосени рясніла важкими ким'яками чудових горіхів-чорнобривців.

Монастир стояв саме посеред долини, був оточений високою мурованою огорожею з зубчастими дашками. Стояв, як міцна, непідступна для ворогів, фортеця.

Старі люди розказують, що колись у незапам'ятні віки, побудував цей монастир український князь після нищівної перемоги над дикими степовими ордами. Тоді ті орди хмарами сунули вздовж Дніпра угору, до серця України — Києва, але розбилися об непідступні живі мури князівських воїв-одчайдухів. Гори трупів степових дикунів густо засіяли тоді канівські гори, а рештки недобитків, що встигли щасливо перескочити широкий Дніпро, забігли безвісти в свої степи, щоб на багато десятків років дати спокій привабливим українським землям.

І начебто на сумний для себе спомин про ту страшну поразку, та й не одну свою пізнішу поразку на цьому самому зламі сивого Дніпра, і містечко недалеко монастиря назвали наїзники Кан-ів, що по-татарському значить кров і болото, або криваве болото.

А побудований українським князем монастир зростав, усе процвітав, багатів. Навколо нього попід горами, аж до самого лісу, як грибів по дощі,росло безліч чепурних, біленьких хатинок українських людей, де жили, у найближчому зв'язку з монастирем, працьовиті хлібороби землі української, завзяті й відважні мисливці на багату звірячу хутровину, добродушні пасічники, ганчарі, чинбарі, шевці, крамарі та майстри всяких інших професій.

І Великого Дзвона з високої монастирської дзвіниці слухали, з легким завмиранням серця, люди найдальших — і по-

тойбічних, і тутешніх, правобережних українських поселень. Довгі роки слухали, поки ото й не вмовк він, як уже згадувалось, несподівано.

**
*

В монастирському храмі було повно по береги ще з суботнього дня. Повно прочан було й на просторому монастирському подвір'ї.

Люди протискалися в середину храму, складали, один по одному, свої дорогі дари монастиреві на широкому помості вздовж міцних мурованих стін і навколо підніжжя образу Богоматері, і потім усі, один по одному, пробували попуста від Великого Дзвона — чи не зрушать довгорічної мовчанки вістуна спокою, волі та щастя. Але даремно пробували. Великий Дзвін мовчав.

Уже перед світанком Великоднього дня до храму зайшов, у супроводі потужної дружини воїв, і князь Радимир.

І саме коли вперше пролунало над багатотисячним нагоптом богомільців радісне й величне „Христос Воскрес!”, князь Радимир узяв у власні руки слухняно простягнуту йому вартовими свою неоціненну діядему і, широко перехрестившись, побожно поклав її до стіп святого образу Пречистої. За князівським звичаєм, припав тільки на одно коліно перед самим образом, тихо помолився і тоді встав, виструнчився, і твердою, упевненою ходою підійшов до попусту.

Люди в храмі завмерли, затаївши віддих: вони не менше, як і сам князь, були певні, що надходить давно-давно очікувана великонадійна мить. Коли вже такий нечувано багатий дар принесено монастиреві, не може бути найменшого сумніву, що зараз залунає могутній погук Великого Дзвона і понесе на всі боки, на всю широку й несходиму Україну радісну звістку про те, що настав час і для неї, страдниці, вільно, безтурботно та щасливо жити...

Князь Радимир простяг трохи тремтячу, — чи від хвилювання, чи від старечої втоми, свою всевладну руку і взявся за кінець попусту. Рвучко смикнув. Смикнув удруге. Люто смикнув і третій раз.

Великий Дзвін мовчав...

Князь Радимир раптом зблід на крейду. Потім зморшкувате обличчя його — від підборіддя й до чола, і вся голова його сива — геть поза вухами й на всій шиї налилася багряно-сизої барви, потім зчорніла, наче хмара непробитна оповила горду князівську голову і, нічого перед собою не бачучи, князь рушив до виходу з храму.

На подвір'ї наказав негайно лаштуватися в дорогу — додому, не чекаючи й кінця Божої Служби.

А в храмі тим часом прочани — один по одному складали та складали й свої дари манастиреві, і з незгасимими надіями безнадійно сподівалися. Кожен сподівався, що саме його жертва буде Долі наймиліша, і що саме він буде тим щасливим жертводавцем, що сколихне непорушне серце Великого Дзвона.

Уже попід стінами в храмі стояли незчисленні бочки, діжки й діжечки з пахучим медом гречаним, липовим і будяковим; високі, важкі скрині, повні воску ярого; уже гори пухнастої, найрізнобарвніших відтінків пушнини зростали навколо святого образу; уже й Богданків дядько побожно поклав до купи своїх дванадцять, — так, аж дванадцять брунатно-сріблястих, досконало вироблених куничих шкур, що наче пишалися своєю пухнастістю і манили й вабили до себе кожну живу душу чарами прихованого в них тепла та несказанної ласки й ніжності...

А Великий Дзвін мовчав.

Тоді Богданко, — і хто йому підказав ту шаленно-сміливу думку? — він ніколи не міг би сам собі відповісти на це, — розстібнув свою сорочечку на грудях, дбайливо розмотав шматочок заячого сап'янцю і взяв упевненими пальцями свій скарб — свою маленьку срібну грошину, зароблену коштом трирічної праці, і, не озираючись ні на кого, наче побоюючись чийогось докірливого погляду, скромно поклав на купу скарбів і свій убогий, як рівняти з тією купою, дар. Припав навколішки, хотів молитися, але згадав тільки чомусь свого знедоленого татка, встав і теж підійшов до попусту.

І — ледве доторкнувся він до тисячами людських рук сьогодні смиканого кінця попусту, як десь угорі, наче грім з ясного неба, ударив Великий Дзвін.

Ударив раз. І вдруге. І втретє. А за ним — менший, а за тим ще менші і дрібні дзвони залилися радісною, повною щастя й надії гамою Великодньої перезви.

— Христос Воскрес! — особливо урочисто, наче з самої глибини душі, вигукнув з амвону старий, як молоко білий, ігумен.

— Воістину Воскрес! — гучним гуркотом багатотисячної юрби богомольців озвалось до нього.

А на монастирському подвір'ї, уже зовсім зібравшись до Дніпра, до своєї золотосяйної галери, щоб вертатися до столярного міста Києва, закам'янів князь Радимир.

— Хто? Як? Чому?! — з несказанною люттю й обуренням, викликаним смертельно враженим самолюбством, вигукнув до юрби покірних дружинників.

Ніхто не міг йому відповісти, аж тут із храму настигла звістка:

— Нікому незнаний хлопчик, якогось київського чинбара челядник. Богданом зветься. Поклав тільки маленьку грошинку...

Князь Радимир одну коротку і страшну для нього мить слухав наче свій смертний вирок, приголомшливу правду тієї звістки, потім прошипів до дружинників:

— Знищити щеня! І тіло — собакам на закуску!

А сам круто, неначе бадоро, повернувся, та, знесилений тяжким розчаруванням у своїх гордих надіях, мляво похилився на руки найближчих до нього ратників і, підтримуваний ними, потупав через монастирське подвір'я — до виходу.

А Великий Дзвін, у супроводі може ще дванадцятьох менших, далі радісно видзвонював щасливу вістку для всієї землі української.

**

Два вояки з оголеними блискучими мечами в руках узяли попід руки Богданка з церкви і повели на монастирський задвірок.

Сивий, як молоко білий, ігумен, прочувши про князів наказ, кинувся — як був — у всьому Богослужбовому облаченні — до князя Радимира. Благати про милосердя заради Великодня для душі дитячої безвинної. Та вже на виході з

церкви йому заступили дорогу суворі дружинники і порадили — тихо, щоб не долетіло до вух Радимирових:

— Не ходіть, краще, отче святий, бо й ваша голова покотиться передчасно...

І не пустили старого, хоч він і запевняв, що не страхається смерті у правому ділі.

Богданчик ішов з вояками спокійно. Він нічого не знав і не розумів, куди його ведуть. Тільки всім серцем вслухався в могутні передзвони нечуваної краси і сили, зрушених ним, ціною його дорогого скарбу, дзвонів Канівського монастиря. Широка щаслива усмішка не сходила з його уст аж до тієї миті, коли блиснуло в повітрі смертельне лезо меча одного ратника.

Князь, не виходячи з монастирського подвір'я, чекав слухняного звіту про виконання його вироку над хлопцем.

Та ще щасливо усміхнена Богданова голівка, знесена з плечей, ледве доторкнулася втоптаній піскуватій землі монастирського задвірку, а перші краплини праведної дитячої крові ледве бризнули на піскувате підґрунтя під ноги ратників, як Великий Дзвін замовк.

Замовкли так само несподівано й усі менші дзвони на високій монастирській дзвіниці.

Люди з жаху кинулись, насторожились.

Та не встигли й отямитись, як задвиготіла, струсонулась земля, пролунав страшний пекельний гуркіт, розступилась під монастирем долина, і ввесь монастир, з огорожею, з усім подвір'ям, з високою, вгорі щедро позолоченою дзвіницею, провалився безслідно в безодню.

І на місці, де стояв і віками пишався, віками плеканий Канівський монастир, у ту ж мить з'явилося на всю широчінь колишнього монастирського подвір'я, тихе озеро з прозоро-синьою, кришталево-чистою, крижано-холодною водою...

Це озеро відтоді зветься у канівчан Топилом.

**

Люди з навколишнього підгір'я незабаром порозбирали свої чепурні, біленькі хатинки і, рятуючись від страхітливо-го сусідства з місцем Божої кари, переселилися за яких дві

верстви вниз по Дніпру. Там і заклали новий присілок, нове, найдалі від Канева на південь закинуте передмістя, що воно й досі зветься Манастирком. Це — під самою тепер Тарасовою горою, недалеко від Пекарів — найближчого, сусіднього з Каневом, придніпрянського селища.

А тут, у Топилі, щороку, і тільки раз на рік — у перший день святого Великодня, як припасти вухом до берега — чути, що з незмірених глибин бездонного озера можливо дзвонить Великий Дзвін колишнього Канівського монастиря...

— І ви сами чули, діду?

— Чув, а як же, чув, і не раз і не два чув, мої діточки...

**
*

Ватра догоряла. Світало.

Це дід Семен — старий-старий і життєвим горем не раз добре битий, закінчував свою тиху, журливу розповідь про бездонне озеро Топило, у якому рибалки, з'єднавши до купи три попусти, що двічі туди й назад через Дніпрову широчінь кожен із них сягав, та прив'язавши на кінець тягар, не раз пробували добитися дна. Даремно пробували.

І ось воно, те саме Топило, до якого тепер щоночі хлопці і він сам, дід Семен, теж, виганяють коні на-ніч — на добру, соковиту пашу в долині попід лісом, та на свіжу, завжди прохолодну воду вигідного й рідкісного в тих горах водопою.

Діда Семена слухали, не зморгнувши оком, може з десятка біло- і русяво-голових пастушків — Богданкового віку щонайбільше.

Спутані звечора мотуззяними путами коні, відпочивши за коротку літню ніч, похапливо скубли пишну рослинність пасовища, коли раптом найменший із пастушків, що його ще тільки підпасачем величали, крізь видимі сльози вигукнув:

— Я... не хочу, щоб і... і... Богданко провалився!..

Хлопець плакав уже справжніми, невтішними сльозами. Ніхто з малих побратимів його не озвався на несподіваний

вибух співчуття до долі хлопчика Богданка у цьому найменшому серед їхнього гурту.

— А ти не журись, — погладив дід Семен малого по його буйних, ну, зовсім конопляних, неслухняних патлах. — З казки слова не викинеш, але...

...Але поживемо, то й ми ще побачимо, що Воля Божого Заповіту колись таки здійсниться... У Бога вік — як день, у Бога вік — як мить одна маленька. І ще прийде той день, та мить, коли земля, з Господнього наказу, поверне на свою поверхню славний Канівський монастир, а велика ласка та благодать Божа спочине на оживленому Богданчикові, як і на всій нашій, Богом благословенній, землі українській одвіку і довіку...

...То тільки дід Семен чув, як із глибини бездонного Топила, наче приглушеною луною далекого відгуку на ті його останні слова, прошепотіло очеретом:

— Амінь.

Дід Семен широко перехрестився.

ВЕЛИКИЙ ЗЛОЧИН МАЛЕНЬКОГО МИХАСЯ

Учора з Коноплянського хутора тітка Параска принесла шматок позаторішньої сім'яної макухи й дві жмені сіро-зеленого борошна. Воно було з гороху, лободи та дрібно натовченої соснової кори. Щоб купи держалося, як пекти. І спекла тітка Параска два пиріжки з вурдою. Бо Михасева мати вже негодна з ліжка встати. Ледве куснула з одного — меншого — пиріжка, та й віддала весь Михасеві, а другий ще звечора — під шмаття в узголів'ї, і нічого Михасеві не сказала.

А сьогодні ранком, ще на світ ледве благословилося, почув Михась, що ворухнулись на голій лежанці мати. Прокинувся, підвівся на полу, глянув на матір. Ворухаються губи, щось сказати хочуть.

— Що, мамо?

Поманила очима ближче, щоб краще чув:

— Сьогодні ж четвер, дитино. Один день, коли батькові можна передачу понести. А я вже не дотупаю. Чогось такі важкі ноги...

— Я понесу, мамо, — відразу сказав Михась. І відвернув очі до припічка. Щоб не бачити, як важко матері ворухнути посинілими чомусь устами. А хоч і не дивився — бачив і материні губи, і опухлі щоки, і якісь тьмяні, каламутні, аж наче неживі очі.

Від Піщальників до містечка, де сидять іще з-перед Великодня в тюрмі Михасів таго, три кілометри. А як до самої тюрми — через базар, аж за вигін, то й усі чотири. Михась уже не раз ходив із матір'ю, бо як закопали в городі біля хати обох менших його братів, боїться сам дома бути.

— Я понесу, мамо. Я дотупаю.

Подивилась на хлопця. Туго ворухнулись думки в обважнілій голові, неначе й у них, у думок, ноги попухли, поводяніли. Як уже давала їй сестра вчора спечені пиріжки, сказала:

— Оце й у нас уже все. Та ми ще держимось, хвалити Господа...

— Усе? — тільки очима перепитала тоді. А сьогодні ось думає, що треба було б сестрі ще щось сказати, щось гарне. Подякувати. Може нехай би одного взяла й своїм дітям, коли й у них уже все вийшло... Та нічого не сказала. Бо Параска, як віддала пиріжки, порадила:

— Одного, може б, Іванові до в'язниці передати...

„Ти понесеш, Михасю?” — хотіла відповісти на хлопцеву згоду, а слова не вкладались, а думки ледве плазували — такі важкі-важкі.

— Аби ж ти дійшов, сину.

— Дійду, мамо. Сказав же: дотупаю. І може щось на базарі й для вас, та й собі випрошу.

— Не проси. Не дадуть. Бо сами не мають.

Трохи помовчала і тужливо додала:

— А ті, що мають, і в тебе відіймуть...

Ледве підвела важку голову, з-під узголів'я витягла вузлика — випрану в потоці без мила чоловікову сорочку, в сорочці щедра сестрина пожертва — пиріжок з вурдою, віддала Михасеві. Поцілувала маленьку Михасеву ручку, як простяглась по вузлика, тоді голова знов важко впала на ганчір'я в кутку лежанки. Хотіла сказати: „Нехай тобі поможе Господь!” — не вийшло.

Михась поставив на лежанці коло матері кухлика з водою, взяв узлика і вийшов із хати.

**

Надворі було тихо. Ані півень ніде не прокукурікає, ані собака не гавкне. Чогось і горобців Михась давно вже не чув, щоб цвірінькали. Або переловили люди всіх та поїли, або самі десь позалітали з Піщальників. Бо дзьобати стало нічого.

Обидві ці думки нагадали Михасеві, що він хоче їсти.

А що треба робити, як їсти хочеться, а нема чого їсти?... Можна ковтати повітря — наковтаєш його повний живіт, а тоді здається, що щось неначе з'їв. Тільки ненадовго здається. Трохи згодом їсти хочеться ще лютіше...

Проходив повз двори людські — порожні, безлюдні. Ось тітчина Варчина хата, де було багато дітей, багато щодня галасу і сміху. Ворота впали, і між ними вже бур'ян проростає... А ось тут живе розкуркуленого чоловіка жінка Ониська. І у неї Марійка — може тільки на два роки за Михася менша. Але не чути і в їхньому дворі нічого. А їсти хочеться... А ось під цим ясенем гіллястим на колодках вулиця збиралася. Ще торік, як була весна і було що їсти, парубки й дівчата цілі ночі виспівували. І таких гарних пісень, що Михасеві й до ранку часом сон до голови не йшов... Ще й сьогодні одна така пісня в Михасевій голові крутиться... Як вона?.. Ага:

„Ой, коли б ти, дівчинонько,
Була багатенька,
Взяв би тебе за рученьку,
Повів до батенька...”

І чого саме ця пісня в голові йому сидить?.. А їсти хочеться...

Михась вийшов із села на царину, ввійшов у густе та буйне й високе жито, що вже відкрасувалось і знизу в стеблах почало жовтіти. Ішов, як між двома хвилястими мурами, що загадково шепотіли щось нерозбірне...

Почав думати, про що можуть шепотіти два хвилясті мурі жита обабіч дороги — ні, не дороги: обабіч глухої та вузької стежки в полі? Із жита роблять хліб, а скільки то людей можна нагодувати, як зібрати тільки оце жито, за цариною Піщальників?.. Може про це таємниче шепочуть колоски двох хвилястих мурів жита високого?.. А їсти хочеться...

Почало припікати сонце. Важче тепер Михасеві йти. Ноги не хочуть слухати його, тягнуть до землі, наче наказують — ось сядь та відпочинь! А відпочивати не можна. До містечка ще далеко...

А що робити, як важко йти, а треба йти? Михась давно призвичаївся в такій скруті давати собі раду. Як несе, було, важке відро з водою від криниці до своєї хати на горбик, починає рахувати свої ступіні: один, два, три, п'ять, десять... І тоді думки впираються в рахування і забувається,

що відро тягне до землі, що дужка мулить, аж пече йому руку.

Спробував рахувати. Не дійшов і до тридцять, перестав. Це — як уночі заснути не може, воно добре рахувати: тоді не дійдеш і до сто, як уже аж на другий день прокидаєшся...

Перестав рахувати, щоб не зборов, часом, сон. Почав читати Отченаш. Скільки разів він прочитає його, поки дотупає до татової тюрми?.. На словах „хліба нашого насущного дай нам сьогодні...” зупинився на мить, потім переміг себе, дочитав до краю, почав удруге. Знов і знов на тому самому місці згадка про хліб гостро пронизувала його думки, і він на якусь хвилину спинявся, обертався назад — Піщальники вже далеко, а містечко ще далі... А їсти ж хочеться, ой, їсти! Ще і ще читав Отченаш.

Вийшов на широкий шлях. Шукав рослинної якоїсь поживи в придорожніх ровенках — нема, навіть щавель з корінням люди весь повиносили. Знайшов стовбурець Кінського-Щавлю, спробував жувати. Гіркий, аж назад верне. Знайшов огудиння Петрових-Батогів, що з них люди цикорію роблять — таке пекельно гірке, що й очі засльозилися.

Ішов та й ішов... Важким здавався вузлик під рукою з передачею для тата. Ні разу не подумав, що там же пишний пиріжок із вурдою, який отак відразу й припинив би його, Михасеві, муки. Бо то — татові. А їсти хочеться. Притискав вузлика щільніше до себе, придивлявся до світу Божого.

Під палючим сонцем небо зблідло якось — не таке воно синє, як звик Михась його завжди бачити. Може й небо з голоду полиняло, як полиняла земля, що по ній Михась оце зараз ступає? Не чути жайворонків. За всю довгу дорогу тільки один якийсь був вихопився за ступінь перед Михасем, і злякано звився вгору, навіть не підьподоьмкнувши ні разу... Пахло розпареним під сонцем чебрецем, ромашками; коли проходив повз ділянку розквітлої гречки, довго стояв, п'ючи п'янки, солодкі медвяні пахощі.

Хитаючись, дуже помалу пересуваючи ноги, рушив далі...

Кінчалось жито. Спереду гола царина, містечко. На узбіччі ліворуч — самотня береза на самий шлях плакуче віт-

тя похилила. Під березою чорніє, щось сидить. Михасеві поза спиною пробігли мурашки. Може який голодний — ще вузлика відійме? Злякано перейшов на другий бік шляху, посувався вперед обережно.

Підійшов ближче. Під березою сидить, спиною об білий стовбурець обперлась, дівчинка. Може сім, може вісім років їй усього. Острах пройшов. Підійшов ближче — Онищина Марійка! Ледве впізнав — такі запухлі щоки.

— Чого це ти тут? А де ваші мати?

Дівчина ледве ворухнула підпухлими очима, дихнула важко раз і вдруге, і Михась насилу дочув приглушені слова:

— Мама умерли. Уже три дні в хаті. Ніхто не приходять. А мені страшно...

— То куди ж це ти йдеш, Марійко?

— Отуди...

І показала слабеньким порухом руки на містечко.

— Чого?

— Просити...

А тоді глянула ще раз на Михася й винувато додала:

— ... їсти.

— Просити? — „Не проси. Не дадуть. Бо сами не мають. А ті, що мають, ще й у тебе відіймуть...”

Пригадав Михась материні слова, а разом згадав і за свій вузлик. Швидко розмотав батькову сорочку, дістав пиріжка й подав його дівчинці. Якось про тата в тюрмі й забув. Сів біля неї, бо для її руки пиріжок заважкий — до рта сама не донесе. Притулив їй пиріжка до губів, дівчина жадібно куснула раз, удруге...

Одвернувся й не дивився, поки не стало чути жування й раптового, поспішного ковтання із схлипуванням. А коли обернувся знов, Марійка дивилась на нього наче трохи про-світленими очима, і так якимось тепло усміхнулась, як тільки мати колись усміхались, коли ще всім було що їсти...

Згадка про „їсти” нагадала Михасеві, що йому треба йти. Сказав:

— Ти, Марійко, посидь тут, поки я сходжу до тата. Я скоро повернуся. Візьму тебе за руку та й поведу до своєї

матері. І ти будеш жити у нас, і будеш нашій матері помагати. Може хату коли заметиш. А восени до школи разом ходитимемо. Добре, Марійко?

Дівчина тільки головою трохи ворухнула: добре! Вона наче спала, заколисана давно незнаною музикою тепла, що розпливалось по її тілі, коли в шлунку несподівано стало повно. Але все ще гарно усміхалась до Михася. Він склав татову сорочку у вузлик, ще раз сказав Марійці, щоб чекала його, і вирушив до містечка.

**

Перед ворітьми тюрми треба сказати вартовому, що Михасевого тата звуть Іван Перейма, і що він із Піщальників. А тоді вартовий запитає:

— А за що твій батько сидить?

І Михась повинен відповісти:

— Бо він — ворог народу...

Байдужим, але чужим-чужим голосом, озброєний прищикуватий вояк ще питає:

— А чому він ворог народу?

То на це Михасеві треба відповісти:

— Бо він не виконав пляну хлібо-здачі...

Михась нічого в тих диких словах не розуміє. Тільки й знає, що кострубаті вони та колючі якісь, як їжаки, і що саме так не раз відповідали вартовому його, Михасева, мати, як відповідали однаково й усі, хто приносив до тюрми передачі...

Вартовий зустрів Михася справді таким запитанням. Михась назвав батькове прізвище, а на друге запитання мовчав. Збайдужілий і звиклий до всього вартовий може не почув Михасевої мовчанки. Як заведена машина, перепитав:

— А чому він ворог народу?

Михась мовчав.

Вартовому в буді перед тюрмою було душно, він увесь упрів, під брамою стояла довга черга, і він був неуважний. Та коли розгорнув гидливо двома пальцями Михасеву передачу й кинув її недбало на підлогу, сказав Михасеві:

— Ти б, лобуре, краще пожерти приніс своєму батькові!

Аж тоді Михася наче хто по голові несподівано важко ударив. Він закам'янів, упився благальними очима в вартового, не мав сили сказати ані слова. А в голові думка за думкою — блискавками:

— Що ж я наробив? Це ж я тата як скривдив! А що ж я тепер скажу матері? Доніс? Дотупав?..

Отямився Михась тільки тоді, коли почув, як вартовий крикнув:

— Геть звідси, шмаркачу!

І тоді Михась повернувся до виходу, щоб бігти кудись. Але ноги не слухали наказу бігти, а пересували його до порога — так само, мабуть, довго, як довго він тупав із Піщальників до татової домівки...

Він обійшов тюрму аж поза яром. І хотів, і боявся побачити тата. Впився очима в горішній поверх понурого мур у сірої цегли. В одному загратованому вікні він не раз бачив тата, коли приходив сюди з матір'ю. Та тепер вікно було порожнє. Довго стояв Михась, боязко поглядаючи на те страшне вікно, що як залізними кліщами тримає й не випускає його Рідного ще з-перед Великодня.

Коли Михась приходив сюди з мамою, вони щоразу хоч на одну коротку мить тата бачили. Між ґратованими перетинками тоді з'являлося бліде, заросле сірою бородою, обличчя, одна рука трималась за перетинку, друга подавала їм знак. І ті знаки Михась добре знає: як татові треба принести на другий четвер сорочку, він показує собі на груди, на плечі. А як їсти — розкриває рота і підносить до нього пальця...

Сьогодні — в вікні немає нікого. Може Михась запізно прийшов?

Авжеж, пізно. Тато звикли, що вони приходять із матір'ю зранку, а тепер ось уже геть по обіді...

І раптом Михась увесь затрусився. На ґратованій перетинці татового вікна з'явилась одна, потім друга рука, потім шматочок білого обличчя. Чоловік позіхнув, чи глибоко зітхнув, ковтаючи чисте повітря з волі, а потім підніс одну руку до рота...

— Тато хочуть їсти?! — блискавкою шугнула думка Михасеві, хоч він і не був певний, що то таки вони — його добрі тато, яких він сьогодні так скривдив... Не був певний, бо стояв не на тому місці, де звичайно виглядав тата. Боявся. І хотів побачити, а боявся. Боявся свого злочину перед татом.

У вікні примара так само несподівано зникла, як і появилася. І Михась довго ще стояв, безнадійно поглядаючи на заґратоване вікно найвищого поверху сірого, понурого будинку...

**
*

Сонце вже схилялось над вечір, коли Михась, вертаючись від тюрми, дотупав до берізки, де залишив Марійку. Вирішив, що доведе дівчину додому і все-все розкаже мамі.

Коли підходив до Марійки, ще здалека побачив, що вона сидить під берізкою, як і сиділа. І здалося навіть, що й тепер усміхається до Михася чарівною матірною усмішкою. А коли наблизився, став закам'янілий. Марійка справді сиділа непорушно, але, замість усмішки, на нього дивились, густо обліплені великими синьо-зеленими мухами, губи дівчини. Біля незаплющених очей теж купами вовтузилися мухи. Вони настирливо, уїдливо-огидно дзижчали...

Михасеві одразу прийшла думка — тікати звідси безвісти. Але куди втічеш? А якими ногами втічеш? Оцими, що він уже їх теж поворухнути не в силі?..

Перемагаючи страх, відігнав від Марійчиного обличчя мухи. Сів біля неї, взявши її похолоділу вже руку в свою, ще теплу. Прислухався до того, як колотиться йому в грудях перелякане серце, прислухався, як шелестіли важкі колоски буйного жита поблизу... Про що вони шелестіли?.. Ось здалося Михасеві, що колоски починають нашптувати-співати. Прислухався... Про що співає буйне, соковите жито в такий страшний для Михася час?

Може це жито співає:

„Ой, у полі жито
Копитами збито.
Під білою берізкою
Козаченька вбито...“

Ой, убито-вбито,
Затягнуто в жито,
Червоною китайкою
Личенько прикрито...”

Глянув на Марійку. А в неї, бідної, й личенько не вкрите... І знову ті кляті мухи...

Підвівся, вирвав у ровенку кілька лапятих, запорошених лопушин, дбайливо прикрив дівчині лице. Потім виломив гіллячку з берізки, з двох галузок зробив маленького хрестика, поклав Марійці в голови.

А густе жито колихалось, жито шелестіло і наспівувало. І знову Михась дочув у тому шелесті-співі:

„Ой, коли б ти, дівчинонько,
Була багатенька,
Взяв би тебе за рученьку,
Повів до батенька...”

Рвучко випростався, повернувшись до широко розгойданих хвиль співучого жита.

— То це й ти, жито, знущаєшся з мене? Що я не доніс татові пиріжка з вурдою? Не дотупав?.. Співай собі, знущайся — може так мені й треба!..

Поволі повернувся і потупав — не додому — потупав до містечка...

**

З того вечора незчисленна армія українських безпритульних дітей, на Україні сущих, збільшилася на ще одного безпритульного українського хлопчика — Михася...

1933 р.
На Україні.

ХРИСТОВА ЯЛИНКА

Пам'яті дванадцятьох українських дітей-безпритульних,
про трагічну долю яких розповів мені, замучений пізніше
сталінськими розбійниками з НКВД, мій брат.

Автор.

За вікнами стогнати́ме зимова хуртовина. Стоголосою вовчою зграєю вити́ме в димарі. Знестямки кидати́меться на щільно закутану пшеничними куликами хату. Стукати́ме в двері. Конче намагати́меться здерти бодай на одному ріжку, бодай краечок свіжо вшитої з осени стріхи. Хапати́ме в за-гребущі жмені повні пучки промерзлих, голих гілок яблуні під вікнами, і люто тіпати́ме по шибках, примхливими візе-рунками помурованих...

А в добре натопленій хаті буде тепло і святково-радісно.

Уже сідати́муть до столу, де цього року ні одного місця вільним залишати не треба. І на столі буде печеного й вареного. А з покуття привітно поглядати́ме на всіх і на все великий горщик куті з медом і золінник солодкого-пресолодкого узвару різдвяного. І поруч — пужкі книші й теплі ще пшеничні паляниці з купки сіна визирати́муть.

І вже й'мати сядуть край столу, побожно чекаючи, поки благословить господар дому багату свят-вечерю почина-ти. Та ще бабуся, обережно ступаючи по дбайливо посипаній гречаною соломою долівці, дмухати́ме на жаринки з ладаном у покришці — треба їй ще в останньому кутку хати наверхрестя покадити.

Синювато-сизі хмарки пахучого диму звивати́муться над столом і під образами; тьмяно блимати́муть тоненькі воскові свічечки на барвистій ялинці в кутку біля полу. В хаті солодко пахнути́ме воском і ладаном, розпареним на покуті сіном і гречаною соломою.

Смачна, втішна і мирно-супокійна буде свят-вечеря після цілоденного посту. Тиха людська радість звивати́меться попід стелю з пахучими клубками ладанового диму.

І, щоб не сполохувати тієї людської радості, я тільки після вечері розкажу цю казку про одну різдвяну ніч, про

дванадцятєро безпритульних, про стїжок гречаної соломи в заснїженому полі за містом, і — про Христову ялинку.

**
*

І діялось це не в якомусь царствї, не в якомусь государствї, а таки на рїдній нашій землі українській. Тодї прийшли до нас, добре знаряддями нищення озброєні, чужї люди, і сказали:

— Ви забагато їсте, вміру працюєте, ви в теплі та в за-тишку вволю висипаєтеся. Неправильно ви живете на світі на білому!

І коли їм відказували:

— Живемо за заповітами Божими та за звичаями предків наших незабутніх, — чужї люди поблажливо посміхались і потїшали недогадливих:

— А ми хочемо змінити, поліпшити це нудне життя ваше. Отже, зробимо все інакше, все навпаки тому, що у вас досї діялося.

— А за яким правом ви це робити хочете? — допитувалися невгамовні.

Тодї чужї люди значущо показували на свої багаті інструменти нищення, на своє страхїтне знаряддє руйнування.

І зараз таки до роботи бралися. Та так гаряче бралися, що до чого б не торкнулась їхня рука розбїйницька — все вогнем і попелом поймалось навесні і влітку, і все в'януло, всихало і смертельно, безпробудно замерзало — восени й зимою.

Це — з казки.

А далі — сама бувальщина.

**
*

Зібралось їх у тому місті, як у велетенському казані вичуючому — дванадцятєро маленьких. Три дівчинки, а то все — хлопці.

Могло бути й більше. Та одного тиждень тому на вулиці тролейбус переїхав; двох на облавї сторожа захопила, і не знати, де подїлись вони, серденьята; один, не добїгши зимового вечора до криївки, заночував, бїдачисько, в афішній

тумбі на перехресті гамірливої вулиці міста: заснув, щоб ніколи більше на цьому світі не прокидатися... Ще двом юрба дорослих, розлючена невдалим замахом на редикуль якоїсь товстої мегери, самосудом хрипи повідбивала: не довезені до шпиталю, діти маленькі душі свої Богові повіддавали; ще двоє... ой, та багато більше було б їх у цій громадці, коли б почати всіх пригадувати!..

Отже, — дванадцятро. Найменшому тількищо сім років сповнилось, найстаршому — Грицеві — наступив тринадцятий.

А позганяла їх усіх до цього жорстокого, нечутливого міста ота сама лиха завірюха, чужими людьми по рідних селах зчинена. З усіх кутків широкої, багатой, та віднедавна невеселої землі української.

Усі вони неговірки та відлюдні. На всяке, руба сказане до них, слово відразу настовбурчуються, як щенята зацьковані, вишкіряють зуби, і готові вкусити. І справді кусаються, чого, як смерти, бояться вгодовані міські дами... Та коли знайти стежку до маленького серця безпритульного, воно відразу розкривається, як повний пуп'янок запашної троянди назустріч ранковому сонцю. І тоді відлюдько розкаже багато чого з своїх життєвих пригод. А часом, розказуючи, й заплаче, врешті, гіркими, недитячими сльозами.

Ось Гриць, наприклад, скаже, що він і тепер ще, наче крізь сон — давній-давній та ледве вловимий — пам'ятає затишну біленьку хатку в густому, як ліс, садку; звивисту, прозороводу річку з закалабками, рясно лататтям порослими; пригадує матір — привітну та на ласки щедру; доброго, працьовитого батька свого. Та ще діда сивого, вже згорбленого, бо з костуром тільки ходив, добре пам'ятає: його казки, які так любив розповідати старий, усе якое інакше світ Божий показували, ніж він насправді є... І вже зовсім виразно пригадує Гриць, неначе бачить усе, як воно було:

Прийшли однієї зимової ночі чужі, озброєні, кудись повели з собою батька й матір, і діда старого, а його, Гриця, напризволяще в хаті покинули. А потім з'явилися нові господарі, сказали йому забиратися геть, і — понесло його відтоді вітрами в світи далекі та незнані, як те перекотиполе...

Малий Івась, може, теж пам'ятає теплу, затишну хату, батька й матір рідних, широкий двір із возами, плугами, сівалками та боронами по закутках, де так гарно було з сусідськими дітьми в піжмурки гратися... І пригадає, як однієї ночі прийшли чужі, озброєні, батька й матір із собою забрали і — покотився він у світі, як те перекотиполе...

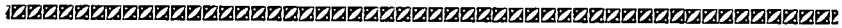
Те саме — з Петриком, Юрком, те саме з Тимком, Андрійком, ще з одним Івасем, і ще й ще...

Декого, може, не відразу погнали геть із рідного місця. Траплялись у когось добрі родичі чи й так милосердні сусіди, лихом до часу не зачеплені, і брали малого безбатченка до себе. Та то вже не була своя хата, не свої були тато й мама. Наймилосердніші опікуни запрягали малого до такої безпросвітньої праці, що волів він піддатися вітрам перевійним і покотитися світ-за-очі, слідом за багатьма й багатьма тисячами маленьких...

Та ще хіба дівчина Зойка — ота, що не з села, а з околиці якогось міста українського — коли не сама скаже, то хтось за неї розповість, що не пам'ятає вона рідної матері, ніколи не зазнала тепла тієї ласки, що кожній дитині на цьому світі належить. Бо її тато часто — ой, як часто! — міняв собі тих мамів. Як панянки звикло рукавички міняють. А від усякої нової, не своєї матері, не сподівайся того тепла, того добра людяного!.. Бо вже на другий, чи третій день, як оселялась нова мама в їхній добре устаткованій квартирі, починала відчувати маленька Зойка, що то є людська байдужість, суворість, а далі — й нічим не стримувана жорстокість... Дуже скоро у тата приходило з новою мамою до сварки, нова мама незабаром вилітала геть, і приходила, натомість, і ще й ще одна... І, нарешті, терпцю не стало: отак, вихопившись, у чому була, з немилосердних рук чергової мами, пішла, заплющивши очі, в світ. Щоб за якийсь час опинитися в цьому вируючому казані великого міста...

Ще хтось із громадки пригадає свою рідну маму, що так само татів мало не щотижня міняла. І домінялася, поки останній із татів побив її жорстоко і безмилосердно. І відвезена до лікарні, не повернулася вже додому рідна, на мандрівне, безпритульне поневіряння дитину прирікши...

І тих мандрівних життєвих пригод кожного з дванадцятьох маленьких вистачило б, напевне, й не на одну добру книжку зворушливого, повчального читання для всіх. Та хто, коли й де напише бодай одну таку книжку, бодай про одну маленьку істоту людську, з перших кроків життя в вир божевільного світу дорослих переінакшувачів того життя кинуту? . .

**
*

Насувався Свят-вечір.

Над містом почала розгулюватись хуртовина. Зрозгону кидалась на засніжені вагони трамваю в русі, підганяла авта, несамовито завивала в телеграфічних дротах, люто шпурляла в широкі вітрини крамниць величезними пригорщами сухий, сипучий сніг. Примушувала перехожих ізщулюватися та швидше шукати рятунок — тепла і затишку.

З усіх кінців міста до своєї домівки — в підземелля під залізничним двірцем — збігалась громадка безпритульних. Той під'їхав, причепившись до трамваю, той на крилі тролейбуса, той на задку випадкових санок візника. А дехто — просто перебігав напівбосими, чи й просто босими, звиклими до всього, ногами. Зібрались поволі всі.

Не було ще водія — Гриця. Та про нього не турбувалися: з ним, хоч би й у хуртовину, нічого прикрого не станеться. Це ж Гриць і цю домівку сам назвав, і їх усіх, коло себе згуртувавши, ще як почались перші осінні дощі, оселив тут, і не треба вже було цієї зими нікому з них — ані до теплого Криму в скриньках під вагонами добиватися, ані ночувати в лютий холод по під'їздах непривітних і негостинних міських будинків, чи по афішних тумбах на перехрестях вулиць.

Бо тут було тепло. Не так, як у добре натопленій хаті, але — тепло. Десь у товстих мурах склепіння проходили рур парового опалення двірця, підземелля мало довгі коридори з затишними закалабками, і до одного такого закалабка наносили вони потроху соломи. Спали покотом. Власними тілами гріли одне одного, коли особливо лютувала надворі холоднеча і навіть тут починала давати себе ознаки.

Мали гасничку, каганця, як коли — свій покій випадково здобутою свічкою освітлювали.

Довгими зимовими вечорами, коли не спалось і особливо сумно ставало після обрахунку, скільки ще місяців того весняного тепла залишилось чекати, грали в карти. За картами часто сварилися, погано, як дорослі, ляялись, але до бійки ще ні разу не допускав Гриць.

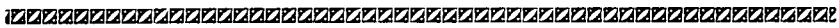
Його всі слухали. Казав їм — у місті — тільки просити. А коли вже за цілий день не щастило виблагати у товстошкірих ані шматочка хліба, коли животи підтягало так, що ноги починали тремтіти, — дозволялося вихопити в якоїсь роззяви щось поживне, чи й таке, що за нього можна поживи дістати.

Може тому Грицева громада й мала так небагато втрат на грабіжницьких замахах — не стало хіба отих двох, що за редикуль піймалися.

І сьогодні повернулися всі. Засвітили гасничку. Мовчки, поки ще не вгрілися, викладали на одну купку денні здобутки. Поприсідали навшпиньки на соломі в своїх чудернацьких лахміттях, де часом уривки селянської кохти з зацілілими рукавами, шпагатом позв'язуваними, за штани хлопцям правили. Де були рештки і колишніх сюртуків, і робітничих блюз, і піджаків, і пальт — і навіть недоноски церковних підрясників. І на головах було всього: і кепок, і картузів, і капелюхів — і дитячих, і дамських, і великопанських. Усе — найдавнішого походження, усе — найрізноманітніших барв і відтінків.

Зза пазух, із дивовижних кишень, прилаштованих на всі боки в найнесподіванніших місцях убрання, діставали шматки хліба, пряники, бублики. Хтось витяг із підшивки підрясника цілу смажену рибину з С-кого базару, хтось добув ізза пазухи довгу кишку, гречаною кашею начинену, і всі — багато всяких брязкотельць. Це Гриць сьогодні зранку сказав підбирати все, що здибається блискучого, привабливого: барвисті пуделечка, чисті бляшанки, срібний папір з-під шоколяди, кольорові обгортки з усяких цукерок. Для чого — скаже ввечері.

Чекали водія. Посхиляні над купкою надбаного, що все зростала в міру випорожнювання кишень і пазух, осяяні збо-

ку відблисками гаснички, являли чарівну, незабутню картину якихось середньовічних корсариків у приморському вертепі за поділом награбованого...

Гриця ще не було. Що непокоїлась за нього тільки Зойка — не дивувались. Як нікому, саме їй став він колись у пригоді, чого дівчина ніколи-ніколи не зможе забути...

Скоро по тому, як вона вперше потрапила до цього міста, її на вулиці схопив фараон (міліціонер). Міцно затиснувши в ведмежій лапі своїй обидві її руки, пхав поперед себе, вів не інакше, як до... колектора. Серце дівчини тріпотіло, як підстрелене пташеня, їй то холодно, то гаряче ставало — вже й благи суворого дядю перестала... І тут несподівано налетів хлопчина, кинувся зрозгону фараонові під ноги, і той став сторчголовою, випустивши Зоїні руки. Не встигла й ойкнути, як хлопець мчав уже, тягнучи її за руку, через якийсь двір, у якийсь завулок, потім задвірками-задвірками, через городи, і аж у чистому полі спинився. Пустив її руку, оглянув з голови до ніг, спитав:

— Звуть?

— Зойка.

— Років?

— Скоро вісім.

— Де живеш?

— Он там, — показала широким рухом на все велике місто, і — лукаво посміхнулась.

— Ну, то підеш до нас. Я — Гриць, — тільки й сказав.

І нічого більше не розпитував, хоч і як кортіло їй розказати щось про себе, щось більше дізнатися про нього. Так і дійшли мовчки до кривки.

І відтоді вона — в цій громаді. І відтоді не може не хвилюватися, коли хоч найменша прикрість загрожує Грицеві. Перші дні вона безперестанку розповідала свою пригоду і всім, і кожному зокрема. Аж хлопці почали глузувати з її захоплення водієм. Але обидві подруги її з громадки відразу стали за неї, Гриць не раз перетинав уїдливі напади найдокучливіших спільників своїх, і Зоїці дали спокій.

**

А Гриць мотався по місті.

Ще зранку твердо вирішив здобути хоч кілька свічок. Знав, що сьогодні Свят-вечір, що колись цього вечора люди в їхньому селі в кожній хаті мали хоч яку різдвяну ялинку. Одну пригадає і в себе вдома. Тоді, крізь хмарки диму, тьмяно блимали на деревці воскові свічечки — багато їх було, як зірок у небі. Дідусь кадив із покришки пахучим ладаном, а мати щільно затуляли ряднами та мішками вікна, щоб і малої щілини для лихого ока підглядача не залишалося. То була перша, яку Гриць пам'ятає, і остання ялинка, яку справляли перед тим, коли життя так круто змінилося. Ще тоді дідусь розповів йому біля ялинки одну казку. Її Гриць ніколи не забуде, і ще сьогодні хоче розказати своїй громадці.

Але потрібні свічечки.

Цілий день даремно никав по всіх улицах. Довго простоявав, тяжко мерзнучи, перед вітринами й дверима крамниць — чи не вийде хто з покупців із свічками. Марно придивлявся до пакунків у руках перехожих.

І вже надвечір, коли зовсім почав надію втрачати, і тірко було від невдачі тієї, з ясно освітлених дверей крамнички в глухому завулку вийшла дівчинка, і в руках у неї... ціла пачка саме таких, як треба, тоненьких свічечок. Хоч і не воскові вони — це відразу спостеріг, — та то нічого!

Перегородив дівчинці дорогу:

— Віддай! — насупив брови.

Дівчинка злякано відступила на крок, ховаючи руки, в добрих рукавичках, з пачкою за спину.

— Віддай, бо загубиш! — уже грізно підсувався до дівчинки.

— У нас нема світла.. — самими губами ледве вимовила.

Бистрим оком оглянув маленьку.

— „Гм... не більша за Зойку. Ще й курносенька така. І коси такі самі — аж білі (що то з них буде, як вона виросте?). Тільки у Зойки розкуйовджені, а тут так гарно розчісані і широко спадають на сірий комірець хутра...” Гля-

нув дівчинці і ввічі. Побачив тяжко перелякані два блискучі гудзики, що застигли, вп'ялися в Грицеву постать.

Тоді зробив смішну, як тільки він це вмів, міну на обличчі, зморщився, зщулив плечі, руками замахав, як крилами:

— Ку-ку-рі-ку! — гукнув, як справжній півень.

Переляк спливав із обличчя дівчинки, чорні оченята заворушилися, заясніли зацікавленням.

„Бери... Мама якось обійдеться...”

— Піть-піть-піть, тьох-тьох-тррр... — затьохкав соловейком.

Дівчинка посміхнулась і несміливо простягла пачку з свічечками:

— Бери...

— Всі? — здивувався Гриць.

— Мама якось обійдеться...

— То в тебе й мама є?

— І тато... а в тебе?

І вже йшли поруч, навдивовижу рідким перехожим. Гарно й тепло вбрана мамина годованка і, з голови до ніг обдертий, син байдужої вулиці. Ішли, як давні знайомі. Гриць на останнє запитання дівчинки нічого не сказав, а вона, широко розкритими очима, дивилась на хлопця. Не могла погляду відірвати від зовсім оголеного, посинілого з холоду, плеча, і глибоже співчуття й жаль примушували її, в своїй теплій і затишній кожушинці, здригатися. Гриць ніяково крутив пачку білих свічечок, нарешті, висмикнув дві, пачку простягнув їй:

— Вертайся додому!

— А ти?

— На мою ялинку стане й цих... — і тріпнув угору лівою рукою, щоб прикрити надірваним рукавом кохти оголене плече.

— А... що то таке — ялинка? — спитала, не дочекавшись відповіді на те, куди ж піде він, сердега, в таку хуртовину.

— Е-е, то ти теж не знаєш? Ялинка — це... але — мені ніколи! Мама питаєш!

Ще раз, на прощання, затьохкав соловейком і, гнаний черговим поривом завірюхи, швидко перебіг до рогу головної вулиці, вискочив, на повному бігу, на приступець тролейбуса, і помчав до лісопарку — по ялинку.

Це й затримало його в місті допізна.

**
*

Грицьові спільники вже добре вгрілися, вже встигли по-вечеряти надбаним і переговорити про всі події дня.

Розмов було небагато, бо про долю свою, про своє завтра рідко коли думали, а ще менше говорили. Нічого на цілому світі не мріяли здобути, не мали що втрачати, нічого не боялися — хіба що Бе-Бе — тих дорослих, що звать себе „Боротьба з Безпритульністю”, але до чого не доторкнуться своїми хижацькими, холодними руками, усе в'яне, холодне, замерзає. Коли схоплять десь нещасного, то ведуть одразу в страхітний колектор, а згодом віддають у дитячий

Гурток щільно тиснувся в цьому куточку.

притулок, де ні ласки, ані слова теплого людського не почуєш. Тільки зв'язані крила, тільки муштра душам маленьким, і — краще вже день безпритульної волі, ніж вік того чужого, безсердечного опікування...

Та сьогодні чогось і про Бе-Бе забули. Навіть варти, як звичайно, не поставили на тому виході, що до міста. Другий вихід із криївки — аж за залізничну колію — безпечний. Завалений уламками дощок, рейок, камінням, він міг пустити протиснутись тільки по одному, та й то з труднощами. І про нього, напевне, мало хто знав із зовнішнього світу.

Ставало сумно, і вже гурток найжвавіших готувався сідати до карт. Дівчатка, перебравши, не знати навіщо зібране, все блискуче і всі брязкотельця, полягали б уже й спати, коли б не Зойка, що конче хотіла дочекатися Гриця.

І він прийшов. Приніс рясну соснову гілку. Його всі обступили.

— А де ваш вартовий? — відразу спитав роздратовано.

— Моя черга, — винувато озвався Івась, і відразу впірнув у темряву довгого коридору, прямуючи на стійку.

Гриць швидко прилаштував соснину в куточку, обидві свічечки розрізав надвое — вийшло їх чотири — тоді навперехрестя причепив усі, згори вниз, на гілці. Засвітив. Сказав дівчатам прикрашувати голчасті гілочки всім, що сьогодні назбирали.

Гурток щільно тиснувся в цьому куточку. Здивовано стежили за всіма рухами водія і за роботою дівчаток.

— Що воно буде? — не витримає хтось із гурту.

Тоді Гриць, виждавши хвилинку, поки все навколо втихомирилось, заговорив:

— Сьогодні у людей велике свято. Справляти його тепер не вільно. А на це свято годиться засвічувати й прикрашувати деревце — ялинку. Бо то ще як тікала Матір Божа з Назарету в Іхлеєм...

— А що то — Назарет та Іхлеєм? — захотілося Зойці знати.

— Або я знаю? — відповів Гриць. — То, може такі от міста, як Полтава і... Євпаторія! А ти не перебивай! — з

серцем огризнувся, — я ніколи не перебивав дідові, як він розказував...

— Та й застала їх — Матір Божу з Дитиною — отака от хуртовина, як у нас сьогодні... В чистому полі захопила... А там одна-однісінька ялинка, як сирота, стояла. Тільки рясна-рясна та кучерява була ялинка... То й заховались під нею Втікачі...

Розповідаючи, Гриць витягав із кишень свої здобутки. Телеграфною стрічкою обперезав кілька разів згори донизу ялинку, а дівчата чіпляли до неї все, що, відбиваючись у світлі свічечок, зірками починало блищати. Гриць відходив на кілька ступнів від деревця, прищурював очі й дивився — може, пригадував, чи так само, чи хоч трохи подібно, блимають його свічечки, як він колись-колись бачив — на справжній ялинці вдома блимали... І розповідав далі:

— То й заховались під ту ялинку Втікачі. Але було дуже холодно, і маленький Сус Христос, скривившись, руку вгору простяг... І тоді нахилилось над саму ялинку небо — низько-низько. І як побачило небо, що в Дитини ручки з холоду посиніли, то здригнулося небо... І тоді посипалися рясно зірки з нього та й укрили геть чисто всю ялинку... і горіли й миготіли, і так гріли, що стало під ялинкою тепло-тепло...

— Фю-фю-фю! прорізав чуйну, нашорошену тишу підземля голосний, пронизливий свист із глибини довгого коридору, а слідом за тим одразу чути стало, як щось бігло, гучно тупаючи ногами — тільки жорства шелестіла.

— Тривога! — урвав Гриць казку і, стиснувши від жалю зуби, кинувся розвінчувати свою ялинку. Встиг погасити й затиснути в руці дві свічечки знизу, поки підбіг до гурту захеканий Івась.

— Бе-бе! — тільки й гукнув, спиняючись перед водієм.

І того було досить. Як курчата, попереджені переляканою мамою про наближення хижого шуліки, кинулись, заметалися всі по закалабку.

— За мною, на той хід! — покомандував Гриць. Встиг дмухнути й на ті, що лишилися на ялинці, дві свічечки. Хтось погасив гасничку, і ще тільки в далечині десь ледве чути

стало обережні, важкі кроки переслідувачів із Бе-бе, як уся громадка, що добре й поночі звикла у себе вдома обертатися, була біля виходу на свої другі, запасні двері.

— Зберемось за водокачкою! — пошепки наказав Гриць, і всі почали швидко, по одному, протискуватись крізь тісний вихід і зникати в темряві ночі.

Зойка невідступно трималась біля Гриця. Він виліз на світ Божий останнім, як останнім сходить із потопаючого корабля капітан.

Але ж і непривітно зустрів їх той світ Божий!

... Надворі лютувала хуртовина...

Надворі лютувала хуртовина. Вдарила відразу в обличчя втікачам, шарпнула сюди-туди — чи не звалить із ніг кого з тих сміливців... Ні, не вдається! Цупко тримаються на ногах дивовижні створіння... Тоді відразу, плачучи, кидалась хуртовина на стовпи, верещала в телеграфних дротах, рвала-розгойдувала залізничні ліхтарі-прожектори...

Гриць озирнувся навколо. За заметіллю світу не видно... Біля нього стояла Зойка.

— Іди ж туди, за водокачку! — трохи незадоволено сказав, прихилившись до самого вуха їй, щоб почула.

— Я хочу з тобою.

— Не втрапиш? Он зовсім недалеко, за цим поворотом... — сказав, а сам повернувся і подряпався глибоким заметом на насип.

— А ти ж не доказав іще своєї казки! — хотіла гукнути навздогін, але то була марна думка: не почує...

Гриць одразу зник з-перед очей. І тільки тоді вона, зщулившись, попленталась, уздовж насипу, куди показав водій.

Гриць скоро повернувся. Підійшов до водокачки, де були вже всі. Збившись вкупу, як малі ягнята, тулились до цегляного муру, ховаючись од дошкульних наскоків завірюхи. Чекали водія, чекали його слова.

Він був на розвідці. Увесь двірець оточений. Багато міліції, а ще, мабуть, більше ненависних Бе-бе. Нема вже надії сьогодні почувати в затишній кривці, у себе вдома...

— Підемо в поле, я там знаю притулок, — сказав наостанку, і сам перший рушив через найближчий вибалок у засніжене поле.

Нестерпно довго добивалася маленька громадка до того притулку. Ішли рядочком, одне за одним, щоб не розгубитися. По коліна вгрузали в глибокий сніг, спотикалися. Величезний прожектор, укритий зверху чорним залізним козирком, виривав із п'ятьми широку смугу безмежного поля, перекидався нею сюди й туди, і примушував мандрівників якнайдалі ту осяйну дорогу обминати.

Ось замайоріло в полі щось темне. Гойднувся прожектор і на одну тільки мить вихопив із темряви струнке, згори донизу снігом завіяне, кучеряве деревце. І воно засяло, заблищало мільйонами мерехтливих зірок-діамантів.

Гриць мимохить зупинився. Стала й уся громадка його, мов зачарована незвичайним видовищем. Але то була тільки коротка мить. Не встигло в голові Гриця промайнути: „як Христова ялинка”, а вже буря шарпнула прожектора, деревце знов упірнуло в п'ятьму, і діти, втрачаючи рештки сил, потупали далі.

Дійшли до деревця. Поруч, зовсім близько, і знайшли знаний Грицьові притулок. То був покинутий колхозниками в полі стіжок гречаної соломи.

Гуртом кинулися пробирати в стіжку сховище...

...Як Христова ялинка...

**
*

— Ти ще не доказав своєї казки, — сіпнула Зойка Гриця за рукав, коли всі, тяжко натомлені переходом і лаштуванням притулку, збилися всередині стіжка — голова-до-голови і могли вже, нарешті, полягати й випростати змучені ноги.

— Якої казки? А я й початку не чув, — з жалем озвався той Івась, що в криївці на варті стояв.

І Гриць, перемагаючи солодкий сон, що настирливо склепляв очі, від слова до слова, як навки завчену, розказав казку про Христову ялинку заново. І закінчував:

— І горіли зорі й миготіли, і так гріли, що стало під ялинкою тепло-тепло, як у людській хаті. І розтали коло Втікачів сніги, і пішла рости трава шовкова — зелена та буйна, а поміж нею квіток-квіток барвистих і пахучих — рясно-та непроходима... І тихо та мирно переспала Матір Божа з Дитятком до ранку. А як прокинулись, то по обох боках у Них жарко горіли дві великі свічки воску ярого. І маленький Сус Христос радісно всміхався, з квітками бавився. А тоді пішли в дальшу дорогу... Відтоді ото люди кожного Святвечора ялинку справляють. І свічки на ній засвічують... Тільки де там їм отак прикрасити, як тоді зірки з неба прикрасили!..

— Як ото в полі ми бачили... еге ж, Грицю? — тихо, мов крізь сон, озвалася Зойка.

Гриць прислухався. Надворі хуртовина стихала, але міцнів мороз. Лютий холод почав уже і в стіжок добиратися. Непереможно обволікав сон, ніяк не давав прохопитись якійсь думці, що все непокоїла Гриця.

— Ага!.. так же й замерзнути можна... — мляво подумав, але сказати про це, побудити, щоб не спали, щоб ворухнулись, уже не було сили. Ледве-ледве ворухнувся сам.

— Тобі холодно, Грицю? — тихо, наче віддалеки десь, спитала Зойка, — давай я тебе вкрию...

Не міг уже заперечити, коли дівчинка, насилу перемагаючи сонне безвілля і втому, скинула свій благенський бурнусик і дбайливо прикрила його зовсім голе плече. Щоб не

мерзнути самій, щільно притулилась до його спини і поклала руку на шию — наче пригортала дорогого.

Гриць аж тепер відчув у своїй руці дві маленькі свічечки з їхньої ялинки, і ще спромігся одну з них лагідно вкласти в руку дівчинці.

Потім усе потонуло в сні. Мороз дужчав і дужчав...

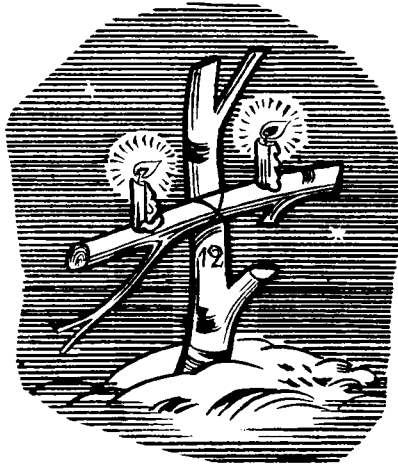
**

Так і знайшли їх, усіх дванадцятьеро, аж ранньою весною, колхозники, приїхавши забирати покинуту в полі на зиму гречану солому.

Поховали поблизу ялинки. Хтось добросердий, криючись весняної ночі, поставив над спільною могилою малого березового хреста й засвітив ті дві свічечки, знайдені затиснутими міцно в руках хлопчика й дівчинки.

Приліплені на раменах хреста, довго блимали дві свічечки в синяві лагідної весняної ночі, ніби з далекими зорями переморгувались, та часом вихоплювали з тітьми на хресті викарбоване:

— 12 —

З М І С Т

Проф. Д-р Г. Г. Ващенко — передмова . . . . . I - XVI

НАЙМЕНШИМ

На світанку	3
Хто мій друг?	4
Ранньою весною	5
Яблунька	6
Котик - Воркотик і я	7
Маленька	8
Хотіла б я літати	9
За крашанку — писанка	10
Хочу на волю	11
Бджілка	12
Хочу до церкви	14
Я люблю	15
За Україну	16
Сходить сонце золоте	17
Про неслухняне Лисенятко	19
В ліс по ягоди	21
Дощик	22
Три мисливці	24
Куроччина помилка	26
Говірлива дівчинка	28
Соняшник	29
Літом у гайку	30
Осінь прийшла	31
Люблю ліс	32
Не плачте, берізки	33
Прийшла зима	34
В метелицю	35
Зимою	36
В Різдвяну ніч	37
Хто пташці життя врятував?	38
Два вперті	42

ТРОХИ СТАРШИМ

Хотів би я знати	49
Пролетіли журавлі	51
Сонце кличе	52
На Теплового Олексія	53
Чайка	55
Влітку	56
Вивірка	57
Невгамовні	58
Дві хмаринки	59
На пасіці	60

Закуй мені, зозуленько	62
Мій вінок	63
Царівна квіток	65
Українській дівчинці, що її звать Зірка	67
Петрусь іменинник	68
Сам - хазяїн	70
Я — рибалка	72
Найсолодше свято	74
Ластівка	75
Мудрий Дід і дурні Зайчики	77
Про сіренького бичка	78
Два і третій	79
Не для чого у Котика хвостик?	80
Бідний Рябко	81
Восени	82
Про Зайчика - Недбая	84
Різдвяні пригоди трьох ведмедиків	86
Про Зайчика Доброго, про Зайчика Хороброго, про Зайчика Дужого і про Зайчика Байдужого	98

ЩЕ ТРОХИ СТАРШИМ

Школярка	115
Як Веселка воду брала	117
Косар	119
На ставку	121
Перекотиполе	123
Три хрести	125
Ранком	126
Удень	127
Увечорі	128
Уночі	129
Хотіла б бути... (До свята Матері).	130
Мама і я	132
Коліскова	134
Дитині	136
Сирітки	137
В журбі	138
На баштані	139
„І я думаю так само...”	142
Два хоробрі молодці	144
Про Зайчика - Брехунця	145
Про мудру Лисицю і Півника - простака	147
По гриби	150
Берізка	151
Восени	152
Не журися, яблунько	153
В горах	155

Перший сніг	156
Вітер у біді	157
Сніжинки	158
Колядник	159
Різдвяна ніч	161
Був собі Дід та Баба	163
Про хлопчика Івася, що вміє сам себе оборонити	172
„Справжній солдат”	174
Без милосердя	179

НАЙСТАРШИМ

Земле моя!	187
Од синього Дону	188
Втікачі	189
На перехресті	190
Хвала Шевченкові	193
У Києві	194
Крути	196
На Крути	198
Отаман наш поліг	200
Поклін Тобі, Тарасе	201
Герої Базару	204
Сестра - жалібниця	206
В небі	207
Що співав мій тато на Україні далекій	208
Чотири синочки	210
Рибалки	213
Волошка	214
Орли	215
Незабудька	216
На Свят - Вечір	217
В Різдвяну Ніч	218
З чужини	219
Дід Єремія бідніший за мене (Різдвяне)	220
Коли задзвонить Великий Дзвін (Великоднє)	226
Великий злочин маленького Михася	243
Христова ялинка	252

ПОМІЧЕНІ ДРУКАРСЬКІ ПОМИЛКИ

	Надруковано	треба
Сторінка 26 — 4-й рядок знизу	гуртку	гурту
” 80 — 4-й ” ”	буркунув	буркнув
” 240 — 3-й ” ”	навколiшніх	навколишніх

Технічне оформлення книжки — Юрій Ярмак

\$ 3.00.